KATILIMCI DEMOKRASİ

Dünyadaki Katılımcı Demokrasi Deneyimleri

America Vera-Zavala

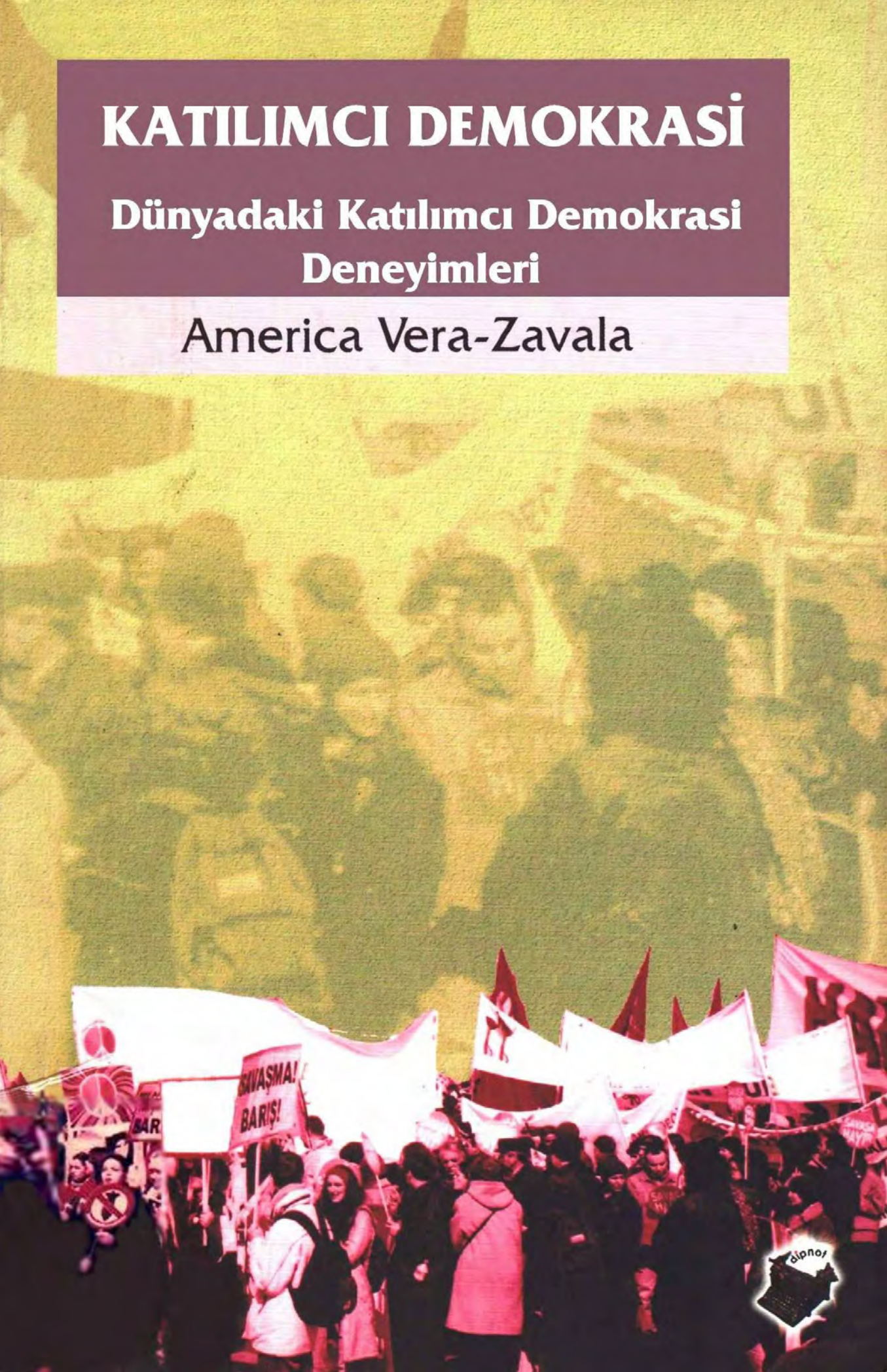

America Vera-Zaval: Pinochet rejiminden kaçarak Avrupa'ya yerleşen Perulu bir anne ile Şilili bir babadan Romanya'da doğdu. İsveç'te yaşamaktadır. Yazar Attac-Sweden'ın kurucularından olup, son yıllarda Stockholm Sosyal Forum'un aktif üyelerinden biridir. Ayrıca son altı yıldır İsveç Sol Partisinin gençlik organizasyonu Sol Gençliğin liderliğinde yer almaktadır.

1995-1999 döneminde dört yıl Avrupa Parlamentosu'nda Sol Parti asistanı olarak çalışmıştır. Beş dil konuşabilen yazar bir yıl Toronto, Kanada'da geçirdikten sonra Ocak 2006'da İsveç'e geri dönmüştür.

Yazarın dünyanın farklı gazete ve dergilerinde basılmış makaleleri mevcuttur. Konusu küreselleşme olan ilk kitabı 2001'de basılan yazarın ikinci kitabı Demokrasi Hayatları 2003'de İsveççe yayımlanmıştır.

Yazarın web sayfası ve makalelerinin okunabileceği adresler şunlardır:

www. americavz. com

http://www. zmag. org/bios/homepage. cfm?authorID=166

http://www. americavz. com/index. php?show=kontakt&id=9

America Vera-Zavala

KATILIMCI DEMOKRASİ

Dünyadaki Katılımcı Demokrasi Deneyimleri

Çeviren: Naile Aras

■ ■ ■

©America Vera-Zaval
Deltagande Demokrati/Agora
Kitabın orijinal baskısı Uluslararası Sol Form'la birlikte hazırlanmıştır.

KATILIMCI DEMOKRASİ
Dünyadaki Katılımcı Demokrasi Deneyimleri

©Bu kitabın Türkçe yayım hakları
Dipnot Yayınları'na aittir.

Çeviren: Naile Aras
Kapak Tasarımı: Sinan Solmaz

Dipnot Yayınları 11
1. Baskı 2006 / Ankara
ISBN: 975-9051-13-3

■ ■ ■

DİPNOT YAYINLARI
Selanik Cad. No: 82/32 Kızılay / ANKARA
Tel: (0 312) 4192932 ■ Faks: (0 312) 4192532
E-posta: dipnotkitabevi@yahoo. com

Baskı

Mattek Matbaacılık Basım Yayın Tanıtım Tic. San. Ltd. Şti
GMK Bulvarı 83 / 32 Maltepe / Ankara
Tel: 0.312 229 15 02 pbx
e-mail:mattekmatbaa@yahoo.com

İÇİNDEKİLER

Türkçe Basıma Önsöz 9
Giriş 13

DEMOKRASİYİ YENİDEN FETHETMEK 11
Bir Denge Unsuru Olarak Katılımcı Demokrasi 17
Demokratik Bir Hareket Doğuyor 22
Küresele Karşı Yerel 25
Daha Fazla Demokrasi Talebi 28
Egemenlik Halkındır Temsili Demokrasinin Problemi 30
Kerameti Kendinden Menkul Demokrasi 32
Dünyadaki Değişik DemokrasiDeneyimlerinden Oluşan Bir Mozaik 37
Buenos Aires – Tencereler, Komşu onseyleri ve Yol İşgalleri 38
Kerala ve Bengal Bölgesi 44
Filistin – Lijan Sha'biya 48
Belem- Amazon Nehrinin Kıyısında Bir Şehir 53
Venedik- Parlamentodaki İtaatsizler 57
Sürekli Değişim Halinde Olan Bir Mozaik 58

PARİS KOMÜNÜNDEN PORTO ALEGREYE 63
Bir Demokrasi Açığı 63
Demokrasiye Meydan Okuyan Küreselleşme Oynayan İktidar Taşları 66
İtaatsizlik 72
Atina'daki Meydanda Herkese Yer Yoktu 75
Paris Komünü 78
Konsey Düşüncesi 79

PORTO ALEGRE'DE HERŞEY BAŞKA TÜRLÜ YAPILIYOR 85
Bir Silah Olarak Anayasa 87
Hesaplar Halkın Elinde 89
Yeniden bölüşümde En Önemli Silah Olarak_Vergiler 91
Katılımcı Demokrasi - Bugünü 94
Çevrebakımı Dört Puan 97
Tekrar Bölüştüren Bir Demokrasi 99
Restinga – Yoktan Varolma 101
Delegeler ve Konsey Üyeleri Katılımcı Demokrasideki Temsilciler 102
Dikensiz Gül Bahçesi Değil 108
KB'ye Yöneltilen Eleştiriler 110
Recanto do Sabia 112
Buraya Memnuniyetle GelebilirsinizAma Bizim Belirlediğimiz Şartlarda 113
Küresel Bir Dünyada Yerel Karşı Güçler Oluşturmak 114

İSVEÇ MODELİ 121
Halkevi Modelinden Başka Birşeye 122
Emeklilik Yaşında Bir Parti 124
İsveç'te Herkes Demokrasiden Hoşlanıyor 125
Biz Başkalarından Daha İyi Değilmiyiz? 125
Demokratik Sorunlar mı, Yoksa Demokrasinin_Sorunu mu 128
Norrköping'de İçme Suyu İçin Verilen Mücadele 132
Kalix'te Halk Danışma Konseyi 137
Fagersta – Solun Yönettiği Belediye 142
Yürüyüşler Yok Manşetlerde Yok - Ancak Farkedilen Direniş ve Zafer 144

GÜCÜN KİBİRİ 147
Stig Henriksson 147
Ortak Zenginliklerin Talan Edilmesi 150
Stenbeck Fagersta Markasını Satınaldığında 152
Halkevinden Kaçış 153
İlerici Kentlerden Oluşan Bir Ağ 155
Yeni Bir İsveç Modeli 157

Yeni Bir Marka Oluşturmak 158

DEMOKRASİNİN GELECEĞİ PEŞİNDEN KOŞTURMAK 161
Bilgi ve Sorumluluk 161
Kadınlar ve Yeterlilik 165
Mülkiyet – Ne Şekilde Karar Verilmeli 168
Karşı Tepki 170
Karar Hangi Düzeyde Alınmalı? 172
Sınırlamalar, Tehlikeler ve Problemler 174
Katılımcı Demokrasi Light 178
Nostalji, Romantizm, Dogmatizm ve Daha Başka Olumsuzluklar 180
Her Hangi Bir Belediyede Uygulanabilirmiydi? 182
Aşağıdan Yukarıya Doğru Demokrasi 184
Teşekkür **187**
Kaynakça **189**

TÜRKÇE BASIMA ÖNSÖZ

Katılımcı Demokrasinin ortada ya da aradaki demokrasi olduğunu söyleyebiliriz. Bu nereden baktığımızla ilgilidir. Kimileri katılımcı demokrasinin gerçek demokrasi olmadığını, gerçek demokrasinin parlamenter demokrasi olduğunu öne sürerler. Batı tipi parlamenter demokrasi verimlilikle popüler katılım arasında bir çeşit mükemmel dengedir. İnsanlar seçimlere katılmaya; belli bir politik düşünce ve görüşü parlamentoda temsil edecek belli bir sayıdaki insandan oluşan temsilci için oy vermeye çağrılırlar. Herkesin bir salonda veya meydanda toplanıp konuşarak oy verdiği doğrudan demokrasi ise bunun tam karşıtıdır. Burada insanlar doğrudan demokrasinin bir parçası olurlar. Katılımcı demokrasi ne en çok verimli olmayı ne de en demokratik ve doğrudan olmayı önerir. Katılımı verimli ya da verimsiz, daha demokratik hale getiren ya da süreci manupile eden insandır. Katılım insana güvenir ve önem verir ki bu en zor olandır. Kurala güven duymak kolay, insana güven duymak zordur çünkü hayal kırıklığına uğrayabilirsiniz. Fakat aynı zamanda mutlu olabilir ve etkilenebilirsiniz. Demokrasi kurallardan değil insanlardan oluşturulmalıdır. Böylelikle katılımcı demokrasinin parlamenter demokrasi ile doğrudan demokrasi arasında yer aldığı söylenebilir. Benim savım ikisinin tam ortasında yer aldığıdır.

İnsanların kendi kendine organize olduğunu, büyük değişiklikler yarattığını gösteren pek çok güzel örnek vardır.

Pek çok defa temsilciler temsilde başarısız olmuş ve daha da kötüsü oy kullanıcıların isteklerinin karşılanıp karşılanmadığını kontrol etme zahmetine katlanmamışlardır. Geçen yıllar içinde pek çok kez İnsanlar demokrasiyi geliştiremeyecekleri düşüncesiyle oy sandığında hayal kırıklığına uğramışlardır.

Katılımcı demokrasi bu tartışmanın tam ortasında yer almaktadır. Bugün ve gelecek için nasıl bir demokrasi istiyoruz ve hangi demokrasiye güveniyoruz. Bu durum günümüzde Latin Amerika'da en iyi şekilde gözlenebilmektedir.

Bu günlerde konuşmadan ve pek çok durumda katılımcı demokrasi sözü vermeden bir başkanın veya bir siyasal partinin seçimleri kazanabileceğinden kuşkuluyum. Pek çok durumda eninde sonunda insana güvenildiğinin ispatlanması gerekmektedir. Brezilya İşçi Partisi (PT), Lula Başkanlık koltuğuna oturmadan önce pek çok şehri ve belediyeyi katılımcı demokrasi ile yönetmekteydi. Başkan Chavez Venezuela'nın yeni anayasasını insanların kararlara katıldığı, değişiklikleri takip ettiği en son taslağı oyladığı geniş bir katılımcı demokrasi süreciyle hazırladı.

Avrupa'daki yasadışı göçmenler, yoksul gettolarda yaşayanlar ve inanmışlar arasında, "gerçek" demokrasi uğruna verilen mücadelenin hayal kırıklığı yarattığı dedikodusu dolaşmaktadır. "Ne söylediğimiz fark etmez" cümlesi İsveç, İtalya, Fransa'daki insanlar arasında çoğunlukla duyulan bir şeydir. Fark etmez ve insanlar fark eden bir demokrasi istemektedirler.

Türkiye'ye gelindiğindeyse ülkenin iki kıta, Batı dünyasıyla Müslüman dünya olmak üzere iki dünya, eski parlamenter demokrasiler ile ortadoğunun şekilsel demokrasileri arasında yer aldığı söylenebilir. Ben de Türkiye'nin tam ortada yer aldığı fikrindeyim.

Kitabımın Türkiye'de basılmasından dolayı çok mut - luyum. Umarım demokrasi ile ilgili bazı tartışmalarda ateşleyici bir rol oynar, ülkede dolaşır ve yeni katılımcı demokrasi hikâyeleri ile birlikte geri döner. Her ülkenin insanların katılımı ve gücü elde etmeyle ilgili kendi hikâyeleri var. Ben de heyecanla yeni Türk ve Kürt deneyimlerini öğrenmeyi bekliyorum.

Yayıncıma ve bu projeye sevgiyle sahip çıkıp kitabımı Türkçeye kazandıran Naile Aras'a çok teşekkür ederim. O olmadan mümkün olamazdı.

America Vera-Zavala
Stockholm Mayıs 2006

GİRİŞ

Batı dünyasında zaman zaman demokrasinin bunalımı diye adlandırdıkları konuya ilişkin röportaj ve yazılarla karşılaşırız. Sayısal verilere dayanan bu tür sansasyonel yazılarda seçimlere katılım oranının düşük oluşuna, partilerin giderek artan üye kaybına ve insanların toplantılara ilgisinin azaldığına değinilerek bazı teoriler üretilir. Bu teorilere göre eksikliği, partilere üye olmayan, toplantılara katılmayan ve sandık başına gitmeyen vatandaşta aramak gerekir. Çare olarak, alışılagelen toplantı kalıpları yerine yeni biçimler önerilir, burada yapılan tespitler genellikle öze değil biçime ilişkindir. Sanki başkan ya da sekreter seçmek ya da tutanak yazmak gibi toplantı yöntemlerine ilişkin boyutlardır insanları katılmaktan alıkoyan. Diğer bir teori ise, insanların artık anlamakta güçlük çektikleri genel politik sorunlara değil de, sadece kendilerini ilgilendiren tek yönlü sorunlara ilgi duyduğunu ileri sürer.

Bütün bu teoriler inandırıcı olmaktan oldukça uzak. Yaptığım siyasi çalışmalar süresince edindiğim gözlemler bunun tersini gösteriyor. Sorun insanların zeka ve ilgi düzeyinde değil, karar mekanizmalarını etkileyebilecek olanaktan ve erkten yoksun olmalarında yatıyor. Sonunda nasıl olsa işe yaramayacak bir çaba için kendini yormaya değer mi? Yeryüzünde yaşayan insanların çoğunun barış, özgürlük, iş ve refah arzu ettiklerini varsayalım. Peki, salt istemekle değişen bir şey olacak mıydı? İsveç, Arjantin ya da Güney Afrika'da yaşayan insanların çoğunluğunun, en çok kazananın en fazla vergiyi ödediği, büyük ve güçlü bir kamu sektörünü temel alan politikaları tercih ettiğini varsayalım. Acaba bu ülkelerde gerçekten de farklı yönetimler olur muydu?

İsveç dahi dünyadaki insanların çoğunluğunun gönlünde barış ve özgürlüğün yattığını biliyorum. Dünyanın bugünkünden farklı olamamasının ardında yatan en büyük sebep, doymak bilmeyen karlar peşinde koşarak sistemi kendi çıkarları çerçevesinde şekillendiren kapitalist sistem. Diğer önemli bir neden de, dünyadaki insanların çoğunluğuna kendilerini ilgilendiren toplumsal konularda erk sahibi olma ve karar verme hakkının verilmemesi. Sadece oyunun kurallarında değil, oyunun kendisinde de bir hata var mutlaka.

Elinizdeki kitap, kuralların değişmesinin pekâlâ mümkün olabileceğini gösteren reformist özde bir çalışma. Oyunun kurallarında yapılan değişikliğin oyunun özünü de değiştireceğinden eminim. Demokrasi hem bir karar verme aracı, hem de kararın nasıl verildiğine dair bir süreç. Bu süreçte iyi ve kötü yönetimler değil, demokrasiyi farklı yönlere çeken farklı çıkarlar söz konusu. Demokrasinin hedefi sosyal adalet ve bölüşüm olmalıydı diye düşünüyorum. İktidarın halkın ellerinde olduğu demokratik bir yönetimde bu hedef bir gerçeklik olabilir. Ne yazık ki bu böyle değil.

Bu kitap, hem demokrasinin eksikliklerine hem de, demokrasinin geliştirilip, derinleştirilip daha katılımcı bir hale getirilişine ilişkin örneklere değiniyor.

Analitik bir yöntemle yanlışları tespit etme yerine, yepyeni örnek ve önerilerle iyiye nasıl ulaşılabileceğini gösterme yolunu tercih ettim. Çözüm reçetesi, demokrasi eksikliğini, daha fazla demokrasiyle besleyerek giderme. Ne bütün demokrasi modellerinin aksayan taraflarının tam bir analizi, ne de herhangi bir yerdeki uygulamaya farklı alternatif bir önerme var kitapta. Bu tür kitaplar zaten şimdiye kadar çokça denendi. Vatandaş olarak bizlerin nasıl erksiz bir duruma düşürüldüğümüze ilişkin kısa ama öz bir açıklama var kitabın başlangıcında. Yine geriye doğru kısa bir tarihi göz atış var. Katılımcı demokrasi pratiği her zaman teorinin bir adım önünde gitti. Bu, her hangi bir teorik kitaptan alınıp inşa edilen hazır bir model değil 'yapıp deneyelim' mantalitesiyle hayata geçirilen bir pratik. Bu yüzden de tarihteki farklı deneyimleri gözden geçirmekte yarar var.

Neoliberal küreselleşme demokrasinin sınırlarını daraltıyorsa, o halde onu derinleştirmekte ayak diretmeliyiz. Belki basit görünebilir. Ama kitap bundan ibaret değil. Dünyadaki farklı katılımcı demokrasi deneyimlerinden örnekler var. İnsanların kolları sıvayıp harekete geçmeleri, iktidarı ellerine alıp alternatifler oluşturmaları ve paralel güç dengeleri yaratmaları muhteşem bir şey. Bugün tanık olduğumuz direnme hareketlerinin çoğu, alternatif yollar öneren, kararlara katılıp birlikte belirlemek isteyen demokratik hareketler. Onlardan öğrenecek çok şeyimiz var. Brezilya ya da Hindistan'daki modelleri olduğu gibi alıp İsveç'te uygulayalım diye bir öneride asla bulunmuyorum. Biz Kuzey'dekiler Güney'deki bölgelerde ve şehirlerde gelişen olaylardan bir ders çıkarabilir miyiz? Güney'deki ülkeler birbirlerinden bir şeyler öğrenebilirler mi?

Önemli gözlemlerden biri, halkevine, refah devletine, gelişmiş bilişim teknolojisine ve stabil yönetimlere rağmen İsveç'te demokrasinin ne kadar az gelişmiş olduğu gerçeği. Hem küreselleşme çağında varolan tehlike ve riskleri hem de bu tehlikelerin nasıl aşılabileceğine dair farklı önerileri ele alıyorum. Küresel demokrasiye ulaşabilmek için yerelde alternatif güçler yaratmak gerekir. Neoliberal küreselleşmeye karşı sağlam temeller üzerinde oluşturulan yerel demokrasi deneyimlerinden örnekler veriyorum. Benim yaptığım bu işin nasıl yapıldığını bildiğimi söylemek değil, farklı tarzların mümkün olabileceğini anlatma çabası. Bu kitabın verdiği en önemli mesaj aslında çok sade: başka şekilde yapmak mümkün, artık başlayıp denemenin zamanı

DEMOKRASİYİ YENİDEN FETHETMEK

Bir Denge Unsuru Olarak Katılımcı Demokrasi

Demokrasi, ancak ve ancak lafta kalmayıp yaşamın her düzeyinde uygulanırsa gelişme olanağı bulabilir. Demokrasi tartışmalarından varılan sonuç o ki, küresel düzeye ilişkin önerilen modeller genellikle soyut ve uygulanabilirlikten uzak. Elbette ulusal devleti aşan düzeylerde demokrasinin olması mümkün. Ama bunun için yaşadığımız yerel düzeyden harekete geçip deneye deneye ilerlemeliyiz. Küresel demokrasi hayalini gerçekleştirebilmek için önce temelleri sağlam atmak gerekiyor.

Nihai amaç hep daha iyi bir dünya özleminden ibaret. Demokratik kitle kuruluşları, partiler, seçimleri kazanma çabaları, demokrasiyi geliştirip, dünyayı değiştirme çabaları hep bu özlemin birer parçası. Bugün hayal ettiklerimiz yarın gerçekleşebilir, tabii ki bunun için mücadele etmek koşuluyla. Herkes için hem kendi yaşam şartlarını yönlendirebilecek, hem de daha iyi bir toplum yaratabilecek bir dünya kurabilmek. İşte böyle bir çaba içerisinde katılımcı demokrasi yapbozunun önemli bir parçası olabilir.

Bilindiği gibi demokrasinin birçok tanımı var. Bunlardan en alışılageleni genel oy hakkı, gizli oy, seçimler ve çok partili sistemi temel alan tanımdır. Biraz daha geniş olan bir tanım ise bir önceki tanıma halkın egemenliği koşulunu ekler. Bu, vatandaşların içinde yaşadığı sosyoekonomik koşulları da kapsayan ve halkın bölüşüm politikaları üze-

rinde erk sahibi olmasını katılım sürecinin doğal bir parçası farz eden bir tanımdır. [1]

Demokrasi anlayışında en önemli ayırımlardan biri, demokrasinin bir dizi değişmez katı kurallar olarak mı, yoksa bir süreç olarak mı görüldüğü. Benim paylaştığım demokrasi tanımı halkın sürekli eğitimini ve katılımını temel alan dinamik bir süreçtir. İnsanlara, sosyal ve ekonomik bölüşüm politikalarını belirlemede erk sahibi olabilme olanağı veren böyle bir süreç, dolayısıyla onların gerçek anlamda kararlara katılımını sağlayacaktır. Nitekim günümüz dünyasında sosyal hareketler tarafından savunulup paylaşılan demokrasi anlayışı da böyle bir temele dayanmaktadır. Bundan amaç bireyleri hem kendi kişisel yaşamları hem de toplumsal değişim ve gelişim süreci içerisinde iktidara ortak kılmaktır. Zira demokrasi aynı zamanda bir iktidar ve mülkiyet sorunudur. Sandıklara atılan oylar sosyoekonomik güçler dengesini tek başına değiştirmeye yetmeyeceğinden, sermayesi zayıf insanlara tek alternatif kalıyor, daha fazla erk için mücadele. Bununla birlikte demokrasi bir çatışma sorunu haline geliyor. Söz konusu çatışma bir liranın mı bir oya, yoksa bir insanın mı bir oya tekabül ettiği tercihleri arasında.

Bugün dünyanın birçok yerinde tabandan ufak adımlarla ilerleyen bir demokratikleşme süreci yaşanıyor. Neoliberal egemenliğin, demokrasiye verdirdiği ağır tahribat karşısında yeniden bir kendini toparlama süreci başlamış durumda. Her ülke, kendi bölgesel ve kültürel koşullarına bağlı olarak farklı deneyimler yaşıyor.

Katılımcı demokrasinin özünü, kararlara katılma ve birlikte belirleme hakkı oluşturuyor: Vatandaşların kendi kent-

---

[1] Prof.Lars Rudebeck Uppsala Üniversitesi Azgelişmişlik dersi öğretim görevlisi. Değişik bilimsel yazı ve makalelerde demokrasiye ilişkin tanımlamalar geliştiriyor. Özellikle onun iki kısa bilimsel makalesinden yararlandım. Rudebeck, Lars (2001) *Beyond Democratic Constitu-tionalism: On the Twofold Meaning of Democracy and Democratization*.Azgelişmişlik Üzerine. Uppsala Universitesi. Rudebeck, Lars (2000) Demokrasi ve Gelişme. İki çok anlamlı ve karmaşık kavram ve birbirleriyle ilintileri. Uppsala Üniversitesi

leri, mahalleleri, vergi paraları ve kamusal bütçeleri konusunda kolektif karar ve erk sahibi olma hakları. Katılımcı demokrasi, seçim günü dışında insanlara belirleme hakkı tanımayan geleneksel temsili parlamenter demokrasiden bir adım daha ileridedir diyebiliriz.

Demokrasilerde karar verme mekanizması ne şekilde işler? Uzlaşarak, doğrudan katılım sağlayarak veya başkaları tarafından temsil edilerek şeklinde bir yanıt alınabilir bu soruya. [2] Orta yolu mecbur kılan uzlaşma modeli, herkesin katıldığı ve basit ya da mutlak çoğunlukla kararların alındığı doğrudan demokrasi, bir dahaki seçimlerde kendilerinden hesap sorulmak üzere tüm karar yetkilerinin az sayıda temsilciye havale edildiği temsili demokrasi. Temsili sistem demokrasilerde her zaman var olagelmiştir. Roma'daki meydanlar dâhil hiç bir zaman, herkesin hazır olup her şeye birlikte karar verdiği bir demokrasi modeli var olmadı. Doğrudan demokrasilerdeki katılım oranı koşullar tarafından görecelı olarak belirlenirdi. Delegeler ve temsilciler sistemi her zaman şu veya bu ölçüde vardı, parlamenter demokraside ise bu artık kalıcı kurumlar haline geldi.

Temsilciler seçmek demokrasinin içeriğinin bir parçası. Buna karşın temsili sistem ile parlamenter sistem aynı anlama gelmediği gibi, demokrasi de temsiliyet ya da parlamentarizmle eşanlamlı değil.

Brezilya'daki bazı belediyelerde vatandaşlara belediye bütçesini oluşturma sürecine katılma olanağı verilmektedir. Bu aynı zamanda bütçeye ilişkin yoğun bir bilgi edinme, öğrenme ve kararları belirleyerek erk sahibi olma sürecidir. Toplumsal inşada yer almak bilgili olmayı gerektiriyor. Bu da katılımcı demokrasinin temelini oluşturuyor. Bilgilen(dir)me sürecinin katılımcı demokrasinin vazgeçilmez unsurlarından biri olduğunu savunan Rousseau, toplumsal inşaya katılımı her vatandaşın temel görev ve sorumluluk-

---

[2] Demokrasi araştırması farklı modelleri tanımlayabilmek için farklı demokrasi kavramları kullanıyor. Bakınız Demokrasi araştırması son raporu. (Demokratiutredningens slutbetänkande.)

ları arasında görüyordu. Katılım, toplumla ilgili bilgilenmeyi, bilgilenme ise katılımı besleyip güçlendiriyor.

Katılımcı demokrasinin bir diğer önemli argümanı da, daha çok sayıda insanın katılma olanağına kavuşması. Katılımcı demokrasi insanları bölüşüm politikalarındaki kararlara ortak ederek, sisteme yabancılaşma ve güvensizlikle ilgili sorunların aşılmasını sağlar. Katılım ve bilgilenme arasında diyalektiksel bir ilişki vardır ve bu ilişkinin motor gücünü bilgilen(dir)me süreci oluşturur. Bu süreç, politikanın nasıl vazgeçilmez önemde bir değişim aracı olduğunun da yeniden güncelleşmesini sağlar. Bu aynı zamanda kitlelerce onaylanmayan bölüşüm politikalarının üretildiği kısır döngüden çıkış olanağını da beraberinde getirir. Bugün dünyanın birçok ülkesinde, zenginler ve yoksullar arasındaki uçurumlar giderek artmakta, kendilerine ilişkin yaşamsal kararlarda hiç bir belirleme hakkına sahip olmayan insanlar bunun sonucu olarak politikaya da sırt çevirmektedirler. Bu kısır döngüden çıkışın biricik çaresi, insanlara eşitlik, ekonomik bölüşüm ve sosyal adaleti sağlayacak kararlara katılım olanağını sağlamaktır.

Katılımcı demokrasiyi önemli kılan bir diğer özellik de, politik kültürü değiştirip dönüşüme uğratarak, etkin olan kişilerin dışında kalan insanlara da sesini duyurma imkânı vermesidir. Yaratılan katılım mekanizmasının, iktidar alanı dışındaki kitleleri oy veren nesneler olmaktan çıkarıp onları katılma, etkileme ve karar verme sürecinin öznesi haline getirmesidir. Bu durum, sadece vatandaşları toplumsal gelişme sürecinde etkin ve erk sahibi kılmakla sınırlı kalmayıp, politikacılarla vatandaşlar arasında varolan mesafeyi ortadan kaldırarak, politikacıların yüzlerinin sürekli olarak halka dönük olmasını sağlayacaktır. Katılımcı demokrasi vasıtasıyla temsili demokratik sistem canlanacak, ilgi düzeyi artacak ve daha adil bir toplum yapısı oluşacaktır.

Doğrudan demokrasiyi her düzeyde uygulamak pratikte mümkün olmadığından temsil etme/edilme durumu her zaman demokrasinin bir parçası olagelmiştir. Ancak katılımcı demokrasi deneyimleri farklı bir temsil anlayışının mümkün olduğunu gösteriyor. Benim incelediğim bütün

örnekler, gerektiğinde seçilenin yetkisini geri çekecek ve seçim süresini kısa tutacak şekilde düzenlenmişti. Siyasi temsilciler, halkın iradesinin yorumcu ve icracıları değil, belli konularda geçici vekalet sahibi delegeler olarak görülüyorlardı. Bu durum haliyle seçen ve seçilen arasındaki mesafeyi azaltarak, gözlem, denetim ve değiştirme olanaklarını arttırıyor. Burada, doğrudan demokrasi yerine katılımcı demokrasi tercihi, doğrudan demokrasinin, pratik yaşamda dar yerel sınırlar dışında uygulanabilirlik imkânının olmayışındandır. Katılımcı demokrasi "herkesin bütün kararlara katılması"ndan ziyade, isteyen herkesi karar sürecine dâhil etme ve kendi kendini yönetebilme olanağını sağlamadır. Bu ikisi arasındaki nitelik farkı açıktır.

Katılımcı demokrasi aynı zamanda varolan sisteme karşı bir güç dengesi oluşturma çabasıdır. Yerel düzeyde gerçekleşen katılımlar, demokrasi yoksunluğunun egemen olduğu küresel düzeye karşı da bir denge unsuru oluşturabilir. Boyutları ne kadar küçük olursa olsun yerelde verilen bir demokrasi mücadelesi yuvarlanıp sağa sola çarpan ama sonunda hedefe ulaşan bilardo topları gibi hep küresel hedefe doğru yol alır. Bu yol alışlar, eğer yeterince geniş ve kitlesel boyuttaysa değişim ve dönüşüm kaçınılmazdır. Demokratik katılımın demokratik temsille birleştirildiği ve farklı toplumsal aktörleri bir araya getirerek onları karar sürecine ortak eden böyle bir sistem, yalnızca ulusal değil uluslararası ve küresel düzeyde de gelişecek demokrasiye bir örnek oluşturabilir.

Katılımcı demokrasi ve temsili demokrasiye dayanan parlamenter sistem arasında büyük farklar vardır. Bu fark, birinin diğerinden daha iyi olduğu anlamına gelmiyor elbette ki. Her iki sistemin birbirinden oldukça farklı oluşu, onları birbiriyle kıyaslama yerine, birbirini tamamlayan ve nitelik olarak birinden ya da diğerinden çok daha üstün olan yeni bir model yaratma olanağı sağlar. Tek başına uygulandığında her iki sistem çok farklı kurallara dayanır. Temsili sistem, çoğunluğun seçim günü oy kullanarak, karar yetkisini tamamen seçilen temsilcilere bırakması kuralına dayanır. Katılım sistemi ise, yerelde yaşayan insanlara

kendilerini ilgilendiren kararlara ortak olma olanağı vererek, resmi düzeyde alınacak kararlara meşru bir zemin hazırlar. Burada, yerel meclislere seçilen temsilcilerle örneğin katılımcı bütçe delegeleri birbirlerinden farklı rollere sahiptirler.

Karar süreçlerini oluşturan farklı aşamalar ise iki sistem arasındaki en önemli farkı görmemize yardım eder. Temsili sistem, her partinin, uygulayacağı siyasi programı açıkladığı yoğun bir seçim kampanyasının ardından yapılan seçimlerde bu vaatleri karar haline getirmesi beklenen temsilcilerin seçildiği bir sistemdir. Seçmenlerin, verilen vaatler doğrultusunda yaptıkları aday/parti tercihleri ve bu doğrultuda kullandıkları oylar, gelecekte alınacak kararların da meşru zeminini hazırlar. Katılımcı sistemde ise (örneğin ilerde değineceğimiz katılımcı bütçe gibi), vatandaşların bizzat katılımıyla paralel giden bir karar süreci izlenir. Belediye meclislerinde kararların biçimsel olarak onaylandığı an ise bu sürecin en son halkasını oluşturur. Bu aşamaya gelmeden önce kararların içeriği, gerçekte halkın aktif katılımıyla belirlenmiştir bile.

Demokratik Bir Hareket Doğuyor

" Bunun yeni bir enternasyonalist mücadeleler dalgası değil de toplumsal mücadelelerde yeni bir niteliğin ortaya çıkışı olduğunu kabul etmek zorundayız. Başka bir deyişle, bu mücadelelerin, bütün çeşitliliğine rağmen, tamamen yeni özellikler taşıdığını kabul etmeliyiz. İlkin, yerel koşullarda sağlam kökleri olmakla birlikte, her mücadele hemen küresel düzeye sıçrıyor ve emperyal düzenin geneline saldırıyor. İkincisi, bütün bu mücadeleler ekonomik ve politik mücadele arasındaki geleneksel ayrımı parçalıyor. Mücadeleler artık aynı anda ekonomik, politik ve kültürel, dolayısıyla biyopolitik, yani hayatın biçimi üzerine yürütülen mücadelelerdir. Bunlar, yeni kamusal alanlar ve yeni cemaat biçimleri yaratan kurucu mücadelelerdir. " [3]

---

[3] Hardt/ Negri, 2003, İmparatorluk. s 60

Küreselleşmenin dünyaya yeni bir düzen vermesi, demokrasi cephesinde gerilemelere neden oldu. Ama bu durum aynı zamanda demokratik mücadeleler ve katılımı artırıp demokrasiyi güçlendirmeyi amaçlayan hareketler için de yeni ve olumlu koşullar yarattı. Gerek yerel gerekse küresel düzeyde zayıflayan demokrasiyi güçlendirmek için yeni demokrasi hareketleri doğdu. Genelde yerel düzeyde bir örgütlenme, seferberlik ve somut mücadele biçimleri içeren bu hareketlilik, küresel düzeyde daha çok adil bir düzen mücadelesinde ifadesini bulmaktadır. Bu aynı zamanda alternatif direniş metotlarını içeren ve küresel neoliberalizme karşı verilen topyekûn bir mücadeledir.

Değişik şekillerde kendini ifade eden ve farklı sorunları ön plana çıkaran bu hareketleri birleştiren ortak payda, daha fazla demokrasi talebi. Bu bir yığın hareketlerden oluşan hareketi (hareketlerin hareketini) karakterize edip tanımlamak kolay değil. [4] Fakat farklılıklardan değil de benzerliklerden yola çıkıldığı takdirde hepsinin demokrasi kavşağında buluştuğu görülür. Daha fazla iş ya da başka bir toplumsal amaç için bir yolun işgal edilmesi, Kuzey Amerika tarafından uygulanan ticari ambargoyu protesto etmek için McDonalds'ı kapama eylemleri, doğal besin hakkı için hormonlu soyaların parçalanması; tüm bu eylemlilikler, sesini duyurabilmek ve kendi yaşamı üzerinde karar verebilme hakkına sahip olabilmek için insanların başvurdukları yöntemler. Yine aynı şekilde WTO (Dünya Ticaret Örgütü-DTÖ) toplantılarını protesto etmek amacıyla yolları bloke etme ya da gizli damgalı kamusal belgeleri okuyabilme - yasal bilgi edinme hakkından hareketle - hakkı için yapılan toplu başvurular. Bu ve benzeri protestoların ardında, gerçekte, insanların karar süreçlerinin dışında değil, içinde ve onun bir parçası olma çabaları, bilgi edinme, analiz etme ve öneride bulunma çabaları yatmaktadır.

Söz konusu olan küresel düzeyde kurumsallaşan demokrasi açığı ve bu açığın giderilmesine ilişkin demokratikleş-

---

[4] "Hareket"e ilişkin yazılan bir çok kitap var. Bunlardan çok renkliliği gösteren en iyilerinden biri Naomi Klein'in Fences and Windows.

tirme talepleridir. AB ve DTÖ' de, kamuoyunun eğilimlerini almadan kapalı kapılar ardında alınan kararlar giderek daha çok tepkilere sebep oluyor. Dünyada meydana gelen bunca değişim ve dönüşüme rağmen, 1946' da kuruldukla-rından bu yana değişmeyen IMF ve Dünya Bankası gibi küresel kurumların köhnemiş örgüt yapılanmaları değişmek zorunda. Bugün, karşı çıkabilme ve hayır diyebilme hakkı için, daha fazla demokrasi için sayısız imza listeleri ortada dolaşıyor. İnsanlar, egemenlik hakkından mahrum edilmek değil ona ortak olmak istiyorlar.

Her şey daha fazla demokrasi için; hem şekilsel hem de işlevsel oy hakkını içeren ve sürece yayılan bir demokrasi. İnsanların, hayati önemdeki konularda görüşlerini belirte-bilmeleri için oylama hakkı, oy vermenin içi boş anlamsız bir eyleme dönüşmeyeceği bir demokratik sistem. Hareket-lerin Hareketi'nin ideolojik farklılıklara bakmadan buluş-tuğu işte bu demokrasi kavşağı. Devasa bir bilgi birikimi ve uzmanlıkla dopdolu alternatif mekânlar yaratılıyor. "Don't hate the media – become the media", Bağımsız Medya Mer-kezi'nin (Independent Media Center) açılış çağrısı oldu. Hareketler çığ gibi büyümeye devam ediyor. Zaman zaman binalar zapt ediliyor, tarlalar işgal ediliyor, tohumlara el konuyor. İktidar diliyle konuşuluyor; "iktidarı vermezseniz, biz almayı biliriz" şeklinde.

Ocak 2001 de Porto Alegre'de Dünya Sosyal Forum' u 10 bin kişiyle toplanmıştı. 2002 deki toplantıya 60 bin kişi, üçüncü toplantıya ise 120 binden fazla kişi katıldı. Mumbai' de yapılan dördüncü toplantıya 130 bin kişi ve yine Porto Alegre' de yapılan beşinci toplantıya dünyanın her tarafın-dan 170 bin kişi katıldı. [5] Bu süreç içerisinde bölgesel ve yerel düzeyde de sosyal forumlar yapılmaya başlandı. Bun-lardan ilki olan Kasım 2002 de Floransa' da yapılan Sosyal Forum' da bir milyon insan küresel savaşa karşı bir araya geldi. Yine aynı şekilde yerel ve ulusal düzeyde de, eski ve yeni toplumsal hareketlerin bir araya gelerek yeni stratejiler

[5]World Social Forum ile ilgili tavsiye edebileceğim İsveçce Rörelsernas Tid-Hareketler Çağı kitabı.

ve vizyonları tartışıp görüş alışverişinde bulundukları değişik temasal forumlar yapıldı. Medya tarafından küresellik karşıtı olarak adlandırılan bu hareketler hem küresel hem de yerel düzeyde aktifler. Hatta mücadele yoğunluklu olarak yerelde veriliyor denilebilir.

Her ne kadar İmparatorluk'taki "Bu meydan okuyuşu görmek ve küresel düşünüp küresel davranmak zorundayız. Küreselleşme bir karşı-küreselleşme, imparatorluk da bir karşı-imparatorlukla göğüslenmek zorundadır. "[6] İbareleri henüz gerçekleşmiş olmasa da Hareket küreseldir. Bunun en önemli belirtisi ise internet ağları temelinde örgütlenen karşı-küresel hareketlerin zirve toplantılarında yaptıkları yığınsal gösteriler. Bu nedenle Seattle, Prag, Göteborg ve Cenova anımsandığında ilk akla gelen bu küresel Hareket oluyor. Elbette Hareket bununla sınırlı olmayıp Hindistan'daki Kerala'dan tutun da Buenos Aires gibi metropollere ve Brezilya'daki Porto Alegre' ye kadar yayılan katılımcı demokrasi için verilen mücadeleleri de kapsıyor.

Küresele Karşı Yerel

Karar verme mekanizmalarında değişimler meydana geliyor. Küresel pazar kuralları IMF, DTÖ ve AB gibi iktidar merkezlerinde oluşturulduktan sonra ulusal devletlerde hayata geçiriliyor. Yukarıda/tepede alınan kararların uydu devletlere dayatıldığı bir küreselleşme modeli. Tebaaların itaat ya da itaatsizlik seçimiyle karşı karşıya kaldıkları bir dayatma. Bu noktada alınan kararlar belirleyici. Hardt ve Negri'nin dediği gibi: "Aksine, İmparatorluğun inşası ve ekonomik ve kültürel ilişkilerin küreselleşmesi demek, imparatorluğun merkezine her noktadan saldırılabilir anlamına gelir. "[7]

Küreselleşme, yerel ve küresel arasındaki ilişkileri değişime uğrattı. Klasik sömürgelikten kurtulup, mandavari yönetimlere dönüşen, soğuk savaş boyunca da iktidar güçlerinin oyun taşları haline gelen üçüncü dünya ülkeleri,

---

[6]Hardt/ Negri, 2003, s 179.

[7]Hardt/ Negri, 2003, s 62.

şimdilerde ise küresel sistemin birer parçasını oluşturuyorlar. Değişip dönüşen yerel ve küresel arası ilişkiler, değişen jeopolitik haritanın bir devamıdır. Kısmen yeni mekanizmalar, esasında daha da keskinleşen sömürüyü yaratıp ayakta tutuyor. Dünya, ideolojik iktidar kampları yerine, ticari kamplara bölünmüş durumda. [8] Ticari temelde oluşan AB, NAFTA gibi bölgesel bileşimler, Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması ya da FTAA veya henüz plan aşamasında olan Tüm Amerika Serbest Ticaret Anlaşması gibi. Bütün bunlar, tıpkı DTÖ ve IMF benzeri kuruluşların yaptığı gibi, uyguladıkları kurallar ve aldıkları kararlarla ulusal devletlerin iktidar gücünü ve egemenliğini kısıtlayabiliyorlar.

Yerelde, küresel düzeyde alınan karara itaat etmeyip karşı koymanın ya da alınan kararda somut değişikliklerin üstesinden gelmenin imkânlarından bahsetmek mümkün. Bütün direniş tarihleri, biri yerel düzeyde başlayan diğeri ise küresel düzeyde başlayan iki perspektifle izah edilebilir. Bu bağlamda yerelden kasıt küçük bir köy, bir devlet ya da farklı ülkelerdeki insanların birleşerek oluşturduğu toplumsal bir harekettir. İşte katılımcı demokrasiye kaynaklık eden bu devasa potansiyeldir.

MAI (Multilateral Agreement on Investment) anlaşmasına[9] karşı verilen örgütlü mücadele, dünyanın her tarafın-

---

[8] FTAA, Free Trade Agreement of the Americas, EU, European Union, NEPAD, New Economic Policy for African Development, NAFTA, Northamerican Free Trade Agreement

[99]MAI'a ilişkin yazılan çok şey var. Bunlardan biri Hanna Zetterbeg ile birlikte yazdığımız bir b-Tezi. Vera-Zavala, America, Zetterberg, Hanna (2000) Sessizlikten Küresel Başkaldırıya. İsveç'te DTÖ'yle ilgili tartışmalara ilişkin bir inceleme. Buppsats, Ekonomisk Historia, Stockholms Universitet. Corporate Europe Observatory derinlemesine bir analizde bulunmuştu- 1998. MAIGALOMANIA! Citizens and the Environment Sacrificed to Corporate Investment Agenda Briefing by Corporate Europe Observatory (CEO) February 1998.
http://www.corporateeurope.org/mai/index.html.
İsveç'te TLM tarafından yayınlanan; MAI- Demokrasi şirketler anayasasıyla ikame ediliyor. MAI'nin devreden çıkmasıyla birlikte yatırım anlaşmaları mezara gömülmedi. DTÖ'nün bütün toplantılarında bu konu hala

daki toplumsal hareketlerin anlaşma metnini inceleyip kendileri için ne tür sonuçlar doğuracağını araştırmalarıyla başlamıştı. Birlikte kaleme alınıp yayımlanan çağrı MAI anlaşmasının sonunu getirdi.

Bir başka bilinen örnek de, Güney Afrika Cumhuriyeti'nden. Hükümet, HIV virüsü taşıyıcısı olan milyonlarca Güney Afrikalıyı tedavi edebilmek amacıyla patent hakkını satın almadan HIV ilacı üretmek istiyordu. [10] Bir taraftan ABD ticari yaptırımlarda bulunacağı tehditlerini savururken diğer taraftan dünyanın her tarafından 39 ilaç üretici firma Güney Afrika hükümetine karşı dava açtılar. Aralarında Sınır Tanımayan Doktorlar, Oxfam ve TAC (Treatment Action Campaign) gibi örgütlerin de bulunduğu kamuoyu oluşturma kampanyalarının sonucunda, ilaç şirketlerine karşı giderek büyüyen küresel bir muhalefet gelişti. İnanılırlıklarını yitireceklerini anlayan ilaç şirketleri şikâyetlerini geri almak zorunda kaldılar. Bununla, Güney Afrika küresel anlaşmalara karşı gelmenin pekala mümkün olduğunu ve yerelde başlayan haklı bir mücadelenin nasıl küresel boyutlar alabileceğini göstermiş oldu. Bu örnek, çokuluslu şirketlerin, DTÖ ve BM gibi küresel kurumların ve ABD benzeri ülkelerin de kuvvetli direnişlerle dize getirilebileceklerini gösteriyor.

Yaşamı patentleştirmek sorunu, çeşitli yaşam biçimlerini patentleştirebilme olanağı, insanlığın tasavvur edebileceği en iğrenç 'üretimi geliştirme' biçimi olsa gerek. Bilgi birikimine sahip olanlar ne yazık ki patent alabilecek gerekli maddi olanaklara sahip değil. Gerekli imkânlara sahip olup patent hakkını satın alanlar ise bilgi sahibi olanların üre-

---

gündemde tutuluyor. Bunlardan biri de DTÖ'nün Cancun zirvesiydi. Bununla ilgili en ayrıntılı açıklamalar Forum Syd'de çalışan Maud Johansson tarafından hazırlanan, www.forumsyd.se, ve Attac web sayfası, www.attac.se.

[10] Benim tarafımdan yazılan c-Tez: Vera-Zavala, America (2001) (Entellektüel donanım pazarda satılan bir meta mıdır yoksa insani bir donanım mıdır?) *Är intellektuell egendom en marknadsvara eller en mänsklig egendom*, Cuppsats, Ekonomisk Historia, Stockholms Universitet

timde bulunmasını engelliyorlar. Çokuluslu şirketlerin sahip olduğu imtiyazlar resmi kılıfa uydurulmuş hırsızlıktan başka bir şey değil. Toplum tarafından yaratılan kolektif bilgi birikiminin çalınarak belli güçlerin tekeline geçtiği böyle bir durumda demokrasiden bahsedebilmek mümkün mü? Küresel iktidar yapılanması, bizzat yaşamın kendisini hedef alan kurallar koyuyor; özgürce kendi suyunu içebilme, kendi toprağında tohumlarını ekebilme, varolan ilaçlardan yararlanabilme. Hindistanlılar Neem adlı ağacın patent hakkının yabancılar tarafından kısmen alındığının farkına varınca yerelden ulusala ve uluslararasına doğru gelişip büyüyen yoğun protesto eylemlerinde bulundular ve sonunda açtıkları davayı kazandılar. Mahkeme, yaşamı patentleştirmeyi yasal bulmamıştı bu kez. [11]

Ülkelerin içine düştüğü krizin nedenlerini ulusal – küresel bağlamı dışında düşünmek mantıklı olmasa gerek. Küreselleşme, yereldeki mücadeleleri nasıl otomatikman küresel düzeye taşıyorsa, küresel düzeyde olan biten her şey, alınan her karar da aynı şekilde yerelde etkisini gösteriyor. Küresel karar mekanizmalarını kullanan çokuluslu şirketlere karşı tek çare halk çoğunluğunu harekete geçirmektir. Mücadele bu biçimiyle, küresele karşı yerel olmaktan ziyade, neoliberal karar mekanizmalarıyla halk çoğunluğu arasında olacaktır. İnsanların hayati derecede ihtiyaç duydukları ilaçları onlara vermemekte direnmenin temelinde demokrasi yoksunluğu yatıyor.

Daha Fazla Demokrasi Talebi

Demokrasi talebinde bulunanlar, genellikle sermaye sahibi olmayıp, düşük eğitim ve düşük gelirli olan ve dolayısıyla toplumsal gelişmeler üzerinde erk sahibi olamayan insanlar. Demokrasi, dar gelirli kesimin elindeki, sesini duyurup etkide bulunabileceği tek iktidar aracı. Yasalar ve kurallar yoluyla kapitalistlerin insanlara ve doğaya yönelik

---

[11] Bu alanda en başarılı araştırmacı ve tartışmacılardan biri de yaşam üzerindeki patent hakkı ve su ile ilgili bir çok kitaplar yazan Vandana Shiva

sömürü ve tahribatını sınırlandırabilme imkânı, vergilendirme yoluyla sermayenin kazancından topluma bir ölçüde pay sağlayabilme olanağı ancak demokrasiyle mümkün. Halkın çoğunluğunu iktidar mekanizmasının dışında tutabilme çabası her zaman görülmüştür. Bu, 1900'lerin başlarına kadar, işçi sınıfını, mülksüzleri ve toplumun yarısını oluşturan kadınları oy hakkından mahrum bırakarak gerçekleşti. Parlamenter demokrasinin şafağında meclisler, sadece mülk sahibi erkekleri temsil eden başka mülk sahibi erkek temsilciler tarafından dolduruluyordu. Başlangıçta işçi sınıfı - kadını ve erkeğiyle - oy kullanma hakkına sahip değildi. Mülkiyet sahibi kadınlar ise seçme ve seçilme sorumluluğunu taşıyabilecek olgunlukta görülmüyordu!

Genel ve eşit oy hakkına geçilen 1920'li yıllardan 1960'lara kadar olan dönemde vatandaşların kamusal alandaki etkileri önce göreceli olarak artıp daha sonra azaldı. Bu süre içerisinde batılı ülkelerde toplumsal alandaki güçler dengesinde herhangi bir değişim meydana gelmedi. Sermaye sahibi azınlık toplumsal gelişmeyi belirlemeye devam etti. İşte azınlığın çoğunluk üzerinde sürdürdüğü ve dolayısıyla mülkiyet üzerindeki egemenlik ilişkilerinin de değişmeden süre giden durumu demokrasinin temel çelişkilerinden birini oluşturuyor.

Toplumsal deneyimler bize demokratikleşme süreçlerinin toplumsal gelişmeleri ileri götürebilecek dinamiklere sahip olduğunu gösteriyor. İşçi sınıfının geçmişte daha fazla demokrasi talebi mücadelesiyle daha adil bölüşüme, daha adil bölüşümle de daha gelişkin demokrasiye ulaştığını biliyoruz.

Tarihte, "devrim anları" diye adlandırılabilen ya da direniş mücadelelerinin niteliksel sıçrama yaptıkları durumlarda farklı katılımcı demokrasi modellerine rastlanıyor. Derin ekonomik krizlerin yaşandığı durumlarda da katılımcı demokrasi bir alternatif oluşturabiliyor. Örneğin 2001'de demokrasinin insanların temel ihtiyaçlarına artık cevap veremez duruma geldiği: Arjantin' de olanlar buna bir örnek. İhtiyaçların çığ gibi büyüyüp, parlamenter sistemin niteliksizleştiği bir durumda insanlar, mücadelelerinin

kendilerini daha fazla demokrasi ve daha adil bir bölüşüm politikasına pekala ulaştırabildiğini görüyorlar.

Şüphesiz ille de kapıya dayanan bir krizin demokratikleştirme sürecine kaynaklık etmesi gerekmiyor, bu bazen durağanlaşan bir süreci canlandırma ihtiyacından da doğabilir. Örneğin, İsveç'te - ya da her hangi başka bir ülkede- temelde var olan, ama uzun süredir yerinde sayan demokratik sürece ivme kazandırma gereği gibi.

Egemenlik Halkındır – Temsili Demokrasinin Problemi

Demokratik kurallar dışında ve kapalı kapılar arkasında alınan her karar, insanların demokratik yollardan müdahale imkânlarını tıkıyor. Demokrasiye en fazla ihtiyaç duyan ve ondan medet uman çoğunluğun sahip olduğu tek demokratik araç ellerinden alınıyor. Bu noktada şu soru akla geliyor; Egemenlik gerçekten de halkın mı?

İsveç anayasasına göre, egemenlik hakkı milletindir, millete ait olan bu hak vatandaşların kendi seçtikleri temsilciler tarafından kullanılır. Bize ait olan bu anayasal egemenlik hakkını, temsili demokrasilerde, seçtiğimiz temsilcilere devrederiz. Parlamenter demokrasilerde, karar verme hakkı anayasal olarak vatandaşlara ait olmasına rağmen, pratikte bu hak yalnızca seçme hakkına indirgenir. O halde sadece kâğıt üzerinde kalan ama pratikte hayat bulamayan bu ibareyi, halkın egemenlik hakkı sadece seçim sandıklarına gitmekle sınırlıdır, şeklinde değiştirmek gerçek olanı daha iyi yansıtmaz mıydı? Seçim anında eşit oy kuralının sağladığı egemenlik dengesi, hemen ardından dengesizliğe dönüşüyor. Sadece kişileri seçmeye indirgenen seçimin kendisi, toplum modelini seçebilme imkânını vermiyor.

Halkevi ve refah kapitalizminin hüküm sürdüğü dönemde İsveç'te halkın ve işçi sınıfının ulusal parlamentoda kendini temsil olanağı vardı. Bu sayede birçok kesimin bulunduğu yerde demokratik yollardan değişim sağlama imkânı vardı.

Bugün ise her şey çok farklı. İsveç, egemenlik haklarının bir kısmını küresel iktidar odaklarına devretmiş durumda. Bu durum, ulusal devlete ilişkin kararların demokratik olmayan karar süreçleri sonucu başka bir düzeyde alınmasına yol açtı. Dolayısıyla temsili demokrasi mekanizmasının en önemli parçasını oluşturan 'temsilcilik' işlevi bir soru işareti haline geldi.

Siyasi temsilcileri seçebilme hakkı en önemli demokratik haklardan biri elbette. Ne var ki Brüksel, Washington ve Cenevre' deki koridorlara taşınan iktidar odaklarını etkileme şansı uzaklıkla orantılı olarak gittikçe azalıyor. İktidarın, seçilen temsilcilerin elinden kayıp gitmesi, temsilcilerin vatandaşları gerçek anlamda temsil edip etmedikleri sorusunu gündeme getiriyor. Giderek artan sayıda insan siyasi temsilcilerin bu görevi hakkıyla yerine getiremediklerinin, söylediklerivle yaptıkları arasında bir tutarlılık olmadığının ayrımına varıyor. Halk kitleleri ve yöneticiler arasındaki güven bunalımı gittikçe derinleşiyor.

Politika sadece biçimsel olarak değil içeriksel olarak da değişiyor. Yeniden yapılandırmalar ve buna yol açan yasal değişiklikler her yerde siyasi gündemin ilk sırasında yerini almış durumda. Bundan kurtuluş yok gibi. Doğal kaynaklar, alt yapı ve başka benzeri kamuya ait ortak mallar birer meta haline dönüştürülerek, kolektif kullanım ve karar yetkileri yok ediliyor. Gittikçe daha çok sayıda ülkede hangi parti iktidara gelirse gelsin kararlar, IMF programı, DTÖ' nün ticari sözleşmeleri ve Dünya Bankası dayatmaları doğrultusunda alınıyor. Bu durum, seçim bağlamında yapılan ekonomik politika tercihlerini uygulama imkânını engellediği için aynı zamanda demokratik meşruiyet sorunu da yaratıyor. Vatandaşların elektrik, su ve benzeri yaşamsal önemdeki ihtiyaç alanlarında belirleyici ve etkileyici olma imkânları ortadan kalkıyor. Enflasyonist küresel iktidar yapıları, oy pusulasının da değerini düşürüyor. Bu durumda seçim bağlamında yapılan tercihlerin bir anlamı kalmıyor.

Politikacılara vatandaşlar tarafından verilen yetkilerin ne şekilde kullanıldığını kontrol edip onlardan hesap sora-

bilecek bir mekanizma yok. Oylar kullanılıp vekiller belirlendikten sonra beklentiler sonuçsuz kaldığı takdirde yapılacak tek şey bir sonraki seçimleri beklemek. Bir sonraki seçimde ise daha iyi bir icraat umuduyla ya başka bir partiye oy verilir veya pasif bir konum alınarak oy kullanmaktan vazgeçilir.

Peki ya G7 ya da WTO gibi küresel kurumlar, onları seçme hakkımız var mı? Bırakın seçmeyi, çoğu durumda hükümet ve ulusal parlamentolar dahi bu kurumlara ilişkin gereken bilgiye sahip değiller. Kaç tane siyasi temsilci DTÖ'nün örgütlenme yapısından haberdar? Bilgi sahibi olmayan insanları sorgulamanın bir anlamı olmasa gerek. Kaldı ki belgelerin çoğunun gizlidir damgası taşıdığı bir kurumda kararları etkileyebilmek için bilgi sahibi olmak da yeterli değil maalesef. Seminerler verip konuşmalar yaptığım hiçbir okulda, işyerinde ya da kahvede DTÖ' nün örgütlenmesini biliyor musunuz, AB'nin DTM'yle ne şekilde müzakerelerde bulunduğunu biliyor musunuz ya da DTÖ kararlarını etkileyebilme olanağı var mı, gibi sorulara tek bir kişinin el kaldırıp karşılık verdiğini görmedim. Bilgilenme hakkı demokratik hakları kullanmanın temel şartı olduğuna göre, en önemli demokratik haklarımızdan biri böylece yitip gitmiş oluyor.

Seçim aralarında ortaya çıkan farklı kamuoyu oluşturma ve karar süreçlerini etkileme çabaları böyle bir ihtiyaçtan kaynaklanıyor. Parlamento dışında oluşup gelişen değişik toplumsal hareketler, erk sahibi olabilmek değil, erk sahibi kişileri etkileyebilmek amacını güdüyor.

Kerameti Kendinden Menkul Demokrasi

Kuşkusuz demokrasi yeni keşfedilen bir siyasi model değil. Ama o, gelişme miadını tamamlamış ve kendini yenileyemeyecek bir model de değil. Demokrasi form ve içerik olarak birbirini tamamlayan bütünsel bir olgudur. Bu bütünselliği göz ardı etmek bizi yanılsamalara götürür. Esasen demokrasi, detayları önceden belirlenmiş hazır bir politik program da değildir, aksine o, farklı programları seçme

özgürlüğünün garantisidir. Şüphesiz bu farklı seçeneklerin önünü açmak ya da tıkamak demokrasinin bütünüyle yakından ilintilidir. Kendi (İsveç) demokrasimiz ise, gitgide farklı seçeneklere kapıları kapatıp, onları saf dışı bırakmak eğiliminde.

2002 baharında İsveç Dışişleri bakanlığında geçen tipik bir olaya değinmek istiyorum. İsveç Attac hareketi Dünya Ticaret Örgütü tarafından yürürlüğe konulan GATS (Ticari Hizmetlere İlişkin Genel Anlaşma) anlaşmasına karşı eleştirel tutum almıştı. Liberalleşmeyi dayatan GATS'ın ana maddesi şöyle: "Sağlık, eğitim, su, elektrik ve diğer hizmet sektörleri yeniden liberalleştirilmeye açılacaktır. " Attac hareketi, kamu sektörüne yönelik bu kararı endişeyle karşılıyor ve her fırsatta tartışma yaratarak kamuoyunun ve İsveç hükümetinin dikkatini çekmeye çalışıyordu.

Yapılan her politik tartışma ve yöneltilen her soru endişeye mahal olmadığı yanıtıyla karşılanıyordu. Attac temsilcileri tarafından yöneltilen pazarlıkların neden kapalı kapılar ardında yürütüldüğü, su sektörünün neden özelleştirmeye açıldığı, hükümetin neden kamuoyuna yönelik açık bir tartışmaya girmeden liberalleştirme pazarlıklarına giriştiğine dair soruların yanıtı hep aynıydı; endişe edilecek bir durum yok! Ne var ki bu arada AB Komisyonu'ndan 'sızan' bazı belgeler kapalı kapılar arkasında dönen pazarlıkları su yüzüne çıkarıyordu. Buna göre su sektörünün rekabete açılması AB'nin Güney'e dayatmış olduğu en önemli koşullardan biriydi.

Attac temsilcisi olarak Dışişleri bakanlığında düzenlenen toplantıda oturmuş sıranın bize gelmesini sabırla bekliyordum. Nihayet sıra bize geldi. "Gizli pazarlıkların olmadığını ısrarla iddia etmenize rağmen, nasıl oluyor da gizli pazarlıklara ilişkin belgeler dışarı sızabiliyor?" diye bir soru yöneltiyorum. "Bunlar sadece tartışma belgeleri" oldu gelen yanıt. Bense inatla, ele geçen belgelerin, sosyal hareketlerin ve ilerici örgütlerin defalarca dile getirdikleri endişelerin yersiz olmadığını kanıtladığını, kamu sektörünün özellikle de su sektörünün yoğun bir saldırı altında olduğunu yineledim. "Bu çok karmaşık bir sorun" oludu aldığım yanıt. Za-

ten Dışişleri yetkilisi ta toplantının başından itibaren aykırı bir görüş geldiğinde aynı nakaratı yineliyor; "Bu çok karmaşık bir sorun. " Peki, AB Komisyonundan karar metni geldiğinde kamuoyuna açık olacak mı, diye yönelttiğim soruya ise kocaman bir "Hayır" yanıtı geliyor. AB'nin gizlilik kuralları bunu gerektiriyor, hatta Dışişleri yetkililerinin dahi belgeye ulaşabilme ihtimalleri şüpheli, diyor yetkili şahıs. Bu, belgeler elinize ulaştığında okuyamayacağız anlamına mı geliyor diye üstelememe, "maalesef kamuoyuna açık olmayacak" oluyor gelen yanıt. "Sosyal hareketler olarak belgeleri okuyabilmemiz bile mümkün değilken, etkileyebilme şansımızın olduğunu nasıl iddia edebilirsiniz? Tartışmak istediğimiz belge "gizlidir" damgasını taşıyorsa buraya gelip sizlerle tartışmaya çalışmamızın bir anlamı var mı?" diye yakınıyor ama bir yanıt alamıyorum. Birden salonun arka taraflarından iyimser bir ses duyuyorum. Dışişlerinden bir yetkili; "İlerde su sorununu ilgilendiren GATS belgeleri elimize geçtiğinde seninle görüşürsek "Çevre"yle ilgili dediğimizde bil ki su sorunuyla ilgilidir ve o zaman görüşlerini iletebilirsin. " Kızgın bir şekilde Dışişleri bakanlığını terk ediyorum. Kendi kendime, demokratik bir sürecin Dışişleri bakanlığında nasıl da bir bilmece oyununa dönüştürüldüğünü düşünüyorum. İllüzyondan ibaret bir demokrasinin aktörleri haline getirilmenin yaratacağı tehlikeli gelişmeyi düşünüyorum. Öyle ki değiştirmek istediğimiz toplumda etkilemek istediğimiz bir belgeye ulaşabilmenin demokratik kanallarını tıkayacak kadar ileri giden bir tehlike.

Demokratik etkileme biçimlerini geliştirip daha çok katılımcı hale getirmemiz gerekiyor. Bu aynı zamanda temsiliyete dayalı modelin kendisinde de değişimlere yol açacaktır. Sadece biçim olarak değişimlere yol açmakla kalmayacak, politikanın içeriğine ilişkin değişimlerin de önünü açacaktır. Bu aynı zamanda başka bir politikanın mümkün olduğunu da kanıtlayacaktır. Birçoklarını ürküten de aslında bu olsa gerek. Bugün varolan düşünce alanı çok da geniş değil. Birbirine zıt ve tartışma imkânı yaratacak önerilerden ziyade, orta yerde buluşan görüşlere sıkça rast-

lanıyor. Hem genç hem de yaşlı aktivistlere karşı görünürde bir tolerans bulunmasına karşın, fazla ileri gitmemeleri konusunda imalar var. Bir keresinde İsveç'in henüz yeni atanmış kalkınma bakanı Jan O Karlsson'la küresel adalet konulu politik bir tartışmada yer almıştım. Tartışmada beni alt edemeyeceğini anlayınca birden bire o üstünlük taslayan kibirli tavrını terk edip "ama küçük kız..." diye bana dönüp konuşmaya başlamıştı. Adeta kulaklarıma inanamıyordum. Ama tecrübeli sosyal demokrat kadınlardan, modern saç kesimli genç kızlara ve şaşkın bir şekilde bakan erkeklere kadar hepsinde tepkisel kıpırdanmalar gördüğümde yanlış duymadığımı anladım. Bu üstünlük taslaması hiç de az rastlanan bir durum değil, tersine aktif politika yapan çoğu insanın tanık olduğu bir durum. Beni en çok şaşırtan da izleyicilerden gelen sert tepkiler olmuştu.

Demokratik biçimlerin değişimine ilişkin önerilerde bulunmak zaman zaman çok sert tepkilerle karşılanıyor. Bazen kimi insanların bizim, demokrasinin en mükemmel aşamaya ulaştığı kusursuz bir ülkede yaşadığımızı düşündüklerini görüp şaşırıyorum. Hem ulusal düzeydeki tartışmalarda, ama özellikle de demokratik kitle örgütlerinin katıldığı tartışmalarda İsveç'in mükemmel işleyen bir demokrasiye sahip olduğunu iddia ediyorlar. Değişik tartışma forumlarında temsili demokratik sistemin katılımcı demokrasiyle bütünleştirilmesi gerektiğini savunduğumda birçokları tamamen karşı çıkıyor. Aktivistler dahi, daha fazla belirleme hakkına sahip olmak istemediklerini ve tek isteklerinin parlamenter kurumları güçlendirmek olduğunu söylüyor. Tabii en sert tepkiler de milletvekillerinden geliyor. Özellikle de Sundsvall kentinde demokrasi haftasının açılışını hatırlıyorum. Sahnede; Muhafazakâr Partiden ve o dönem meclis başkanı olan Anders Björck ve yine o dönem Merkez Partisi başkanı olan Olof Johansson, siyaset bilimi profesörü Lauri Karvonen, Liberal Parti genel başkanı Lars Leijonberg ve o dönemin Sanayi Bakanı Björn Rosengren. Katılımcı demokrasiyle ilgili bir soru yöneltiyorum kendilerine. Sosyal Demokrat Parti, Sol Parti ve Çevre Partisi arasında geçen bütçe görüşmelerinin henüz sonuçlandığı bir

dönem. Her yıl olduğu gibi yine gece yarılarına kadar olan bütçe müzakereleri, partiler arasındaki ödün siyaseti, görüşmelerde krizler, kesintiye uğramalar ve başarılar. Bütçe müzakerelerinde yer alan Björn Rosengren'e dönüp gece yarılarına kadar oturup terler dökeceklerine bütçe sürecini neden açık bir şekilde sürdürmediklerini soruyorum. 'Sadece bürokratları dâhil etme yerine, yeterli bilgiye sahip vatandaşları da sürece dâhil edip en azından verdiğimiz vergilerin nerelerde kullanılacağını belirleme olanağı yaratılmış olurdu' diyorum. Björn Rosenberg dönüp bana bakıyor ve 400 kişilik izleyici kitlesi önünde " Nasıl bir Allahın belası görünüm olurdu, düşünsene bir!" oluyor yanıtı. [12]

[12]DN 2001-09-05, Bara Attac i vitalt blåsväder.

MOZAİKRATİ

Dünyadaki Değişik Demokrasi Deneyimlerinden Oluşan Bir Mozaik

Bu bölüm, yaptığım seyahatlerde uğradığım yerlerden edindiğim çeşitli izlenimler ve yapmış olduğum söyleşi ve sohbetlerden ilginç alıntılar ve örneklerden oluşan adeta bir mozaik. Kuşkusuz bu, görüp tanık olduğum her şeyin hala hiç bir değişime uğramadan kaldığı anlamına gelmiyor. Amaç, yerel düzeyde başarılan ilginç ve yaratıcı katılımcı demokrasi modellerini aktararak, bunlardan ilham alınmasına katkıda bulunmak. Bir ülkede uygulanan deneyimi diğer bir ülkede aynen uygulamaya sokmak mümkün olmasa da, birbirinden öğrenilecek şeyler var. Başarılar ve başarısızlıklarla birlikte tüm deneyimleri birleştiren ortak payda yeni bir şeyi denemek doğrultusunda atılan adım. Burjuva demokrasisinin en üstün sistem olduğu savını ileri sürenlerin aksine ortaya çıkan bu her biri kendine özgün modeli birleştiren diğer bir ortak özellik de hepsinin neoliberal ekonomi politikalara karşı çıkması.

Katılımcı demokrasi, ekonomik sorunlara farklı yaklaşarak, özelleştirme karşısında, kamu sektörünü büyütüp güçlendirme alternatifini tercih eden çözümler üretiyor. Yerel yöneticiler, istihdamı daraltma yerine vergileri yükselterek vatandaşa sunulan hizmetin kalite-sini arttırıyor. Demokratik sürece katılanları güç odağı haline getirerek, katılımcı demokrasi aracıyla iktidar güçlerine paralel güçler oluşturuyor. Bu sürece hayat veren unsurlar temsili ve parlamenter demokrasiyi öz ve biçim olarak lafta eleştirmekle yetinmeyip, onu tamamlayıcı ya da değiştirip dönüştürücü yeni modeller inşa ediyorlar. Böylece yerel demokratikleştirme

çabaları, katılımcıları küresel mücadelenin önemli bir parçası haline getiriyor.

Buenos Aires – Tencereler, Komşu Konseyleri ve Yol İşgalleri

15 yıl resepsiyonda çalıştıktan sonra işten çıkarılan bir kadın, mahalledeki manavları dolaşarak fiyat listelerini inceliyor. Mahalle Konseyi toplantısına meyve ve sebze alma görevini üstlendiği için son derece memnun... Yaşlı bir kadın oturduğu yerde IMF(Uluslararası Para Fonu) ve Arjantin'in dış borçlarına ilişkin bildiriyi kaleme alıyor. Mahalle Konseyi, bu akşamki toplantısında dış borçların ödenmesinin reddedilerek, IMF heyetinin geri gönderilmesini talep edecek. Beri tarafta genç bir kız haftalardan beri Brukman'da çalıştıkları fabrikayı işgal eden kadın tekstil işçilerine yemek götürüyor. Fabrikayı kapatıp yurtdışına giden patrona inat, işçiler, fabrikayı terk etmeyip üretime devam ediyorlar, ama bu kez kendi kendilerinin patronu olarak. Bir başka kadın ayakta durmuş bir tencere yıkıyor, ama bu kez yemek yapmak için değil, cuma günü yapılacak mitingde bütün politikacıların istifasını haykırırken sesini daha iyi duyurabilmek için.

Tencere! Arjantin'deki başkaldırının sembolü. Erkeğe ve zengin kadınlara hizmet etmede yüzyıllar boyunca kadının ellerinden hiç düşmeyen tencere, halk ayaklanmasındaki şarkıların temel sesi oldu – el cacerolaso. [13]

Arjantin'de 19 Aralık 2001' de patlak veren halkın sokaklara dökülmesi olayının ardından katılımcı demokrasi uygulamaları yavaş yavaş boy göstermeye başladı. Kural son derece basitti. Kaosun ve altüst oluşların egemen olduğu dönemlerde ne yapılıyorsa o yapıldı, yani herkes ilk önce en yakın komşusuyla kafa kafaya verip ne yapılması gerektiğini konuştu. Böylece 2002 Ocağının başlarından itibaren birkaç hafta içerisinde şehirde 250 den fazla komşu konseyi kurulmuştu.

---

[13] 2002 Mart ve Nisanında yerinde bir inceleme yapmıştım.

Aslında kriz, 70'li yıllardaki askeri diktatörlük döneminde, kokuşmuş iktidarın IMF destekli neoliberal politikaları uygulamasıyla başlamıştı. Elektrik, telefon, su ve fabrikalara kadar özelleştirilmeyen bir şey kalmamış gibiydi. İşsizlik bir anda çığ gibi büyümüş, 2003' e varıldığında işsizlerin oranı % 30 u bulmuştu. Bu insanların büyük bir çoğunluğu hiç bir güvenceye sahip değildi. Fiyatlar yükseliyor, su ve elektrik gibi temel ihtiyaç maddeleri hızla yoksullaşan kitleler için ödenmesi mümkün olmayan lüks maddelere dönüşüyordu. 36 milyon nüfusa sahip olan Arjantin'de 20 milyon insan yoksulluk sınırının altında yaşıyor. Peron'un yıllar yılı süren paternalist politikaları halkı pasifize etmişti ve kimsenin protesto etmek için kılı kıpırdamıyordu. Ama sonunda beklenen patlama oldu ve yüz binlerce insan protesto etmek için sokaklara döküldü. Ve ülke, iki haftalık bir sürede 5 tane devlet başkanının gidişine sahne oldu.

2002 Martında yapılan bir kamuoyu araştırmasına göre Buenos Aires'te 2,5 milyon insan ya protestolara katılmış ya da komşu konseylerinde aktif yer almıştı. Alttan gelen katılımcı demokrasi dalgası bir kaç ay içerisinde bütün siyasi haritayı değiştirmişti. Mitinglerde hâkim olan artık parti bayrakları değil, komşu konseyleri tarafından evlerde yapılan ve protestoya damgasını vuran mahallelere ait bayraklar ve tencere sesleriydi. Araştırmaya katılanların % 26 sı bir seçim yapıldığı takdirde geçersiz oy kullanacaklarını ifade ediyordu. Bu, araştırma sonuçlarına göre en fazla orana sahip partinin oylarından % 5 daha yüksek bir orandı. Giderek daha çok sayıda insanın sandıklardansa, gösterileri ve direk katılımcılığı tercih etmesi, bir bakıma, Arjantin'de temsili demokrasi kılıfı altında yıllarca süren kokuşmuş yönetimin reddedilmesiydi. Araştırmaya katılan her beş kişiden biri yeni bir politik yönetim modelinin ortaya çıkacağına inandığını belirtiyordu. % 27 si yeni bir modeli gerekli buluyor, yarısından çoğu ise artık yeni örgütlenme modellerinin ortaya çıkmasını umut ettiklerini söylüyordu. Araştırmaya katılanların diğer bir yarısı ise konseylerin

marjinal sol gruplar tarafından yönlendirildiğini ve ciddi bir alternatif olamayacağını ileri sürüyordu.

Komşu konseyleri bitmek tükenmek bilmeyen problemlerle yüz yüze kalıyor. Günden güne büyüyen yoksulluk yılgınlığa yol açarak katılım düzeyini düşürüyor. Şehir merkezindeki konseyler ne zaman ne yapacaklarını bilememenin şaşkınlığı içerisindeler. Farklı sosyal gruplar arasında olası bir işbirliği belki önemli bir gelişmeye yol açabilirdi. Ne var ki, yoksulların orta sınıfa karşı olan şüpheli ve güvensiz tutumu, orta kesimin ise yoksulları konseylerine katmada gösterdikleri beceriksizlik bu iki kesimin buluşabilmesinin önündeki en büyük engel. Buna bir de küçük sol sekter grupların konseyleri yönlendirme çabaları da eklenince, birçok insanın ürküp geri durması kaçınılmaz oluyor. Konseylerin, konulara önem sırasına göre öncelik vermeyip olur olmaz her şeyi gündeme getirmeleri halkta bıkkınlık uyandırıyor. Lider sıkıntısı çok bariz. Birçok politik aktif insanın canını kurtarmak için kaçtığı, işkence gördüğü, kaybolduğu ve öldürüldüğü on yıl süren askeri cunta döneminden geriye korku ve tecrübesizlik kalmış. Üstelik failler ortalık yerde özgürce dolaşıyor. En önemli sorunlardan biri de güvensizlik, seçimle gelenlerin ihanetinin yarattığı hayal kırıklığı, halkın kendi içinden çıkardığı öncülere karşı da dikkatli olmayı getiriyor, bu da örgütlenmede zorluklar yaratıyor. Bütün bunların yanı sıra, komşu konseylerine karşı olan güven çok yüksek. Zira komşu konseylerinin katkısı olmadan şehir konseylerinin ne şehri ne de ülkeyi yönetebileceklerine inanılıyor.

1976'daki askeri cuntanın ardından Arjantin'de Amerikalı iktisatçı Milton Friedman modeli ekonomi politika uygulanmaya başlandı. Arjantinli diktatör General Jorge Videla, aynen Pinochet'nin de Şili'de uyguladığı gibi, askeri baskı eşliğinde neoliberal ekonomik politikaları yürürlüğe koydu. Korkup sinen kitleler sosyal cehenneme ses çıkaramaz hale getirildiler. Askeri cunta yönetiminin ilk döneminde dış borç 7 800 milyon dolardı. İş dünyasının desteği ve IMF'nin yoğun tavsiye ve direktifleriyle ülkeyi yöneten politikacılar çalıp çırparak kısa sürede dış borçları

215 000 milyon dolara çıkarmayı becerdiler. Bu arada tek kaybeden halktı. 1990'lardaki başkan Carlos Menem'li yıllar ise işsizliğin tavana vurduğu hızlı özelleştirme dalgalarına sahne oldu. Sermaye hareketliliğinin yoğun olduğu bu yıllarda bir yandan ülkenin zenginlikleri yabancı şirketler tarafından kapışılıp satın alınırken, diğer yandan da ülkenin zengin sınıfı sermayesini yurtdışına kaçırıyordu. Yapılan araştırmalar 115 milyon doların yurtdışında olduğunu gösteriyor.

19 Aralığı 20 Aralığa bağlayan gece devlet başkanının istifasından birkaç saat önce o dönem hükümette ekonomi bakanı olan Domingo Cavallo da istifasını vermişti. Kendisi 1991-95'te ki Menem hükümetinde de yer almış, daha önce askeri diktatörlük döneminde ise merkez bankası başkanı olarak görev yapmıştı. Yüzünde askeri diktatörlüğün izlerini taşıyıp da ve yıllarca Arjantin'i yöneten elit kesimden biri Domingo. Bütün bunlar insanların öfkelenip tepki göstermesine yetip artıyor bile. Bu nedenle "que se vayan todos - que no se quede ni uno solo" – herkes gidecek-bir tek kişi bile kalmayacak – sözleri, hem komşu konseylerinin taleplerinde, hem de düzenlenen miting ve gösterilerde baş sloganı oluşturuyor. İnsanlar politikacıları inandırıcı bulmayıp onlardan nefret ediyor. Protestocular, krizin suçlusunun sadece IMF olmadığını biliyorlar. Ama her ne kadar Arjantinli hayatını kaybetmiş olsa da son aşamada yine de ekonomik modelin ayakta kalıp devam etmesini sağlayanın IMF olduğunu biliyorlar.

2002 baharında Buenos Aires'te bulunan komşu konseyi sayısı 150-200 kadardı. Haftada bir gün toplanan komşular ortak sorunlarını konuşuyor ve kolektif çözümler üretiyor. Her bireyin konuşma, öneride bulunma ve oy hakkı var. Mahallede bir festival düzenlenmesi, dış borç ödentisinin iptali, bir çöp istasyonunun kurulması, IMF' den gelecek heyete karşı bir protestonun organize edilmesi, özelleştirilecek olan Sular İdaresinin müzakere heyetine temsilcilerin seçilmesi, bankaların özelleştirilmesi sorunu, meyve ve sebzelerin kolektif alımı, hafta sonu açılışı yapılacak mahalle

sineması... Tüm bunlar mahalle konseylerinin tartışıp karara vardığı konular.

Komşu konseyi, kentin bir bölümünü ya da birkaç mahalleyi kapsayan coğrafik bir birim. Mahallelerdeki ilan tahtalarına ya da apartman girişlerine asılan ilanlarla duyurulan toplantılar herkese açık. Toplantılar haftada bir gün aynı yer ve saatte yapılıyor. İki başkan ve iki sekreterin seçildiği her toplantıda gündem yerinde belirleniyor. Hem yasama hem de icra yetkisine sahip olan komşu konseyleri kendi gücünü kendisi belirliyor. Temsili parlamenter demokrasi dışındaki uygulamaları demokratik kabul etmeyen yerel ve ulusal parlamentolar komşu konseylerinin demokratik olmadığını ileri sürüyor. Kendi kendilerini finanse eden konseyler, elverişli hava koşullarında toplantılarını dışarıda yapıyor. İçlerinden bazıları ise işgal ettikleri lokalleri toplantılarını yapabilecek birer halkevine dönüştürmüş. Yapılacak her türlü aktivite için para toplayan konseyler ister istemez zamanla her türlü yardımı üstlenen gönüllü kuruluşlara dönüşüyor. Yiyecek, kültür, sağlık, okul ve her türlü sosyal yardımı kapsayan kamu sektörünün yokluğunda, onun vazifesini yerine getirerek az çok başarılı olabiliyorlar. Oysa gerçekte amaç başka. Komşu konseylerinde aktif olarak yer alan insanların birçoğu formel karar süreçlerinde yer alıp işlevsel bir toplumsal mekanizma oluşturmak istiyor. İttifaklar kurarak seçimlere katılabilme konusu sürekli tartışma gündeminde. Bunun onlara, hem diğer komşu konseyleriyle irtibat kurma olanağını sağlayacağını, hem de siyasi kararlarda müzakere olanağını vereceğini ve karar ertesi uygulama sürecinde bizzat bulunabileceklerini biliyorlar.

Komşu konseyi delegeleri her pazar koordinasyon toplantısına katılıyor. Ulusal düzeyde yaptıkları ilk toplantıda Brukman'daki tekstil fabrikasına para yardımı yapma kararına varmışlardı. İşçiler tarafından el konulup işletilen fabrikalar başlı başına bir örgütlenme oluşturuyor. Bu tür fabrikalara el koyma, işletme ve bu süreçte karşılaşılan güçlükler Naomi Klein ve Avi Lewis tarafından yapılan The Take – El Koyma- filminde çok çarpıcı bir şekilde gözler

önüne seriliyor. İşgal edilip işçiler tarafından kolektif bir şekilde işletilen fabrikaların sayısı 200 ün üzerinde. Bu yöntemle 4000 kişi işsiz kalmaktan kurtulmuş durumda. Sosyal Fabrikalar Ulusal Enstitüsü'ndeki bir mühendise göre toplumsallaştırma hareketi bu tempoyla devam ettiği takdirde önümüzdeki iki yıl içerisinde 30 000'e yakın iş gücü işsiz kalmaktan kurtarılmış olacak. İşsizlik korkusunun her an kapıyı çalabilme ihtimalinin olduğu bu zor ortamda, çalışanların birçoğu fabrikaların kolektif sahibi olmaya hazır durumda. İşsizliğin yarattığı vahim durumun farkında olan, daha iyi maddi koşullara sahip kentli kitleler dahi, artık fabrikalara el koyma hadiselerini anlayışla karşılıyorlar. Komşu konseylerine angaje olanlar, piqueteros diye adlandırılan işsizler hareketiyle işbirliği yapmaya oldukça isteklilerdir. (Piqueteros - eylem yaptıkları için böyle adlandırılıyorlar.) Özelleştirmeleri kitlesel işsizliğin takip ettiği 1990'lar, işsizlerin giderek yaygın bir şekilde örgütlendiği yıllar oldu. Grevin artık işe yaramaz olduğu durumlarda en etkili araç yollara kurulan barikatlardı. İşçiler ve işsizler komşu konseylerinin orta katmanlarıyla birlikte günümüz Arjantin'inin toplumsal mücadelesinin sentezini oluşturuyor. En önemli taleplerini ise IMF' ye yöneltiyorlar.

IMF her gün baş haber... Heyetlerin gelmesi, nelerden bahsettikleri, bir dahaki borç kredisinin ne zaman geleceği... Transnasyonal şirketler kaostan yorgun düşmüş vaziyetteler. Konseylerin bir ömür boyu demokrasinin gelmesini beklemeye tahammülleri yok. Katılımcılığı ve güçler ayrılığını gerçekleştirebilecek mekanizmaların oluşmasını sağlayabilecek bir siyasi hareket ya da partiye acilen ihtiyaç var. Bugün Arjantin'de oynanan maç farklı siyasi partiler arasında değil, halk ve IMF arasında. Küresele karşı yerel, neoliberal tepeden yönetime karşı katılımcı demokrasi.

IMF heyetinin Arjantin'e gelişi Maradona'nın gelişinden daha çok ilgi uyandırıyor. Onların ekonomi politikasını yakın takibe almak isteyen gazeteciler ordusu tarafından adım adım izleniyorlar. Bugüne kadar IMF politikalarını sadakatle uygulayan Arjantin altın yıldızlarla ödüllendirildi. Buna rağmen ceza vermeye hevesli vekil öğretmen edasıyla

IMF habire yeni dayatmalarda bulunuyor. Kamu sektörüne yönelik yatırımlara, öğretmen maaşlarına yapılan zamma, okulların iyileştirilmesine yönelik yatırımlara, birçok insanın maaşlarını aldığı yerel para birimlerinin kullanılmasına IMF hep karşı çıkıyor. Onun tercih ettiği tek şey ulusal üretime ve işsizlere yapılacak yatırımları yasaklayıp, kemerlerin daha da sıkılması.

Ama halk mücadele etmeye devam ediyor. Komşu konseyleri, protestolar ve giderek gelişen katılımcı demokrasi IMF' ye karşı en büyük tehdidi oluşturuyor. Demokrasi bulaşıcı bir olgu; giderek daha çok sayıda insanı kucaklayarak çoğunluğun belirleyici olmasını sağlıyor. Arjantin'de karşı bir güç yeşerip boy verdi. Bu devrimci hayallerin ve bireysel düşlerin de ötesinde çok daha güçlü temellerde yükselen bir inanç; adil bölüşümün ve daha iyi bir toplumun oluşabilmesi için demokrasiye olan inanç.

Demokratikleşen toplum, küresel düzenin acımasız yaptırımlarına karşı en güçlü kaleyi oluşturuyor. Arjantin'deki komşu konseyleri mahalle sinemasını açtığında, ulusal ve yerel üretimi teşvik ettiğinde, fabrikalara el koyup, işsizlikle mücadele edip, yeniden bölüşümü sağladığında, kamu sektörünün korunup geliştirilmesi için mücadele ettiğinde, sadece ülkenin kokuşmuş politikacılarını değil, IMF'nin temelini oluşturan politikaları da tehdit ediyor.

Kerala ve Bengal Bölgesi

Hindistan'ın Kerala bölgesinde büyüme hızını arttırıp refah düzeyini yükseltebilmek için katılımcı demokrasi bir araç olarak kullanıldı. Halkın Merkezi Planlamaya Karşı Kampanyası 1996' da başlatıldı. Katılımcı demokrasi süreci, halkın ihtiyaçlarını belirleyebilmek, bu temelde projeler üretip hem finansman sağlamak hem de yetenekli insanları projelere kanalize etmek amacını güdüyordu. [14]

---

[14] Jag har inte varit i Indien, informationen till denna text har jag fått genom intervjuer, seminarier och föreläsningar och genom att läsa böcker och dokument om utvecklingen i Kerala och Bengalen. Ben şahsen Hindistan'da bulunmadım. Yazdığım metindeki bilgiler Kerala ve Bengal ile

1990'lı yıllarda inisiyatifi ele alan sol güçler neoliberal politikalara alternatif olarak demokrasi projesini başlattılar. Bengal'de ise bu süreç daha önce başlatılmıştı. Hindistan'daki deneyimlerin tarihi, alternatif gelişme yollarını bulmak için başlatılan devasa eğitim kampanyalarının tarihidir aynı zamanda. Aynı şekilde IMF tarafından dayatılan ekonomik politikalara karşı alternatif oluşturmanın da bir yöntemiydi. Neoliberal küreselleşme, büyük emekler sarf edilerek oluşturulan refah düzenine büyük darbeler vurmuştu. Bunu aşabilmenin biricik çaresi daha fazla demokrasi ve daha adil bir bölüşüm politikasıydı.

On yıllar süren bağımsız ekonomik politika çabaları ekonominin Washington tarafından dikte ettirilmeye başlanmasıyla birlikte sona erdi. Hindistan'ın İngiliz sömürgesi olmaktan kurtulup bağımsızlığına ulaştığı 1947 yılından beri, ülke, son derece sıkı merkezi bir parlamenter demokrasiyle yönetiliyor. Demokratik sistem uygulandığı şekliyle, ülkenin çoğunluğunu topraksızlık, yoksulluk ve kast sisteminin köleleri olarak kıskacında tutan yarı–feodal düzeni bertaraf edebilmekten ise çok uzak. 1994 yılına dek seçimle işbaşına gelmiş tek organ federal parlamentoydu. 1993'te yapılan bir reformla anayasada değişikliğe gidilerek eyalet ve yerel parlamentolar mümkün kılındı. Grama Swaraj olarak adlandırılan yerel özerklik sistemi emperyalist hegemonyaya karşı bir konsept olarak görülmeye başlandı. Sol hareket özellikle de komünist parti Kerala ve Bengal bölgesinde öteden beri tarihi olarak güçlü bir konuma sahip. Kitlelerin refah düzeyini yükseltip yaşam standartlarını yükseltmeye yatırım yapan sol hareket bunun için

---

ilgili okuduğum kitap ve belgelere, röportaj, seminer ve konferanslar vasıtasıyla edinmiş olduğum bilgilere dayanıyor. Bu konuda Mats Wingborg'un isveççe *Kerala – alternativ väg till välfärd*, 1999, Manifest. *Decentralisation, Democracy and Development*, 1999, av T.M. Thomas Isaac, *Campaign for democratic decentralisation in Kerala*, 2000, aynı yazarın. Universite professorlerinden Thomas Isaac CPI(M):nin merkez yürütme kurulu üyesi ve Kerala'daki desantralize etme kampanyasının başını çekenlerden.. *Grassroot Democracy: A Study of the Panchayat System in West Bengal*, 2000, av Maitreya Ghatak och Maitreesh Ghatak

bütün gücünü seferber ederek gerekli örgütsel dönüşümü gerçekleştirdi. Solun katılımcı demokrasi söylemi lafta kalmayıp ademi merkeziyetçiliğin ve katılımcı demokrasinin pratikte de hayata geçirilmesini sağladı.

Ademi merkeziyetçilik, federal devletin altında kalan yönetim kademelerinde reformlar yaparak, il, ilçe ve köy birimlerini oluşturdu. Her biri "panchayat" olarak adlandırılan Kerala'daki bu birimlerde 1995' ten beri temsilciler seçimle işbaşına geliyor. Yapılan kalkınma seferberliği kampanyalarıyla çözüm üretebilme amacıyla ihtiyaçlar ve sorunlar tespit edildi. Köy heyetleriyle/konseyleriyle soru anketleri çerçevesinde tartışmalar yapıldı. Üç milyondan fazla insanın katıldığı bu kampanyalarda belirginleşen sorunlar ve çözüm önerilerinin ardından sıra elde bulunan insan ve doğal kaynakların tespitine gelmişti. Ne tür koşullar vardı ve önerilerin hayata geçirilebilmesi için ne gerekiyordu? Tüm dökümler her biri 100 sayfayı aşan yerel gelişme raporlarında toplandı. Bu raporlar temel alınarak kalkınma seminerleri düzenlendi ve projeler oluşturmak için her biri 10 kişiden meydana gelen çalışma grupları oluşturuldu. Her bir çalışma alanı için 12 grup seçildi. O kadar ki, sırf köy düzeyinde çalışan grupların sayısı 12 000 i bulmuştu. Birim yöneticilerinin aldığı kararlar uyarınca bütçeler yapıldı. Kalkınma raporlarına göre elde yeteri kadar para vardı. Bazıları ise, vatandaşların yaratıcı düşüncelerini kullanarak farklı finans kaynakları bulabilecekleri düşüncesindeydi. Ne var ki sorun öyle hafife alınabilecek cinsten değildi ve bu da kalkınma raporlarındaki amaçların hayata geçirilmesinde epey güçlükler çıkardı.

Cinsler arası eşitlik, kampanyanın en önemli amaçlarından birini oluşturuyordu. Hatta politik ve mali olarak kampanyanın merkezinde yer alıyordu. Kalkınma sektörlerinden biri kadınlara ayrılmış bunun yanı sıra her projede de kadınlara belli bir yüzde tanınmıştı. Bu, kadınların günlük yaşamında somut gelişmelere yol açtı. Böylelikle kadınlar hem karar süreçlerinde yer alıyor hem de projelere sağlanan finansal destekle yaşamlarını kolaylaştırıyorlardı. Kampanyaların yol açtığı diğer olumlu bir sonuç da bütçe

dağılımındaki önceliklerde yapılan değişiklikti. Köy konseylerinin de katılımıyla alınan kararlarda haliyle hayvan bakımı, konutların ihtiyaçları, içme suyu ve temizliğe ayrılan pay daha fazla oluyordu. Kast örgütlenmelerine ayrılan payın artırılması ve her projenin bütçesi hesaplandığında kadın perspektifinin hâkim olması ise diğer önemli değişikliklerdendi.

Kampanya, karar süreçlerinde artan bir katılıma yol açtı. Açıklık politikasıyla birlikte rüşvet azaldı – kampanyayla ilgili tüm belgeler kamuya açık ve planlama kurulundan sağlanabilir – politik ve sosyal bilinç seviyesi yükseldi. Ayrıca kampanya inşa edilen konut sayısında artışa, daha fazla eve su ve elektrik, su kaynaklarında artışa ve hijyenik koşulların düzelmesine yol açtı. En az 50-60 aileyi kapsayan kendiliğinden oluşan komşu konseyleriyle de demokrasi dal budak salmış ve yoğun tartışma ortamları oluşmuştu.

Bengal'de Sol Cephe'nin 1977 de iktidara gelmesinden itibaren farklı katılımcı demokrasi projeleri hayata geçirilmeye başlandı. İlk panchayat seçimleri 1978 de yapılmış ondan sonra da iskelet yapı değiştirilip geliştirilmişti. Sol çoğunluk toprak reformu yapmış, il örgütlenmesini birçok yönetim birimlerine bölmüştü (Gram Panchayat, köy konseyi, Panchayat Samity, Zila Parishad, il yönetimi). Köy konseyleri 10-12 köyden oluşuyor ve toplam 10 000 nüfusa sahip. Toprak reformlarıyla birlikte oluşturulan panchayat yönetimleri taşradaki iktidar yapısında olumlu değişimlere yol açtı. Köy konseylerinin sorumluluk alanı, sağlık, temel eğitim, kanalizasyon ve hijyen gibi konuları kapsıyor. Bengal'deki katılımcı demokrasi ise karar verici olmaktan ziyade tavsiye rolüne sahip.

"En az iki köyde topraksız işçiler ayağa kalkıp, neden yol ya da baraj yapımı gibi projelerin tarlalarda rahat iş bulabilecekleri bir dönem olan muson yağmurları öncesine denk getirildiğini bilmek istediklerini, oysa başka bir mevsime denk getirildiği takdirde kendilerinin de bu işlerde çalışabileceklerini soruyorlardı."[15]

---

[15] Grassroot Democracy s. 15

Yukarıdaki alıntı senede iki defa yapılan toplantılarda yöneltilen sorulara bir örnek. Bu tür toplantılar iki seçim dönemi içerisinde halk tarafından seçilen temsilcileri eleştirebilmek, onlardan gerektiğinde hesap sorabilmek ama aynı zamanda karar süreçlerine müdahalede bulunarak etkileme ve belirleme gücüne ulaşabilme olanağını veriyor. Toplantılarda gelen öneriler doğrultusunda hem politik hem de bütçe kararları değişebiliyor. Köy konseyleri yöneticilerinin yaklaşık % 35'i kadınlardan oluşuyor. Yönetimlerde bunun yanı sıra zayıf ekonomik gruplardan gelen insanların sayısı da bir hayli fazla. Ne var ki, idari yapı bu kadar samimi bir şekilde desantralize edilmesine rağmen, köylerde yapılması gereken bütün toplantılar yapılmıyor.

Belki konsey toplantıları sonucunda kanalizasyon sisteminin inşa edilmesi gibi kararların alınması kaba gelebilir ama somutta bu tür adımlar vatandaşların nelerin inşa edilmesi, ne gibi yatırımların yapılması ve kendi koşullarının düzeltilerek giderek daha fazla imkân sağlanması konularında irade sahibi olmalarını sağlıyor. Kendi sorunlarını en iyi kendileri biliyor ve en iyi karara kendileri varıyorlar. Kendi gündelik sorunlarına gösterdikleri ilgi giderek sosyal bir ilişkiler ağına dönüşüyor ve olayların akışını değiştiriyor. Kerala ve Bengal'de, İngilizlerin sözde uygarlaştırmak adına artlarında bıraktıkları son derece sınırlı demokrasi kırıntıları, katılımcı demokrasi ile gelişerek hayat buldu. Konsey toplantıları aynı zamanda IMF'nin ekonomik modeline karşı da en önemli alternatifi oluşturuyor. Onlar bu alternatif model sayesinde suya, konuta, eğitime kısacası kendi hayat şartlarını geliştirebilmek için gerekli olan her şeye kendileri çabalayarak ulaşıyorlar.

Filistin – Lijan Sha'biya

Filistin halkı, işgale uğramış bir halkın deneyebileceği her türlü direniş metodunu denedi. Bunlardan en etkili ve riskli olanı ise Filistinlilerin İntifada öncesi köy ve kentlerde bir nevi katılımcı demokrasi olarak kurdukları ve işgalci İsrail ordusuna korkular salan Halk Komiteleriydi.

İlk İntifada Aralık 1987 de başladı. Al-İntifada isyan etmek ve silkinip atmak anlamına geliyor. Filistin halkı isyan ederek İsrailli işgal güçlerinden silkinip kurtulmak istedi. Onların barışçı çatışma metotları kendilerine şiddet olarak geri dönüyordu. En aktif köyleri ve kampları kontrol edip cezalandırmanın yöntemlerinden biri de sürekli sokağa çıkma yasağıydı. Kitlesel gösteriler ve direniş olanca gücüyle sürerken karşı direniş de gelmekte gecikmemişti. Sonuç sadece fiziksel imhayla kalmamış yiyecek, su ve ilaç yokluğunu da beraberinde getiren bir sağlık felaketine dönüşmüştü. Kısacası İntifadayı yok edememiş ama İntifadayı sürdürmek için gerekli olan temel ihtiyaç maddeleri olan yiyecek ve suya ulaşımı imkânsız kılmıştı.

İsrail'in en acımasız şekilde vurduğu kamplara yardım toplayabilmek amacıyla köylerde ve kentlerde komiteler kurulmuştu. Yiyecek ve gerekli diğer ihtiyaçların dağıtımını organize edebilmek için kamplarda da halk komiteleri kurulmuştu. İşgalci İsrail ordusunun ve işgalci sivillerin gece saldırılarına karşı korunabilmek amacıyla nöbet grupları görevlendirilmişti.

İşleyişi engellenen diğer bir kurum da okullardı. Dışarı çıkma yasağının bir devamı olarak okullar kapatılmıştı. Çocuklar bazen haftalarca okula gidemiyordu. Okul ve hastaneler zaten vurulan askeri hedefler arasındaydı. Bir yandan Filistinlilerin yaptığı grev ve boykotlar diğer yandan da İsrail'in uyguladığı yol engelleri ve dışarı çıkma yasağı yüzünden işsizlik artmıştı. O dönem yardım için başvurulacak herhangi bir Filistin resmi kurumu da yoktu üstelik. Toplumlarını yok olmaktan kurtarmak için kendi kendilerini örgütlemek zorundaydılar.

1988 baharında Filistin halkı gittikçe daha fazla sayıda komiteler ve koordinasyon komiteleri oluşturmaya başladılar. Bu komitelerin adı Lijan Sha'biya idi. Lijan Arapçada komite, sha'biya ise sha'ab kelimesinden türeyen ve halk anlamına gelen bir kelime.

Demokratik başkaldırı başarılı olmuştu. Ne bir Filistin devletinin ne de bir resmi kurumunun olduğu bir dönemde halk komiteleri bu fonksiyonu yerine getirmeye başlamıştı.

Gittikçe daha fazla insanın katıldığı komiteler tam birer güç odaklarıydı. Çocuklar gidebilecek okul, hastalar tedavi görebilecekleri sağlık merkezlerine kavuşmuş, tarım sürdürülmüş, kısacası, işgale rağmen hayat devam edebilir duruma gelmişti. Tehlike barizdi, İsrail ordusu halk komitelerinin İsrail devletinin varlığına karşı bir tehdit oluşturduğunu anlamaya başlamıştı. 1988 yazında İsrail parlamentosu Knesset yeni bir yasa onayladı. Buna göre: "Filistin halk komitelerine üye olan ya da herhangi bir şekilde bağlantısı olan 10 yıldan aşağı olmayan ceza ile cezalandırılır.

Eylül 1993'te Oslo barış antlaşmasının imzalanmasıyla birlikte ilk İntifada hareketi de bitmiş oldu. 1994'den bugüne değin Filistinliler kendi devletlerini kurmaya çalışıyorlar. Oslo antlaşmasından sonra gelişen halkın 'Filistin devleti' umudu beklentisi, resmi kurumların da komitelere karşı ilgisizliğiyle birleşince komitelerin çalışmaları durdu.

Batı Şeria ve Gaza bölgesi bu kitabın yazıldığı sıralar hala işgal altında. İşgalci İsrail kuvvetleri, bir zamanlar küçük özerk bölgeler olan 64 kantonu aşılması neredeyse imkânsız bariyerlerle çevirdi. Ne İsrail parlamentosunun ne de Filistin parlamentosunun -ki bu hayret uyandırıcı bir şey – demokrasiye bir ilgisi var. Filistin yönetimi demokrasiyi daha kolay uygulama zemini oluşabilecek zamanlara ertelemiş görünüyor.

Bazıları Arafat'ın bağımsız bir devletin başında değil de sanki hala gerilla savaşı içindeymiş gibi davrandığını söylüyor. Birinci İntifada döneminde Filistin halkı, toplumun yok olma tehlikesi karşısında ve ulusal kurumların olmayışından dolayı çareyi kendini komiteler etrafında örgütlemekte buldu. Eylül 2000 de başlayan İkinci İntifada ise katılımcı demokrasiye olanak bırakmayacak ölçüde şiddet içeriyor. Halkına demokrasi vadeden Filistin yönetimi ise toplumuna sahip çıkabilmekten aciz. Tüm toplum işgal güçlerinin askeri hedefi haline gelmiş durumda.

İşgal altındaki 3 milyon Filistinli günlük problemlerini çözebilmek için mücadele veriyor. Beklemekten vazgeçen halk, komiteleri yeniden inşa etmeye başladı. Halk komite-

leri Jenin'de 2002 deki katliamın ardından ortaya çıkan bir yığın problemle uğraşırken, Amerikan başkanı George W Bush "Filistin'in daha fazla demokrasiye ihtiyacı var" diyordu. Bush'a göre, Filistin kurumları reformize edilip demokratikleştirilmeli, başbakanın da seçileceği bir seçim yapılmalı ve Yaser Arafat sembolik başkan olarak görevine devam etmelidir. Ne var ki Filistin halkı, Bush'un Filistin'e demokrasi önerisine derin bir kuşkuyla yaklaşıyordu.

Bir yandan ABD'nin Filistin'de bir seçim yapılmasına karar verme hakkının olup olmadığı küresel düzeyde tartışılırken, aynı anda Filistinliler Gaza ve Batı Şeria'da katılımcı demokrasiyle toplumu işlevsel kılmaya çalışıyorlar. Küçük çapta olan aktif Halk Komiteleri, çalışmalarına artık Birinci İntifada döneminde olduğu gibi fazla insanı çekemiyor. Zaten eski Halk Komiteleriyle kimse kıyaslamaya bile kalkmıyor. 2002 yazında Filistin'e yaptığım seyahat sırasında Lijan Sha'biya'yı sorduğum insanlar, nostaljik bir gülümsemeyle kokuşmuş resmi kurumların ortaya çıkmasından önce yaşadıkları o harika zamanı anımsıyor.

Ramallah' ta 2002 boyunca farklı halk komiteleri'nin ve komşu konseylerinin çalışmalarını koordine edici çalışmalara ağırlık verildi. Amaç valilik veya başka resmi bir kurumla görüşüldüğünde ihtiyaçlara ilişkin taleplerin tek ağızdan iletilmesiydi. Örneğin Jenin'de 2002 katliamından sonra evsiz barksız kalan 4000 insana barınak ve temel ihtiyaçlarını karşılayan yine bu halk komiteleri oluyordu.

Ramallah'ta birçok Halk komitesi üyesiyle görüştüm. [16] İkinci İntifada'nın başlamasından sonra daha ciddi bir örgütlenme için işe başlamışlardı. Örneğin Ramallah'ın bir bölgesinde sadece koordinasyon komitesi kurmakla kalmamış, sanat, işçi, sosyal yardım, medya, dış ilişkiler ve toplumsal banka komitesi olarak çeşitli fonksiyonları olan komiteler örgütlemişlerdi. Bir halk komitesi ise koordinasyon komitesinin seçileceği ve birçok insanın katıldığı seçimi örgütlemişti. Bütün çalışmalar toplumsal çıkarlar doğrultu-

[16] 2002 Temmuzunda orada canlı kalkan olduğum sırada yaptığım röportaj ve edindiğim izlenimler.

sunda örgütleniyor, belirli görev süresi için seçilen temsilciler yaptıkları işle ilgili olarak halkı bilgilendirmekle yükümlü kılınıyordu. Halk komitesi liderlerinden biri kendisiyle yaptığım söyleşide, halk komitelerinin, geleceğin demokratik anayasasında önemli bir yer tutması gerektiğini söylüyordu. İnsanların ihtiyaç ve taleplerini anlayabilmenin en iyi yöntemi onlara yakın olmaktı, ona göre. Ayrıca bu onları harekete geçirip aktif katılımlarını da sağlıyordu. Halk komiteleri gücünü halkın güveninden alıyordu ve bu güven oldukça yüksekti. Maddi kaynaklarını kendileri yaratıyorlar ve aynen Buenos Aires'te olduğu gibi komiteler hem yasama hem de yürütme yetkisine sahipler. Aradaki tek fark, Filistin resmi kurumları Halk komitelerini düşman olarak görmüyorlar. Tersine, yöneticiler Halk komitelerinin çalışmalarını zorunlu bulup hatta onları teşvik ediyorlar. Bazı komite yetkilileri bazı bakanların, komitelerin organize ettiği çocukların yaz kamplarına sırf reklam olsun diye geldiğini düşünüyor. Çünkü diyorlar, böyle şeyleri organize etmek aslında hükümetin görevi olmalı.

Halk komitelerinin yeniden inşa edilişine karşı bir tepki olarak her an İsrail saldırıları bekleniyor. Ramallah koordinasyon komitesi üyelerinden biri güvenlik güçlerince gözaltına alınıp sorgulandığında, derhal komite içindeki çalışmalarını bırakması istenmişti kendisinden. O da halk komitesinin halka ait olduğunu ve kendisiyle başlamayıp, kendisiyle bitmeyeceğini, dolayısıyla kendisi tutuklansa da halk komitesi çalışmalarının süreceğini söylemişti.

Bu kitapta anlatılan katılımcı demokrasi deneyimlerinin tümünün ortak paydası politik güvensizlik ortamlarında tabandan yeşerip boy vermeleridir. Aynı şekilde Lijan Sha'biya' da, güvensizlik ve ihanetin kol gezdiği ve halkın demokrasiye susadığı bir ortamda ortaya çıktı. Hem Filistin yönetimi hem de BM tarafından salt seçimle sınırlı olan dar bir demokrasi vaat edilmesine karşı bu vaat yerine getirilmemiş, ABD Arafat'ı kendisinin onayladığı bir başbakan atamaya zorlamıştır. Bir yandan neoliberal dayatmaların zaten darboğazda olan ekonomiyi iyice çıkmaza sokması, öte yandan işgalci güçlerin Filistin halkının demokrasiyi is-

temediği yönündeki suçlamaları, halk komiteleri önderlerinin tutuklanıp hapse atılması... İşte halkın neden halk komiteleri etrafında toplanıp örgütlenme ihtiyacı duyduğu sorusunun yanıtı burada yatıyor. Demokrasi kendisine acilen ihtiyaç duyulduğu zaman gereklidir. Demokrasi olmadan daha iyi zamanları beklemek kadar yersiz bir şey olamaz. Zira gerçek demokrasi olmadan sağlam bir toplumsal yapı oluşturmak imkansız. Toplumsal ihtiyaçlar, ancak ve ancak demokratik bir süreç içerisinde oluşan örgütlenmeyle çözüm bulabilir – bu da demokrasinin ne kadar etkin olduğunun bir göstergesidir.

Belem- Amazon Nehrinin Kıyısında Bir Şehir

Belem, Brezilya'da Amazon nehrinin kıyısında bir şehir. 1,5 milyon nüfusu olan Belem, Para eyaletinin başkenti. Brezilya'nın kuzeyi sadece coğrafik olarak değil, halkının bileşimi, kültürü ve yoğun sosyal çatışmaları nedeniyle de güneyden farklı. Belem'in Amazona yakınlığı nedeniyle Kızılderili halkın genel nüfus içerisindeki oranı bir hayli yüksek. Kentleştirilen yerli halklar büyük ölçüde şehirlerde yaşıyor. Yine aynı şekilde siyah derili halkın oranı Brezilya'nın kuzeyinde – ve Belem'de – güneye oranla daha fazla. İktidar ve mülkiyet dağılımında hem nicel hem de nitel olarak belli odaklarda bir yoğunlaşma var. Çok az sayıda insan çok fazla topraklara sahip. Sık sık silahlı milislerin müdahale ettikleri toplumsal çatışmalar meydana geliyor, toprakları işgal edenler polis zoruyla atılıyor ve her gün birçok insanın hayatına mal olan toplumsal bir savaş devam ediyor Brezilya'da.

Partidos dos Trabalhadores (PT) 1996' da yapılan belediye seçimlerini kazandı. Seçimlerin ardından mimar Edmilsson Rodrigues belediye başkanlığına başladı. O zamandan beri kentin yönetimi PT'nin elinde. Rodrigues, katılımcı demokrasi sürecini sadece bütçe çalışmalarıyla sınırlamayıp, vatandaşların şehrin tamamına yönelik politik kararlara aktif katılarak söz sahibi olmalarını sağladı. Yerel parlamentonun temel hedefleri arasında şunlar var: *" İttifak*

hükümeti Belem Popular, yönetimsel olarak demokratikleştirilen bir kamu sektörünü temel alarak bu bağlamda halka, demokrasinin stratejik bir değere sahip olduğu projeler sunar. Bu, kamu sektörüyle halk kitleleri arasındaki ilişkileri yeniden tanımlayarak öncelikleri değiştiren ve böylelikle yeni bir politik kültür yaratan bir projedir." [17]

Birçok grup ve hareket şehrin bir bütün olarak ne şekilde yönetileceğine ilişkin kararların biçimlenmesinde aktif yer alıyor. Rodrigues'in ikinci dönem belediye başkanlığında başlatılan bu karar süreci, Congreso da Cidade yani Şehir Kongresi olarak adlandırılıyor. Amaç, halkın şehir planlamasına katıldığı kalıcı bir kamusal alan yaratmak. Bu arada bir karar organı olarak yerel parlamento görevine devam ediyor. Buna karşın, iktidar erki bir yürütme organı olan belediye başkanından halka devredilmiş oluyor. Vatandaşlar hem bütçeyi belirlemede hem de şehrin yönetimine ilişkin politik kararlarda doğrudan söz sahibi. Üzerinde söz sahibi oldukları maddi kaynaklar belediyenin, yani kendilerinin ödediği vergi parası. Porto Alegre'den farklı olarak Belem'de, vatandaşların toplantılara ulaşımını belediye kendi araçlarıyla sağlıyor. Toplantılar için belediyenin lokalleri kullanılıyor. Vatandaşları yeterince haberdar edip onların toplantılara katılımını sağlayabilmek ve bu toplantılarda alınan kararların hayata geçirilmesinde gerekli her türlü kolaylığı sağlayabilmek için belediyede bu işle ilgilenen özel bir birim kuruldu.

Görevi Belem Kongresi'ne danışmanlık yapmak olan ve toplumun değişik kesimlerinden gelen temsilcilerden oluşan Belem Konseyi var. Ayrıca şehir politikasının şekillenmesi sürecinde kendi görüşlerini sunan 8-12 yaşındaki çocuklardan oluşan bir Çocuk Konseyi var. Yerel parlamento temsilcilerinden ve değişik sivil toplum kuruluşu temsilcilerinden oluşan bir İl Konseyi var. Çevre, şehircilik, konut sorunları, ulaşım, sağlık, eğitim gibi konularda belediye değişik konferanslar, paneller ve danışma toplantıları düzenliyor. Vatandaşın isteklerinin yerine getirilip getiril-

[17] Congreso da Cidade s 7.

mediğine dair denetimler yapılıyor. Halkın Katılımcı Bütçesi ve Gençlik için Katılımcı Bütçe bu sürecin bir parçası. Mahallelerde başlayıp Kent Kongresine kadar uzanan ve şehir yönetimini ilgilendiren her türlü politik kararın tartışılarak belirlendiği toplantılar yapılıyor.

Belem do Paras'ın belediye başkanı Edmilsson Rodrigues, Amazonların 'kime ait olduğu' sorusunun en önemli çatışma konularından birini oluşturduğunu söylüyor. Bazen, yerel ve küresel arasındaki doğrudan ilişkiyi görmek çok zor, bu konudaki teorik değerlendirmeler de fazla gelişkin değil ve çoğu zaman soyut ve anlaşılamaz olarak algılanıyor. Kente ilişkin alınan kararlar yerel ama transnasyonal şirketler küresel, daha doğrusu küresel düzeyi temsil ediyor. Belediye başkanı için ise zaten sıkça karşılaştığı bu sorunlar oldukça somut ve gözler önünde.

Edmilsson Rodrigues kendisiyle yaptığım bir söyleşide birçok sorunla yüz yüze olduklarını anlatıyor. Bunlardan biri, halkın her gün imzalar toplayıp, gösteriler yapıp, yerel halk oylamaları düzenleyerek protesto ettiği içme suyunun özelleştirilmesi tehdidi. Bir diğeri ise bilgi sorunu. Kuzey Amerikalı transnasyonel bir şirket olan Raytheom, Amazonlarda ne olup bittiğine dair tüm bilgileri mülkiyetinde bulunduruyor. Projenin adı SIWAM – Systema de Vigilancia de Amazonia (Amazonları Gözleme Sistemi). Uydular vasıtasıyla Amazonlarda olup biten her şeyi kontrol ediyorlar. Federal hükümetle yapmış olduğu sözleşme uyarınca Raytheom, beş yıl sonra topladığı bilgileri hükümetle paylaşmak zorunda. Fakat bu beş yıl içerisinde, Amazonlardaki genetik ve biyolojik zenginliğe ilişkin topladıkları bilgileri istediği şekilde kullanma özgürlüğüne sahip. Belem İdaresi'nin verdiği bilgilere göre, aralarında İsveçli bir şirketin de olduğu birçok şirket SIWAM projesinin içerisinde yer alıyor. Edmilsson bunun sadece Brezilya Federal devleti değil aynı zamanda vatandaşlar için de bir egemenlik kaybı olduğunu ifade ediyor. Açıkçası transnasyonal bir şirket, bölgedeki madeni zenginliklere, suya, biyolojik çeşitliliğe, yerli halklara ve hatta kentsel çeşitliliğe ilişkin varolan tüm bilgileri tekelinde ve kontrolünde bulunduruyor.

Gözlem istasyonlarından biri Belem'de. ABD'nin de yine Amazonlar bölgesi dâhilinde olan Maranhao devletinde Alcantara bölgesinde askeri bir üssü var. İnsanları quilomboslardan zorla sürüp çıkararak kuruldu bu askeri üs. Quilombos, vakti zamanında kölelikten kaçıp kurtulan insanların oluşturdukları yerleşim birimleri. Hala bugün dahi Quilomboslarda oturan insanlar var. Askeri üs, arkeolojik kalıntıları tahrip ederek, bu bölgede oturan insanlar için güvenlik tehdidi oluşturuyor.

Anlaşmazlıkların sertleşip belirginleştiği durumlarda, sözleşme ve yasalara karşı gelişen muhalefet ve itaatsizliğin neden kaçınılmaz olduğunu anlamak daha kolay oluyor. Belem'de yaşayan insanlar kendilerinin sahip olduğu genetik ve biyolojik zenginliklere ilişkin bilgilere ulaşmak istediklerinde hem federal devletin sözleşmesi hem de bilgileri tekelinde bulunduran şirketlerle karşı karşıya geliyor. Demokrasi, çoğunluğun kararlarına uyup onların egemenlik hakkına saygı göstermek anlamına geliyorsa, bu şartlar altında bunu gerçekleştirebilmenin tek yolu itaatsizlikten geçiyor. Önemli olan halk egemenliğinin meşruiyeti, onu kimlerin hangi düzeyde rafa kaldırdığı değil. Bu bir bakıma çoğunluğun mu yoksa iktidar odaklarının mı daha haklı olduğunu göstermeye çalışan bir boy ölçüşme. Şirketler, ellerindeki sözleşmeden aldıkları güçle hem bilgileri tekelinde bulunduruyor, hem de olası bir sözleşme ihlali durumunda cezai müeyyideler ve çeşitli ekonomik/ticari yaptırımlarla federal hükümeti tehdit altında bulun-duruyor. Buna karşın Belem ve Amazon halkının çoğunluğu ise, doğaya ilişkin bilgilere hiç kimsenin el koyarak tekeline alma hakkının olmadığını ileri sürüyor.

Gerçek şu ki; hiç kimse Amazonlar ya da Belem'deki halka böyle bir sözleşmeyi isteyip istemediğini sormadı. Açıkçası geriye, emrivaki olan bu dayatmaya karşı, onların gözünde geçersiz sayılan bu sözleşmeye karşı meydan okumanın dışında bir seçenek kalmıyor. Çünkü onlar şimdiye değin alışkın oldukları herkese ait olan biyolojik zenginlik ve çeşitliliğin bundan böyle de devamını istiyorlar.

Venedik- Parlamentodaki İtaatsizler

Venedik polisi, Avrupa Sosyal Forum toplantısının Floransa'da yapılmasını fırsat bilip, bir süreden beridir Venedik'te itaatsizler tarafından işgal edilmiş olan evleri boşalttı. Floransa'dan dönen bir grup eylemci ise Venedik'teki bir polis karakolunu kavgasız gürültüsüz bir şekilde işgal ederek bir kısım mobilyayla birlikte polisi de dışarı atıp karakolun içinde basın toplantısı düzenledi. Verilen mesaj son derece açıktı; oturabilecek bir evimiz olmadığı sürece evleri işgal etmeye devam edeceğiz, ama polis işgal ettiğimiz evleri boşaltmak istiyorsa bunu biz evdeyken yapmalı aksi takdirde bu adil bir oyun (fair play) olmayacaktır. Eylemciler bunun ardından polis karakolunu terk ettiler. Kendisi de itaatsizler hareketinden gelen Venedik belediyesinin sosyal işlerden sorumlu başkanı Guiseppe Caccio, polisin rasgele evlere girip boşaltamayacağını ve bir daha böyle bir olay olursa derhal istifa edeceğini duyurdu. [18]

Fabrika olduğu belli olan büyük bir binanın üzerinde C. S. O Rivolta diye yazıyor. Rivolta, Centro Sociale Occupato – İşgalciler Sosyal Merkezi'nin adı. Bahçe kapısının üzerinde biçimli bir şekilde duran Rivalto, Sherwood, Ya Basta yazıları var. Dışarıdan bakıldığında normal bir işyerine benzeyen bu binanın aslında aldatıcı bir görünümü var. Toplumsal hareketlerin çok önemli bir buluşma noktasını oluşturan Rivolta 1992 yılında işgal edilmişti. Bu tür sosyal merkezler daha 1980'lerin ortalarından itibaren boy vermeye başlamıştı.

İtalya'daki Disobbedienti/İtaatsizlik hareketinin kökleri, 19. yy. ın başlarındaki otonomcu geleneğe kadar uzanır. Yine aynı şekilde potere operario, Antonio Negri, 1970'lerdeki silahlı mücadele, Radyo Serwood ve sosyal merkezler de aynı geleneğe dayanıyor.

Disobbedienti, Zapatistlerden kuvvetli bir şekilde etkilenen ve toplumsal itaatsizliği yöntem olarak seçen bir hare-

---

[18] Kişisel röportaj Rodrigues 2002-01-29.

ket. İtaatsizliğe yönelmeden önce tute bianche – beyaz tulumlular – diye tanınıyorlardı. İşgal ve yaptıkları diğer benzeri eylemlerde kullandıkları biricik savunma aracı kendi bedenleri. Ve elbette politik bir hareket oldukları için politik mesajlar veriyorlar. Kısa sürede kendini geliştirip direniş mücadelesinin başını çekmeyi başaran Disobbedienti hareketi başlangıçta Cenova'da başlayıp genişlemişti.

Birkaç yıl önce ülke çapında adaylar gösterip, yerel parlamento seçimlerine katılmaya karar verdiler. Oylarının çoğunu en kuvvetli oldukları yer olan Kuzey İtalya'da özellikle de Venedik'te aldılar. Bu sonuç onlara, oldukça önemli bir alan olan belediyenin sosyal işlerden sorumlu komisyon başkanlığını kazandırdı. Venedik, ayrıca İtalya'da farklı katılımcı demokrasi deneyimlerini uygulamaya çalışan ilerici şehirlerin oluşturduğu birlikte de etkin bir rol oynuyor. Yeni yönetim tarafından hazırlanıp geliştirilen sosyal programda, katılımcılık çok önemli bir yere sahip. Bir kısım projeler sosyal hareketlerle birlikte yürütülüyor. Sosyal hizmetliler, Rivolta'da geceleri evsiz ve dışlanmış gruplara yemek hizmeti sunuyor. İhtiyaç duyanlar sosyal merkezde bulunan odalarda geceyi geçirebiliyor. Politikacılar halktan kopmamak için sürekli sosyal hareketlerin temsilcileriyle toplantılar yapıyor. Seçilen kişilerle halk arasında mesafelerin oluşmamasına dikkat ediliyor. Halkın temsilcilerinin sadece halkın iradesini temsille yetinmeyip onlarla birlikte davranmasına özen gösteriliyor.

Sürekli Değişim Halinde Olan Bir Mozaik

İtalyan deneyimi, sosyal etkinlik hareketinin temsili parlamenter demokrasiyle birlikte hareket edişinin güzel bir örneği. Amaç elbette ki şehirdeki sosyal yaşam düzeyini iyileştirmek ama aynı zamanda politik kültürü değişime uğratmak. Kamusal kurumlar ve politikacılar vatandaşlar tarafından sıkı bir denetim altında tutulurken, aktivistler de seçim kampanyalarına katılarak, politik talepleri açıklıyorlar. Politik taleplerin formüle edilmesi sürecine katılanların sayısı gittikçe artıyor. Söz konusu olan sadece

seçimi kendi adaylarının kazanması değil, daha iyi bir sosyal politikayı, bizzat buna ihtiyaç duyanların katılımıyla birlikte geliştirmek.

Gelecek, birleşerek yerelde güç dengeleri oluşturacak hareket ve partilerin elinde. Aynı ortak amaca yönelen diğer yerel deneyimlerle güç birliği yaparak küresel demokratikleşme sürecinin bir parçası olmak. Bu çabaları sürdürürken doğru dengeleri yaratabilmek çok önemli elbette. Arjantin'de komşu konseyleri marjinal birer paralel güç oluşturmaktan öteye gidemediler. Bu yerleşik sistemden gelen muhalefet kadar, komşu konseylerinin parlamenter yapıya yaklaşmakta gösterdikleri isteksizlikle de açıklanabilir. Brezilya'da PT'nin çalışma modelinde sosyal hareketlerle her türlü işbirliği yapma var ama iş seçimlere gelince sadece kendi üyelerini aday olarak gösteriyorlar. Hindistan ve Filistin örneklerine gelince küreseli hedeflemeyen sadece yerelle sınırlı çalışmalar. Venedik'te ise her şey oldukça farklı. Sosyal hareketler her türlü yerel parlamenter göreve kadro devşiren merkezler durumunda. Belediyenin sosyal işlerden sorumlu başkanlarından Guiseppe Caccio ve birçokları disobbedient kökenli. Yine ilerici partilerden Yeşiller ve İtalyan Komünist Partisi (Rifundazione Communista) sosyal hareketlerle güçlerini birleştirerek ortak listeler yaptılar ve yerelde iktidar pozisyonlarını ele geçirdiler.

Politik kültürde kalıcı değişimler her zaman aşağıdan başlar. Venedik'te ev işgal edip küresel toplantılarda aktif rol oynayan, yine hiçbir ideolojik dalaşa girmeden ve yıpratıcı çatışmalar yaratmadan ev işgal ettiği şehirde belediye seçimlerinde önemli pozisyonlar elde eden pekala tek ve aynı hareket olabiliyor. İtalyan hareketi bugün, doğru bulmadığı her türlü karar ve uygulamaya karşı itaatsizlik temelinde gösterdiği mücadeleyle hak ettiği bir isim yapmış durumda.

Bu hareketin verdiği mesaj; mademki toplumsal sistem genel geçer yasalarıyla sana onu izleme engelleri getiriyor o halde o yasaları delip geçeceksin. Bengaller'de, Belem'de, Filistin'de ve Buenos Aires'te verilen mücadeleler, yapıcı bir muhalefetin pekala demokratikleştirme çalışmalarıyla

da yapılabileceğini gösteriyor. Gelecek, yerelde iktidarı alıp aşağıdan yukarıya doğru başlatılacak bir demokratikleştirme süreciyle sadece yereldeki değişimlerle yetinmeyecek hareket ve partilerin elinde.

2003 yılında başkanlık seçimleri yapılan Arjantin'de yine bir peronist tahta çıktı. Kokuşmuş politik sistem tarafından yenip yutulmayı göze alamayan komşu konseylerinin çekingen tutumu, aynı zamanda sistem içerisinde kurumsal bir değişikliği gerçekleştirebilme teşebbüsünde bulunmama anlamına da geliyordu. Sol birleşebilme yeteneğinden yoksun olduğu için haliyle ne bir sol zafer elde edildi, ne de katılımcı demokrasi yönetim biçimi haline gelebildi. Keala'da solun seçimleri kaybetmesiyle birlikte katılımcı demokrasi gelişme imkanlarını yitirdi. Sol içerisindeki kavgalar Halk Planı'nın (People's Planning) koşullarını zayıflatarak onun sol için önemli konu olmasını engelledi. [19] Arafat öldü, Ocak 2005'te yapılan seçimlerde gittikçe küçülen işgal edilmiş ülkede yeni bir başkan başa geçti. İşgalin yaşayan bir demokrasiyi hayata geçirebilme şartlarının önünde en büyük engeli oluşturduğu Filistin'de durum çok vahim. Brezilya'da ise Lula'nın başkan seçilmesi alternatif yerel demokrasi deneyimlerini kolaylaştıracağına beklenenin tersine zorlaştırdı. Ulusal düzey yerele destek olacağına köstek oldu. Belem ve Porto Alegre'de PT yerel seçimleri kaybetti. Berlusconi'nin yasa tanımayan ülkesinde karşı bir denge gücü oluşturmanın neredeyse imkansızlığı Venedik'teki mücadeleyi de etkileyip sertleştiriyor.

Bazı deneyimler başarısızlığa uğruyor, dünyada benim haberimin olmadığı bazıları ise mutlaka yeşerip boy veriyor. Şahsım adına, hiçbir şeyin beyhude olmadığına inanıyorum. Bir demokrasi modelini kurmak bir ömür, yıkmak ise bir gün alabilir. Ama demokratikleştirmeye en çok kat-

---

[19] Disobbedienti ve Venedik'teki yönetimle ilgili olanlar, disobbedient'inin liderlerinden Luca Casarini ve Venedik yönetiminden Guiseppe Caccio ile yaptığım röportajlara dayanıyor. 2002 Kasım ayında bir kaç hafta boyunca Marghera'daki Disobbedienti çalışmalarını izledim ve Venedik yönetimiyle konuştum.

kıda bulunan da bu modeli kurma sürecinin ta kendisi. Bir insanın vatandaşlık eğitimi ömür boyu sürer, bir kez değiştirebilme gücünün hazzını yaşayabilmiş bir insan bundan ömür boyu vazgeçemez. Her ne kadar zor ve çaresiz durumlarda geçmişte ele geçen fırsatların bir daha gelmeyeceği karamsarlığına kapılsa da, demokrasinin değişimi sağlayacak en kuvvetli araç olduğu inancını yitirmez onu bir kez tadan insan.

PARİS KOMÜNÜNDEN PORTO ALEGREYE

Bir Demokrasi Açığı

Demokrasi nedir aslında? Demos yani halk ve kratia yani yönetmek zamanla ne tür değişimlere uğradı? Bugün birçok ülkede halk oy kullanma hakkına sahip. Peki ama bu gerçekten halkın yönetiyor olması anlamına mı geliyor?

Adaletsiz dünya düzeni ve bu düzen içerisinde yeniden oluşan güçler dengesi küreselleşme iktidar ilişkilerine yeni düzenlemeler getirdi. Bağlayıcı düzeyde önemli kararlar artık İsveç parlamentosunda değil AB komisyonunun Brüksel'de, IMF bürokratlarının Washington'da ya da WTO'nun Cenevre'deki yeşil odasında kapalı kapılar arkasında yapılan toplantılarda alınıyor. Bu iktidar merkezlerinin yer değiştirmesi anlamına geliyor. Ulusal hükümetler sermaye ticaretini yeniden düzenlerken, ekonomik istikrarsızlığa yol açan spekülatif tehditler[20] etkinlik sağlama aracı haline geldi. Kendilerine ayrıcalıklı koşullar sağlamaya çalışan şirketler küresel kurumlar ve tek tek ülkelere karşı çeşitli baskı yapabilecek güce sahipler. Dünyanın en büyük 100 ekonomisinin yarısından çoğunu transnasyonal şirketler oluşturuyor. Bu güçler kendi aralarında oluşturdukları son derece ileri iletişim ağı sayesinde dünyanın her tarafında kendi politikalarını dikte ettirmeyi başarıyorlar. Varlığını sözde formel olarak sürdüren, gerçekte ise kesilip biçilerek

[20] Jag går inte in på diskussionen om spekulationsekonomin eller Tobinvergisi ya da spekulatif ekonomiyle ilgili bir tartışmaya girmiyorum. Bu konuda okunacak çok sayıda kitap ve makale var; Örjan Appelqvist, Heikki Patomäkki, Tobinvergisi antolojisi. Agora yayınları-İsveç

iğdiş edilen bir demokrasi ve gittikçe büyüyen bir güven bunalımı da bu gerçekliğin diğer bir boyutunu oluşturuyor.

Demokrasi artık tartışmalı bir konu değil, herkes demokrat olduğunu ve demokrasiye sahip çıktığını ileri sürüyor. Demokrasi söylemi en az neoliberalizm söylemi kadar revaçta. Öz olarak kan kaybına uğrayan demokrasi bir değişim ve dönüşüm süreci olmaktan ziyade, oy kullanmadan ibaret değişmez bir kurallar sistemi olarak görülüyor. İşte tam da bu açıdan bakıldığında katılımcı demokrasi, demokrasi açığını kapatabilme doğrultusunda her düzeyde ihtiyaç duyulan muhalefeti ve karşı güç odaklarını yaratabilecek bir öneri olarak algılanmalıdır. Kendi hayatına, yaşadığı kente, ödediği vergilere dair verilecek her türlü kararda söz sahibi olarak daha iyi bir toplumsal yaşam için daha iyi politika yapma olanaklarına kavuşmak. Bununla, neoliberal mantığı açığa çıkarıp sermayeyi değil de insanı temel alan bir politikayı ortaya koyabilme olanağı da yaratılacaktır. Karar sürecine katılma temeline dayanan katılımcı demokrasi, temsili parlamenter demokrasiyle birleşerek özünü katılımcılığın oluşturduğu ideal modeli meydana getirecektir. Bu ideal modelde aslolan kararların alındığı süreçtir. Elbette ki bu kararın kendisinin önemli olmadığı anlamına gelmiyor.

Sürece daha çok sayıda insanın katılımıyla daha iyi kararların ortaya çıkacağına inanıyorum. Bu belki biraz zaman kaybına yol açacaktır ama bence etkinlik kriterinde zaman değil nitelikli ve sağlıklı kararlar temel alınmalıdır.

Çok çabuk alınmış ve yaptırım gücüne sahip ama kısa sürede yanlışlığının farkına varılan bir karar, daha uzun sürede ama kalıcı olan bir karardan daha iyi olamaz şüphesiz. Karşı dengeler kuruluyor, karşı güçler oluşuyor, demokrasiden kısmetini alan insanlar daha fazla demokrasi daha fazla iktidar istiyorlar. Bulaşıcı bir faaliyet olan demokrasiye bir kez bulaşan bir daha kurtulamıyor. Güven bunalımı sonucu ortaya çıkan paralel güç odakları halkın güvensizlik duygusunu yok etmekte yetersiz kalıyor. Bu kitapta örneğini gördüğümüz modeller hem içerik hem de biçim olarak farklı bir karaktere sahip. Bu deneyimlere

tepeden bakan politikacılar halka kulak vermeyip boş nutuklar atmakla yetiniyor. Ya da sadece halkın oylarına ihtiyaç duyduklarında onu dinler görünüyorlar. Geçici politik değişiklikler ne yazık ki yeterli değil. Sistemin değişmeye ihtiyacı var. Tıpkı 1900'lerin başlarında ulusa refah getirmek sözüyle politik partilerin ve temsili parlamenter demokrasinin ortaya çıkıp kurumsallaştığı gibi, küresel demokraside adil bir yeniden bölüşümü sağlamak üzere yeni çözümler ortaya çıkmak zorunda. Tahmin edilenden çok daha fazla sayıda insanın düşüncesi ulusal sınırları aşıyor, belki de bugün bir tehdit olarak görülen aslında bir avantaj. Küresel her kararın ille de kötü olması gerekmiyor. Bazılarının hali vakti iyi olsun diye ille de başkalarının sefalet içerisinde yaşaması gerekmediği gibi.

Yerelde hayata geçirilecek katılımcı demokrasi değişim doğrultusunda atılacak ilk adımı oluşturabilir. Yereldeki en küçük direniş küresele doğru bir sıçramayı gerçekleştirebilir. Her şeyin daha çok iç içe geçtiği ve kararların belli bir merkezden alındığı bir dünyada, örneğin DTÖ'nün Cancun'da bakanlar düzeyinde yapılan toplantısında alınan bir karar Stockholm'un bir mahallesi olan Bagarmossen'de yaşayan benim hayatımı doğrudan etkileyebilir. Hal böyleyken neden bunun tersine olan bir kural da geçerli olmasın? Benim Bagarmossen'de yaptıklarım da pekala DTÖ'yü etkileyebilir. Onlar, benim onların yasalarına itaat etmeme bağımlılar. Ben ve başkaları bunu yapmayıp muhalefet ettiğimiz zaman karşı bir güç oluşturabiliriz. Yerelde uygulanacak muhalif bir politika küresele doğru değişim etkisi yapabilir. Bu elbette otomatik olarak bir anda gerçekleşebilecek bir olay değil. Bu reformları ve ciddi toplumsal dönüşümleri sağlayabilecek ciddi bir örgütlülük ve mücadele gerektirir.

Demokrasi açığının savaşla birlikte daha açık bir şekilde kendisini gösterdiğini düşünüyorum. ABD'nin politik, ekonomik ve askeri merkezlerine yapılan 11 Eylül 2002 saldırısının ardından başlatılan terörizme karşı savaşla birlikte küreselleşmede silahlı aşama başlatılmış oldu. Bu andan itibaren barış da bir dünya sorunu haline geldi. İspanya

halkının % 90'ı savaşa karşı tavır almasına rağmen İspanya hükümeti Irak'a asker gönderdi. İngiliz halkının % 50'si savaşa karşıydı ama Tony Blair savaşın Avrupa'daki çehresi oldu. ABD'de ise savaşa karşı her eleştiri yurtseverlik karşıtı damgasını yedi. Demokrasinin rafa kaldırıldığı savaş ortamı insanlardaki güven bunalımını derinleştiriyor. Her şeye rağmen barış hareketi, iktidar olanağı bulamayan halkın iradesinin neyi tercih ettiğini açığa çıkardı.

Demokrasiye Meydan Okuyan Küreselleşme Oynayan İktidar Taşları

Kuralları koyanlar ve işlerine geldiği zaman onları değiştirenler her zaman iktidar sahipleri. Refah kapitalizminin hüküm sürdüğü 1900'lerin Kuzey ülkelerinde ve birçok Avrupa ülkesinde genelde vatandaşların çıkarlarını ön planda tutan yasalar vardı (elbette aynı şey sermaye için de geçerliydi). Şimdilerdeyse yenibaştan ayarlama/düzenleme kavramı günlük politikada en fazla duyduğumuz kelimelerden biri haline geldi. Yerel ve küresel düzeyde her tür yasada habire yeniden düzenlemelere gidiliyor. Yeni üretim biçimleri şüphesiz yeni kural ve düzenlemeler gerektirir. Ne var ki bu düzenlemeler hiç de demokratik olmayan koşullarda gerçekleştiriliyor. İnsanlara başka hiçbir seçenek hakkı bırakmayan tek bir alternatif dikte ettiriliyor. Ve bütün bunlar tek tük gelişen hadiseler değil, yeni düzenlemeler sonucu ortaya çıkan ve genel geçerliliği olan yapısal değişimler. [21]

Dikkat edilirse hem kamusal hem de özel kurumlar konulan kurallardan şaşmıyorlar. Malum, bütün bu kurallar demokratik yollardan seçilen hükümetler tarafından hazırlanıp, oylanıp, yürürlüğe girdiği için sonuç itibarıyla demokratiktir iddiasında bulunuyor hükümetler. Şirketlerin kuralları çiğneme gibi bir durumu zaten söz konusu olamaz çünkü o kuralları kendi çıkarları için onlar yarattı. Vatandaşlar için ise durum tam tersi. Genleri patentleştirilen, ih-

---

[21] En organisation som forskar och kartlägger de transnationella företagens förehavanden är Corporate Europe Observatory, transnasyonal şirketlerin yaptığı işleri araştırıp inceleyen bir kuruluş.

tiyaç duydukları ilaca ulaşma olanağı verilmeyen, içme suları özelleştirilip satılan, sendikal hakları yok edilen insanlar neden kurallara uymak istesin ki? Küresel patent sözleşmeleriyle halk sağlığı yönünde ulusal önlemler alınması engelleniyor. Artık, belli hastalıklarla mücadele için hangi ilaçların ne kadar üretileceğini belirleyen İsveç ya da Güney Afrika parlamentoları değil, WTO'nun patent haklarına ilişkin sözleşmesi. Sermaye ve uluslararası şirketler üzerinde demokratik etkinlik sağlayamayacağımıza göre, değişime en kolayından başlamamız gerekir. Geriye yerel, bölgesel, ulusal ve küresel düzeydeki temsili kurumları demokratikleştirmek kalıyor. Sermayeyi demokratik yollardan etkilemek çok zor. İki yol var: yasal kurallar ve vergilendirme. Aynı şekilde kurallar, vergiler, çevre ve sosyal düzenlemelere ilişkin yasalarla uluslararası şirketlere yönelik sınırlamalar getirilebilinir.

Bugünkü temsili parlamenter demokratik sistemde büyük çoğunluk dört yılda bir seçim sandıklarına gidiyor, öte yandan başka bir kesim sermaye ve büyük şirketler üzerinden her gün iktidarı yönlendirebiliyor. Büyük şirketlerin dünyasında araştırmadan, maaşlara, reklam fiyatlarından sözleşmelere kadar her şey gizlilik kuralları içinde yapıldığı için, olumsuz sonuçlardan birilerini sorumlu tutabilmek de çok zor. IMF ve Dünya Bankası, tıpkı anonim şirketlerin yönetildiği gibi yönetiliyor. Bilindiği gibi anonim şirketler hisse sahibi olmayanlar açısından hiç de demokratik değil.

Bazıları tüketici gücünün etkisinden söz ederek uluslararasılaşmanın, çocuk işgücünü kullanan, suyu ve havayı kirleten ve insan haklarına tecavüz eden şirketlere karşı tüketici gücünü harekete geçirebilme olanağını da beraberinde getirdiğini söylüyorlar. Birçoğumuz yaşamımızda mutlaka bir kere de olsa bir malı boykot etmiş ya da hak ihlalinde bulunan bir şirkete karşı toplanan protesto listesine imza atmışızdır. Bu tür eylemleri kesinlikle küçümsemiyorum, tersine bu aksiyonlar dikkati çekerek söz konusu şirket üzerinde geçici de olsa bir baskı gücü oluşturarak onları en azından bir açıklama yapmaya zorlayabiliyor. Şahsım adına tüketici gücünün çok sınırlı olduğuna inanı-

yorum. Bu güç, ancak ve ancak vergilendirme, kurallar koyma ve sendikal örgütlenmeyle birleştirilirse bir yararı olabilir. Uluslararası şirketler ne istediklerini bilmez değiller, onları harekete geçiren tek güç kar dürtüsü.

Değişik ülkelerde işbaşında olan hükümetlerin rengi ne olursa olsun bütün ülkelerde uygulanan hep aynı neoliberal düşüncelerin kaynaklık ettiği ekonomik program. Ekonomik risklere göğüs geren kamu sektörü, kazanç sağlayan ise uluslararası şirketler oluyor. Küresel işbölümünü sağlayan yeniden yapılandırmaların bir kısmı bunu öngörüyor çünkü. İçme suyu özelleştirildiğinde, vergi paralarımızla kurulan Sular İdaresini satın alan şirketler kazanç sağlıyor. Aynı şekilde yeni ilaçlar bulunması için vergi paramızdan araştırmalara giden paylar, ilaç şirketlerine kar olarak dönüyor. Kamu sektöründe özelleştirilme doğrultusunda atılan her adım toplumsal etkinliğin sınırlandırılmasını getiriyor. Özelleştirmeler, hem ideolojik hem de pratik politik sonuçlar getirerek vatandaşların toplumsal konularda söz sahibi olabilme olanaklarını sınırlandırıyor. Kuzey'de refah kapitalizmi çözülürken, Güney'de gelişebilme şansını dahi yakalayamıyor. Amaç yeryüzünü ticari bir metaya çevirmek. Neoliberal ideoloji, devletin ekonomiden elini eteğini çekmesi temeline dayanıyor. Bu teze göre ekonomi, politik kararlar ve devlet etkisinden bağımsız hale getirilmeli. Politikanın ekonomik kararlar üzerindeki etkisi yarardan çok zarar getireceği için pazarın her şeyi belirlemesiyle toplum da rahatlayacaktır.

Yeniden yapılandırmalar ve özelleştirmeler sayesinde pazarın görünmeyen elleri işleri hal yoluna sokacaktır. Ve elbette ki kamusalı özele devreden her teşebbüs vatandaşın da demokratik yollarla etkileme olanağını gasp etme anlamına gelecektir.

Politikacıları uygulamalardan sorumlu tutabilmek ancak ve ancak uygulama sürecini takip edebilme olanağıyla mümkündür. Bunun için de bilgi edinebilme yasası temelinde oluşacak bir şeffaflık ve önemli konulara ilişkin oylama olanağı gerekiyor. Ne var ki, bilgi edinme hakkı pratikte birçok uluslararası müzakere platformunda devre dışı

kalmış durumda. AB tarafından gizlidir damgası vurulan GATS sözleşmesine ilişkin belgelerin kamuoyunun bilgisine sunulamayışının suçunu İsveç hükümeti AB'ye yıkıyor. Ticaret komisyonu üyesi Pascal Lamy ticari belgelere gizlidir damgası vurulmasının nedenini geleneklere bağlıyor. Kamunun gözlem ve etkileme olanağından yoksun oluşu eleştirilerini efektivite gerekçesiyle savuşturuyor. İsveç'teki küçük belediyelerden, DTÖ'nün Cenevre'deki koridorlarına ve 2003'te Cancun'daki zirve toplantısına kadar belli ki efektivite ve kapalı kapılar ardında yapılan pazarlıklar, şeffaflığa ve kamunun bilgi edinebilme, etkileyebilme olanağına tercih ediliyor. Bu durum vatandaşların, toplumsal hareket ve örgütlerin etkileme olanağını hiçe indiriyor. (İsveç'te en az DTÖ'deki pazarlıklar kadar gizli yapılan bütçe görüşmelerine rağmen bazı milletvekillerimiz bizdeki durumun daha iyi olduğunu iddia edebiliyor.)

Yasalar, doğal olarak toplumdaki iktidar ilişkilerine bağlı olarak değişime uğrar. Burjuva iktidarlarıyla sol iktidarlar arasındaki fark anlaşılamaz aksi takdirde. Sabit bir ekonomik ve toplumsal model öngörerek değişime kapalı olan her yasa ve kural, demokrasinin de kısıtlanmasını beraberinde getirir. Ekonomik politikaya ilişkin genel amaçlar anayasada yer alamaz ve almamalı. Yürürlükte olan toplumsal sözleşmeler yeri geldiğinde bozulabilmeli, anayasalar yeri geldiğinde değiştirilebilmelidir. Zaten anayasa ve yasalardan amaç halihazırdaki toplumun ihtiyaçlarına cevap verebilme değil midir?

Tipik bir iktidar alanı olarak IMF'i düşünelim örneğin. En zengin olanın en çok söz sahibi olduğu eski Roma'daki demokrasiye geri döneriz. 180 den fazla ülkenin üye olduğu IMF, hem örgütsel yapılanması hem de oy dağılımı olarak zengin ülkelere daha fazla oy garantisinin sağlandığı bir yapı üzerine oturtulmuş. Sistem, yoksul ülkelerden gelecek her türlü değişim ve dönüşüm etkisine karşı zengin ülkeleri sigortalayarak garantiye almış durumda. Dünya Bankası'na üye olabilmenin ön şartını IMF üyeliği oluşturuyor. Hangi ülkenin kaç oya sahip olacağı ise o ülkenin verdiği parayla belirleniyor. Demokrasinin bir insan bir oy prensibi burada

bir lira bir oy prensibiyle yer değiştiriyor. Sözün kısası IMF ve Dünya Bankası piyasa prensibiyle yönetiliyor. Kuruldukları 1940'lı yıllardan bu yana yaptırım gücü oldukça artan bu iki kuruluş, yapısal olarak hiçbir değişime uğramadı. IMF, yapısal değişim programları ve yaptırımlarla yoksul ülkelerin kaynaklarını zengin ülkelere aktarmaya devam ediyor.

Demokratikleşmenin bir amacı da yeniden bölüşümü daha iyi bir şekilde sağlamaktır. Bölüşüm ve refah politikalarının işleyen demokrasilerin temelini oluşturması ve bu iki şartın demokrasi hareketlerinin en can alıcı talebini oluşturması bir tesadüf eseri değildir. Okur-yazarlık, okula gitme, sağlık hizmetleri ve her türlü sosyal hizmetten faydalanma demokrasilerde katılımın asgari koşullarını oluşturur. Örneğin Brezilya gibi gelir dağılımındaki uçurumların çok derin olduğu toplumlarda yeniden bölüşüm halkın çoğunluğu açısından her zaman bir avantaj oluşturur. İyi eğitilmiş bir iş gücü, geliştirilmiş bir toplu ulaşım ağı, herkesin ulaşabileceği sağlık hizmetleri ancak sağlıklı bir bölüşüm politikasıyla mümkündür. Yoksulların bölüşüm politikalarında etkinlik kazanması daha toleranslı bir topluma yol açıyor. Bir toplumun nasıl işlediğinin en temel ölçütlerinden biri de eşitliktir. Tabii ki eşitlikten ne anlaşıldığı da çok önemli.

Politik ideolojiler bu konuda birbirinden oldukça farklı düşünceye sahip. Sömürünün kaynaklık ettiği ve yoksul ve zenginlerin varolduğu bir sistem doğal mıdır? Ya da zenginler, yoksullardan dolayı mı zenginler? Bir toplumda gelir dağılımında uçurum olup olmaması ne rol oynar? Hedef herkesin eşitliği mi olmalı? Dengesizliği gidermeye yönelik atılan ufak adımlar bile çatışmalara yol açabiliyor. Çözüm belirleyici yapısal değişimlere götürecek adımları atabilmekte yatıyor. Adil bölüşüm politikaları toplumun büyük çoğunluğuna daha güvenli bir yaşam biçimi sunarken en büyük hisseye sahip olanların bundan elbette kaybı olacaktır. Zenginlikleri tekelinde bulunduranlar her zaman devletin baskı gücü olan polis ve askeri de elinde bulundurur. Brezilya'da topraksız köylülerin hareketi olan MST

(Movimento Sem Terra) toprak işgaline kalktığında, her seferinde büyük toprak sahiplerinin (ki onlar topraklarının büyük bir kısmını zaten kullanmıyorlar) şiddetiyle karşı karşıya kalmaktadır.

Mülkiyet sahibi olmayanların etkinlik sağlayabildikleri biricik mülkiyet kamuya ait olandır. Bunun temelini ise kamu sektörünün kamu tarafından finanse edilmesi ve böyle bir sistemin demokratik yöntemler çerçevesinde yapılan seçimlerle halk tarafından benimsenmesi oluşturur. Demokrasi, toplanan vergilerin yeniden bölüşümüyle mülkiyet sahiplerinin gücünü sınırlayabilirken bir yandan da kamu sektörünü güçlendire bilen en iyi yöntemdir. Şimdilerde ise yapılan yeniden düzenlemeler ve özelleştirmelerden dolayı, sağlık, eğitim ve hizmet-bakım alanları sadece kamuya ait olmaktan çıkmış, sayısız özel okul, özel hastane ve hatta özel sular idaresi pazardaki yerlerini almış durumdalar. Kamu mülkiyeti gittikçe daraltılarak, ekonomik ve kültürel sermaye sahiplerinin hareket alanı sonsuz genişletilmektedir.

Genelde alansal bir daralma var. İsveç hükümetinin bütçe konusundaki görüşmeleri buna güzel bir örnek. Ekonomik imkanlar elvermesine rağmen hükümetin refaha katkı sunmaktan geri durması bilerek kabul edilen bir durum. EMU, neoliberal düşüncelere dayanan ve pazarı halktan koruyan bir düşünce sistematiği üzerinde yükseliyor. Buna göre ekonomi kendi kendini idare edebilir. Bu da bizim gibi normal vatandaşların demokratik sistem içerisinde etkinlik alanımızı iyiden iyiye daraltıp güdükleşmesi anlamına geliyor. Elbette bu ekonomik imkanlar elvermediğinden değil, yeniden bölüşüme dair kararlar alınmak istenmediğinden böyle oluyor.

Halkın erk sahibi olma olanaklarının iyice kısıtlanması ve hareket alanının sıfıra indirgenmesiyle demokrasinin yok oluşuna tanık oluyoruz. Demokratik yollardan işbaşına gelmiş hükümetler uluslararası şirketlerin politik hareket alanlarını genişleterek, onların, hesap verme ya da alaşağı edilme riski olmadan kapalı kapılar arkasında hayati önemde belirleyici kararlar vermelerine yol açıyorlar. İşte

kurumsal demokrasi alanı bu şekilde daraltılıyor ve demokrasi kendisini bu şekilde yok ediyor. Parlamentonun iktidar alanı küçülürken, iktidar, her türlü dış etkiye ve hesap vermeye kapalı kapılar ardına taşınıyor.

İktidar devri, politik kararlar sonucu oluyor. Bazıları bunu varolan gerçekliğe uyum şeklinde ifade edecektir. Son yıllarda, halk tarafından seçilen hükümetlerin sermaye baskısına maruz kaldıkları doğrudur. Buna karşın hiç kimse bu hükümetleri sermayeye onlara baskı yapma olanağını verecek yasal değişiklikleri yapmaya zorlamadı. Onları bu kararları almaya iten, vatandaşların değil büyük şirketlerin çıkarları oldu. Aksi halde bugün her şey farklı görünürdü. Seçimle gelen hükümetler iktidar yetkilerini bölgesel ve küresel kurumlara devretmekte yarar gördüler. Küreselleşmeyle birlikte bir yandan demokrasiyi oluşturan koşullar yok olurken, diğer yandan yeni demokrasi olanakları doğuyor.

İtaatsizlik

Kimileri tarafından dikkatsiz bir biçimde demokrasinin krizi diye ifade edilen durum aslında demokrasinin geçiş sürecinden başka bir şey değil. Bu bir bakıma politik ve ekonomik sistemin meşruiyetini kaybetmesinin dışa vurumu. Bu gelişme yerelde karşı güçler ve yeni dengeler yaratarak güç dengelerini değiştirebilecek paralel bir iktidar oluşturup çoğunluğun, alınacak kararlara damgasını vurmasını sağlayabilir. Küreselleşme demokrasinin gelişiminde bir dönüm noktası oldu. Tüm dünyayı Atina, kendimizi de demokrasinin beşiğinde tasavvur edecek olursak, tıpkı o zamanlardaki gibi büyük bir çoğunluk dışlanırken, küçük bir azınlık meydanda toplanıp kararlar veriyor. Tıpkı DTÖ'de olduğu gibi, formel olarak bütün ülkeler DTÖ üyesi, pratikte işleyişte ise kararlara damgasını vuranlar en zengin ülkeler. Çünkü yoksul ülkelerin imkanları onların bütün toplantılara katılabilmesine elvermiyor. Mülkiyet sıkı sıkıya iktidara, iktidar ise demokrasiye bağlı.

İktidarın yitirilmesi topyekun bir yoksulluğa yol açıyor. Bu yiyecek ekmeği olmama anlamında bir yoksulluk değil,

iktidardan tamamen mahrum olma yoksunluğu. Köylülerin açlıktan ölmesi kendi yaşamlarını doğrudan ilgilendiren kararlarda söz sahibi olamamalarından kaynaklanıyor. Bir gün gelip yüzyıllar boyu ektikleri pirincin tohumlarını uluslararası şirketlerden alma zorunluluğuyla karşı karşıya kalabiliyorlar. IMF'in dayattığı şartlardan dolayı ülke içi tüketime yönelik değil, ihracata yönelik ekim yapmak zorunda kalabiliyorlar. Ülkeleri gıda ürünleri ihraç ederken, kendileri açlığa mahkum bırakılıyor. Demokrasi ve iktidar pekala birbirine zıt grupların çıkarlarına denk düşebilecek şekilde örgütlenebilir. Küreselleşmenin yarattığı örgütlenme modeli hem bölüşüm politikalarının hem de demokrasinin yenilgisine neden oldu. Gittikçe daha fazla sayıda ülkenin anayasal demokrasiyle yönetildiği bir dünyada, 1,2 milyar yoksulun ve 900 milyon okur-yazar olmayanın bu demokrasiden ne ölçüde nasibini alabildiğini kestirebilmek oldukça zor. Büyük bir çoğunluğun almadığı çok açık.

Tıpkı Servius'un Romayı 6 ayrı sınıfa bölerek oy hakkının çoğunluğunu en zenginlere bahşettiği gibi küreselleşme de dünyayı ayrı sınıflara bölmüş durumda. Yüzde 20 azınlık yeryüzü kaynaklarının % 80' ini aralarında bölüşürken, kalan yüzde 80 ancak % 2 ile yetinmek durumunda. Ve bu insanlar hiç bir zaman demokrasiden nasibini alamayacak durumda, çünkü onlar için demokrasi yok zaten. Eğer itaatsizliğe kalkışıp protesto etmezlerse, sessizce yok olup gidecekler.

İtaatsizlik, yanlış olduğuna inanılan bir uygulamayı bireysel ya da kolektif bir şekilde duyurarak açığa vurma eylemidir. Sadece gerekli olduğu için değil, ama aynı zamanda mantıki olduğu için yapılan bir eylemdir. Küresel düzeyde alınan her kararın icra edilme sahası yereldedir. Evimizde bilgisayarın karşısında oturduğumuzda internetten bedava müzik kopyalayama-maktan, belediyeye ait elektrik ya da suyun özelleştirilmesi işlemine ve uluslararası şirketlerin serbest bölgelerde vergiden muaf tutulmasına kadar her karar yerelde işlevsellik kazanabiliyor. Küresel kararlar dünyanın itaat etmesi temelinde alınıyor. Az sayıda bile olsa itaatsizlik eylemi, kararların aslında hiç de

meşru olmadığını ve yeniden gözden geçirilmesi gerektiğini göstermeye yeter. Günümüzün modern üretim biçimleri maliyetsiz müzik kopyalamaya imkan veriyor. Albüm ve kaset satarak karlarını artırmayı amaçlayan müzik şirketleri, sıkı kurallarla pazarı denetim altına alıp örneğin Napster gibi bir olguya yasak getirtebiliyorlar. Buna rağmen insanlar yasaklara aldırış etmeden internetten bedava müzik indirebiliyorlar. Uyulmayan kurallar değiştirilmeye mahkumdur. Ya ucuzlatarak ya da başka şekilde çözüm bularak.

Güney Afrika, patent olayına bir başka bakış açısı getirerek, DTÖ'nü patentsiz ilaçların satımını kabul etmeye zorladı. Güney Afrika önleyici ilaçları kendilerinin imal edebileceğine dair öneriyi sunmakla, küresel patent sözleşmesine itaat etmeyeceğine dair imada bulunuyordu. DTÖ ve uluslararası şirketler söz geçirmeyi başaramayınca kurallar yeniden değiştirilmek zorunda kaldı. BM yayınladığı bir bildirgeyle, patentsiz ilaç imalatı ve bu ilaçları bedava dağıtarak sağladığı başarılı HIV politikasından dolayı Brezilya'yı kutlayıp bu başarılı politikanın devamını diledi. Nasıl ucuz ilaç elde edilebileceği sorunu, son yapılan G8 toplantılarında da gündemdeydi. Ne yazık ki hala, ne patent yasası feshedilebilmiş ne de her ülkenin ilaçları ucuz kopyalayabilme hakkı kabul edilmiş durumda. Yaşam hakkı hala kar etme hakkının gerisinde geldiği için dolayısıyla yaşamı kurtarmak için ucuz kopya ilaç üretimini de meşru görmemekte diretiliyor. Ama yine de sorunun sadece Güney Afrika ile sınırlı kalmayıp hem G8'lerin ve BM'nin hem de daha birçok toplantının gündemine getirilebilmesi küçük de olsa bir başarı sayılmalı.

İtaatsizlikte bulunarak direnme yöntemi aslında demokratikleştirici bir işleve sahip. Neoliberalizmin temel prensibi olan her şeyi piyasanın ellerine bırakma kuralını çiğneyip geçtiği için aslında demokratikleştirme süreci kendi başına itaatsizlik anlamına geliyor. Güney Afrikalı sosyal hareketler kendi ilaçlarını kullanabilmek için DTÖ'nün patent sözleşmesinin rafa kaldırılmasını talep ettiklerinde bu sadece ölüme karşı yaşam mücadelesi anlamına değil aynı

zamanda politik ve demokratik özgürlüklerini genişletme mücadelesi anlamına da geliyor. İtaatsizlik, karşı gelinen yasalara etki yapıp onları değiştirilmeye zorlamakla kalmayıp, yereldeki koşulları değiştirip küreselde de olumlu değişim ve dönüşümlere kapı aralıyor. İtaatsizlik aracılığıyla karşı güçler ve yeni dengeler yaratılıp, demokratikleştirme çabalarına ivme kazandırılabilir. Şüphesiz itaatsizliğe sadece olumlu anlam yüklemek yanlış sonuçlara yol açar. Güvensiz bir toplum çatışmalar yaratır, itaatsizliği tek protesto yöntemi olarak benimsemek uzlaşmazlıklara yol açarak diyalog olanağını azaltır. Ama sonuçta, bir grubun ya da eylemin haklı olup olmadığı yargısında bulunacak olan kamuoyudur. Yasal olmayan bir eylem haklılığını kanıtlayarak kamuoyu desteğini arkasına aldığında pekala yasal duruma gelebilir.

Atina'daki Meydanda Herkese Yer Yoktu

Herkes sözcüğünün çok yanıltıcı bir yanı vardır, çoğu zaman bütün bireyleri kapsadığı sanılır, ama gerçekte hiç de öyle değildir. Hepimiz, demokrasinin ilk ortaya çıktığı dönemde herkesin ortak kararlara katılabilmek için meydanda toplandığını defalarca duymuş ya da okumuşuzdur. Ne var ki bu herkesi kapsamıyordu. [22] Kadınlar ve kölelerin meydana gelme hakkı yoktu ve bu yoksul erkekler için de geçerli olan bir sınırlamaydı. Toplumun önemli bir kesiminin dıştalandığı bu duruma demokrasi deniliyordu. Demokrasinin daha gelişmiş hali parlamentarizm diye adlandırılıyor. Bu, herkese temsil hakkını sağlayabilecek bir sistem olarak düşünülmüştü. Ama önceleri bu sisteme de herkes dâhil edilmemişti. İlk başlarda sadece mülk sahibi erkekler seçme ve seçilme hakkına sahipti. Daha sonra bunu işçi sınıfı hareketinin, kadın hareketinin ve başka hareketlerin oy hakkı, demokrasi ve sosyal adalet için verdikleri mücadeleler takip etti. Refah kapitalizminin hâkim olduğu bir

[22] Naomi Klein'in No Logo kitabında üretim ve markalarda meydana gelen değişikliklere ve serbest bölgelere değiniliyor.

dönem boyunca – her ne kadar bazıları yine daha fazla yer alsa da – gerçekten herkese yer vardı.

Mülkiyet sahipliği temelinde insanları sınıflara ayırmak bütün tarih boyunca tanık olunan bir durum. Eski Roma Comitie'lerinde (komite anlamında) ifade ve oy hakkı mülk sahibi erkekleri kapsayacak şekilde sınırlandırılmıştı. Ahali hiyerarşik bir düzenlemeyle 6 ayrı sınıfa ayrılmıştı. Alt tabakayı oluşturan 6. sınıf en büyük çoğunluğa sahip olmasına rağmen, en zengin olan azınlık en üst sınıf olma hakkına sahipti. [23] Comitie'lerde kendilerini temsil eden mülk sahibi zenginler herkesi bağlayacak kararlar alıyordu.

"Servius ilk ikisiyle alakası olmayan ama netice itibariyle çok önemli bir etkisi olacak olan üçüncü bir kümelendirme yaptı. O Roma halkını kişisel özelliklerine ya da oturduğu mahallelere göre değil de zenginliklerine göre 6 ayrı sınıfa ayırdı: buna göre en üst sınıf en zenginlerden, en alt sınıf en fakirlerden, ortadaki ise orta hallilerden oluşuyordu. Bu 6 sınıf ayrıca kendi içinde centurior denen 193 ayrı gruba ayrılmıştı. Buna göre en üst sınıf tüm centuriorların yarısına en alt sınıf ise sadece bir centuriora sahip olacaktı. Bu dağılımla en azınlığa sahip sınıf en fazla centuriora, Roma'nın yarısından fazlasını kapsayan en alt sınıf ise sadece bir centuriora sahip olacaktı. "[24]

İsveç'te de benzeri bir sistem vardı. *"1800'lerin sonlarında hala İsveçli erkeklerin büyük bir çoğunluğu ve kadınların neredeyse tamamı politik sürecin dışında tutuluyordu. 1892 yılında 44 belediyesinde de bir tek kişi oyların yarısından çoğuna sahipti. 1908 yılındaki İsveç parlamentosu halkın sadece % 10 unu temsil ediyordu. Ertesi yıl seçme hakkı zengin olma şartına* [25] *bağlı olmaktan kurtulunca seçmenlerin sayısı bir anda yarım milyona çıktı. "*

---

[23]Bakınız Robert Dahl *Demokrasi antagonistleri* ve Held *Demokrasi modelleri*.

[24] [24] Naomi Klein'in No Logo kitabında üretim ve markalarda meydana gelen değişikliklere ve serbest bölgelere değiniliyor

[25]Bakınız Robert Dahl *Demokrasi antagonistleri* ve Held *Demokrasi modelleri*..

Ta en başından beri demokrasiyi halk yönetimi demek olan ve halkın karar sahibi olması gereken biçiminin dışında uygulama yöntemleri bulundu. İşçi sınıfı hareketi bariyerleri aşarak, halkın çoğunluğunun seçme hakkına kavuşmasını sağlayabildi. Ama toplumdaki iktidar dengelerini sarsacak bir olanağa kavuşamadı. Ekonomi asla demokratikleştirilmedi. Refah kapitalizmi dönemi, işçi sınıfıyla kapitalist sınıfın uzlaşmasına dayalı Saltsjöbad Sözleşmesi, ki bu sonraları Saltsjöbad Ruhu[26] olarak anılacaktı hep, temeli üzerinde inşa edilmişti. Vergi yoluyla herkesin faydalandığı refah toplumu finanse edilmiş, kapitalin ve kapitalistlerin gücü sınırlandırılmıştı. Bütün insanların sağlık, eğitim ve yaşlı/cocuk bakım hizmetlerinden faydalanabildiği bir refah toplumu yaratılarak, işçi sınıfının hiddetinin adaletsiz sisteme karşı gelişen bir başkaldırıya dönüşmesi engellenmişti. Demokrasi ve refah birbiriyle yakından bağlantısı olan olgular. Çünkü demokrasi, bölüşüm politikaları ve toplumsal refahın sağlanmasında herkesin söz sahibi olması anlamına geliyor.

Roma'daki Comitieler ve Parlamentarizm arasındaki en büyük fark, birinde herkes kendisini temsil ederken, diğerinde temsilcilerin seçimle belirlenmesi.

Rousseau, halkın temsil edilemeyeceği inancını taşıyanlardandı. Bu nedenle Rousseau iyi bir örnek teşkil etmese bile, kendisi katılımcı demokrasi konusunda ilk fikir yürütenlerden biriydi. Onun bu konuda uzun zaman önce yazdıklarının şimdi güncel olması çok ilginç. Rousseau, meşruiyet için bütün yasaların halkın kendi onayından geçmesi gerektiğini ileri sürüyordu. Ona göre yasama organıyla parlamentarizm, halkın yetkisini vekillere vermesi anlamına değil, iktidarı devretmesi anlamına geliyordu. *" irade kendi temsil yetkisini devredemez: ya kendisidir ya da değildir, ikisinin arası bir şey olamaz. Halkın delegeleri onun temsilcisi olamaz, onlar sadece elçidir ve karar verme yetkisine sahip değildir. Halkın şahsen kendi kararından geçmeyen hiç bir yasa geçerli olamaz. İngiliz halkı özgür olduğunu düşün-*

---

[26] Rousseau s.

mekte yanılgıya düşüyor. O sadece parlamentoya üye seçimi süresince özgür. Bu üyelerin seçilmesiyle birlikte halka köle olmaktan başka bir şey kalmıyor."[27]

Paris Komünü

Katılımcılık ya da demokrasi konusunda birçok teori ve teorisyen olmasına karşın katılımcı demokrasi konusunda ün yapmış ne herhangi bir teori ne de teorisyen var. Katılımcı demokrasiye ilişkin pratik uygulamalar her zaman teorilerden önce hayat buldu. Teoriler henüz yazılmaya fırsat bulamadan yeni yeni pratikler oluştu. Bu durum hala devam ediyor. Bugün dünyanın dört bir tarafında yaşanan pratikler teori oluşturabilme ihtiyacından değil, neoliberalizme karşı alternatif dengeler yaratabilme ihtiyacından doğuyor

Farklılıklarına rağmen tüm deneyim modellerini birleştiren ortak özellikler görüyoruz. 2003 teki Arjantin Komşu Konseyleri örgütlenme deneyimine bakıp Marx'ın Paris Komününe ilişkin yazdıklarıyla karşılaştırdığımızda hemen göze çarpan benzerlikler buluruz. (Kitapta incelenen deneyimlerle karşılaştırıp ortak özellikler bulabilmek için Paris Komünü'nün örgütlenme biçimine ilişkin uzun bir alıntıya yer vermek istiyorum). *"Komün, şehrin farklı seçim bölgelerinde genel ve eşit oy hakkı sistemiyle seçilen ve seçmenler tarafından gerektiğinde görevden geri alınabilecek şehir meclisi üyelerinden oluşuyordu. Bu üyelerin büyük çoğunluğu doğal olarak işçiler ya da tanınmış işçi sınıfı temsilcileriydi. Komünden amaçlanan, sadece karar veren bir parlamento temsilciler yığını olması değil, verdiği kararları aynı zamanda icra eden bir çalışma organı olmasıydı. Komün üyelerinden başlayarak her düzeyde yüksek görevli ve memur, işçi ücretleri düzeyinde maaş alıyordu. . . Eski hâkim sınıfın fiziksel iktidar araçlarını oluşturan ordu ve polisin bertaraf edilmesinden sonra sıra, tinsel baskı aracı olan "papazların iktidarı"nı yok etmeye gelmiş ve Komün kilisenin dünyasal mal varlığına el koymuştu.*

---

[27] Rousseau s 131

Bütün eğitim kurumları kilisenin ve devletin denetiminden çıkarılarak, ücretsiz olarak halka açılmıştı. Mahkemeler, tarafsızlık kılıfı altında iktidara itaat eden kuruluşlar olmaktan çıkarılmış, bütün diğer kamu görevlileri gibi mahkeme üyeleri de doğrudan halk tarafından seçilen ve gerektiğinde halk tarafından görevden alınan ve ona bağlı olan kurumlar haline getirilmişti... Aslında en başlarda tasarlanıp da Komünün hayata geçirmeye fırsat bulamadığı ülke çapındaki örgütlenme planı gereğince Komün tipi örgütlenme, en küçük birimler için de bir örnek oluşturacaktı. Ortak konuların sorumluluğunu, taşra komünlerinin göndereceği delegelerden oluşan merkezi bir il komitesi yüklenecek, il yönetimleri kendi içlerinde Paris'teki ulusal kongreye delegeler seçip gönderecek ve bu delegeler temsil ettikleri seçmenlerin talimatları doğrultusunda hareket edecekti. Ulusal birlik hiçbir şekilde parçalanmayacak, tam tersine, ulusal birliği sağladığını iddia eden ama ulusa hükmederek asalak bir varlık yaşayan devlet yıkılarak, ulusal birlik yeni Komün anayasasıyla garanti altına alınacaktı.

Eskiden olduğu gibi üç ya da altı yılda bir halkı ezen egemen sınıf temsilcilerinin belirlendiği seçimler yerine, aynen şirketine işçi, denetimci ya da muhasebeci alma hakkına sahip olan şirket sahipleri gibi, komünlerde örgütlenen halk özgür genel seçimlerle kendi temsilcilerini seçebilecekti. Bilindiği gibi, şirketler genelde iş hayatında kimi hangi iş ile görevlendirebilecekleri konusunda oldukça beceri sahibidirler ve yaptıkları hataları derhal tamir etme yoluna giderler. Buna karşın, hiyerarşik oy düzeni kadar komün ruhuna yabancı düşebilecek başka bir düzenleme olamazdı herhalde."[28]

Konsey Düşüncesi

Paris komünü ile benim incelediğim ve duyduğum katılımcı demokrasi modelleri arasında birçok benzerlikler var. Daha iyi bir toplum umudu ve demokrasi mücadelesi vererek toplumsal dönüşümleri başarabilme inancı hepsinin temelini oluşturuyor. Değişik katmanlarla dayanışma içeri-

[28] En uthållig demokrati s 14. (Dayanıklı demokrasi)

sinde olan devrimci öznesini işçi sınıfının oluşturduğu bir mücadele. Porto Alegre'de ve Buenos Aires'de değişik sosyal guruplar ortak çıkarları için birlikte hareket etmenin yararlarını gördüler. Konsey toplantılarıyla, seçmen denetiminde olan ve yetkileri geri çekilebilecek olan temsilcilerle ve hiç bir zaman makul sınırı aşmayan maaşlarla, demokrasi farklı bir biçimde örgütleniyor. Politik kültürü değiştirerek onu insanlara yakınlaştırmayı sağlayan bir sistem deneniyor. Komşu, mahalle, işçi ya da devrimci, adı ne olursa olsun her düzeyde konseyler, insanların bir araya toplanıp, ortak sorunlarına birlikte çözüm üretmeye çalıştıkları birer platform durumunda. Bu toplantılar vasıtasıyla toplumun içinde bulunduğu sorunlara ilişkin bilgi düzeyi artıyor, kolektif fikirler üretilerek kolektif çözümler bulunup elbirliğiyle hayata geçiriliyor.

Daha üst bir düzeyde çözüm gerektiren sorunlar ise halkın seçtiği ve görevi yerelde alınan kararları layıkıyla yerine ulaştırıp tekrar rapor etmekle sınırlı olan temsilcilerle hallediliyor. Şartların elverdiği ölçüde doğrudan demokrasi bu mümkün olmayınca da delege sistemi uygulanıyor.

Tarih boyunca katılımcı demokrasiye ilişkin çeşitli uygulamalar ve deneyimler olageldi. Paris Komünü bunlardan biri. 1871 baharında bir kaç ay süresince gelişen olaylar Karl Marx için Paris Komünü ile ilgili kitap yazma konusunda önemli bir pratik kaynak oluşturdu. 1917'deki Rus devrimi ise bir başka önemli örnek. Rus devriminin ilk aşamalarında, Sovyetler, devrimci toplumsal yapıyı inşa etme yolunda kararların alındığı demokratik arenalar olarak düşünülmüştü. Ne var ki bu böyle devam etmedi ve katı bir merkeziyetçilik, baskı ve halka güvensizlikle birleşerek Sovyetlerin parçalanıp ezilmesine neden oldu. Çoğunluk yerine elit bir tabaka Sovyetler Birliğinin yönetimine egemen oldu. İspanya İç Savaşı ise bir başka örnek. Birçok karar demokratik konseylerde alınıyor, savaş bittiğinde kurulacak toplumsal düzene ilişkin vizyon ise katılımcı demokrasi modellerinden oluşuyordu. Şili'de Allende'nin sosyalist devrime dayalı yönetimi boyunca halkın katılımına dayalı değişik biçimlerde kamu yönetimi denenmişti. Üniversiteler, ma-

halleler ve fabrikaları yönetmek için halkın katılımından oluşan koskocaman bir yönetimsel ağ oluşturulmuştu.

Paris Komünü deneyimi ile benim incelediğim deneyimler arasındaki en büyük fark Paris Komünü'nün silahlı bir devrim sonucu oluşmasıydı. Parisliler silahlanmıştı ve sınıfsal çatışmalar en uç noktaya varmıştı. Benim kitabımda incelediğim örneklerde ise ne silahlı mücadele temel alınıyor, ne de silahlı devrime ilişkin bir eğilim söz konusu. Diğer bir fark da komünün topyekun bir toplumsal altüst oluşumu öngörmesiydi. Her şey yıkılıp yeniden kurulmalı ve eskiye dair hiç bir şey kalmamalıydı. Klasik devrim teorisi ya hep, ya da hiç temeline dayanır. Ya katılımcı demokrasi temsili demokrasiyi yıkıp yok etmeli, ya da tersi olmalı. Romantik devrimcilere cazip gelen bir yaklaşım. Oysa Brezilya'da PT(Partidos dos Trabalhadores) tarafından birçok belediyede uygulanan katılımcı bütçe deneyimlerine baktığımızda devrimci bir durumu değil, diğer toplumsal kurumlara paralel bir işleve sahip halk konseylerini görüyoruz. Sisteme karşı daha az tehditkar ama yeniden bölüşümde örneğin Arjantin'deki komşu konseyleriyle kıyaslayınca daha etkili bir ekonomik bölüşüm sağlayan bir sistem. Bu belki de Arjantin'deki hareketin bir krizden doğmuş olmasının sonucu. Bilindiği gibi karşı devrim Paris Komünü'nü ezmiş, Porto Alegre, Buenos Aires ve Filistin'deki demokratik deneyimler ise baskı ve şiddetle boğulmaya çalışılmıştı. Belli ki halkın demokratik katılımını sistem kendine yönelik bir tehdit olarak görüyor.

Bazıları katılımcı demokrasiyi yakınlık düşüncesi çerçevesinde algılıyor. Rousseau, Paris Komünü taraftarları, konsey yanlısı sosyalistler[29], situationistler[30] ve solcular hep özyönetim idealini benimsediler. Demokrasinin özellikle de

---

[29]Rousseau s

[30] 111Pariskommunen s 55, 56, 57. Paris Komünü-İsveçce.

Katılımcı demokrasiyle ilgili özelliklede 60'lı yıllarda bu konu yeni solun gündeminde olduğu için epeyce kitap var. Carole Pateman *Participation and Democratic Theory,* Kaj Håkansson *Socialism som självtsyre.* Daha yeni kitaplar için Hilary Wainwrights bok Reclaim the State, och Judy Rebicks bok Imagine Democracy.

küçük ölçeklerde daha kolay hayata geçirilebileceğine inananların sayısı ise az değil. Bu düşünceden hareketle toplumsal eleştiriler geliştirilerek teorik modeller ileri sürüldü. Küçük topluluklar yanlısı olan Rousseau, ancak küçük ulusal topluluklar içerisinde demokrasinin işlerlik kazana-bileceğini savunuyordu. 1930 – 40'lı yıllarda güçlü olan konsey/komite sosyalistleri ise sanayideki işçi sınıfının fabrika yönetiminde daha çok etkinlik kurarak sonunda üretime el koyabilmesini sağlayabilecek değişik örgütlenme yöntemleri geliştiriyordu.

Üretime el koymak bugün hala güncel bir konu. Arjantin'de yüzlerce fabrikaya çalışanlar tarafından el konuldu. İsveç'in Degerfors kentinde 1990'ların başlarında böyle öneriler tartışılıyordu. [31] İşçilerin fabrikaya el koymasıyla oluşan yeni yapılanmalar, örgütlenme ve yönetimsel modellere ilişkin başarılı örneklerin sayısı pek çok. Buna karşın, uzaktan ya da yerinden yönetme arasında önemli farklar olduğuna ilişkin kanıtlar olduğu konusunda şüpheliyim. Mülkiyet sahipliği ve işverenlerin anonimleştikçe daha duyarsızlaştığı tezine katılmıyorum çünkü işçi sınıfının toprak ya da fabrika sahipleriyle devamlı yüz yüze olduğu eski dönemlerde sömürünün ne kadar acımasız olduğunu biliyoruz. Özyönetim düşüncesi yerinden üretim ve tüketim temeline dayanıyor. Bu konuda ileri sürülen teorik yaklaşımlar yerinden üretip, kararlar verip yaşamanın özdeğeri üzerinde duruyorlar. Burada küçük ölçekliliğe olan bağlılıktan, çok rahat teknik gelişmelere karşı düşmanlığa dönüşebilecek tehlikeli bir romantizm kokusu alabiliyorum. Şahsen, eskiden her şey küçük ölçeklerde ve daha iyiydi düşüncesinin insanları ürküteceğine inanıyor ve bu nedenle de her türlü yeni teknik karşıtlığına ve ahlakileştirmeye karşı çıkılmasını savunuyorum.

Yerel bir hadisenin tartışma ve kamuoyu yaratarak küreselleştiği her durumda, küresel bir sözleşmenin kısmen ya da tamamen durdurulması başarıldığında, şirketlerin çıkarlarının değil de insanların ihtiyaçları merkezinde alınan

---

[31] Guy Debord *Skådespelsamhället*

her küresel kararda aşağıdan yukarı ve yukarıdan aşağıya doğru bir küreselleşmeye tanık oluyoruz. Okuduğum ve incelediğim bütün katılımcı demokrasi deneyimleri aşağıdan başlayıp farklı alanlardaki iktidar odaklarına karşı güç dengeleri oluşturan süreçleri içeriyor. Paris Komünü Fransa'daki egemenlere karşı bir güç dengesiyken Belem'deki kent kongresi küresele karşı ortaya çıkan bir güçtü. Paris komünü ne Belem'dekinden daha iyi ne de daha çok kapsamlıydı. Bağlantılar oldukça farklı öyle ki yerelde alınan kararlar bundan 100 yıl öncesinden daha farklı çevre etkileri uyandırıyor. Bundan dolayı da Belem yerelinde meydana gelen olaylar ve alınan kararlar küresel yankılar yaratabiliyor. Herhangi bir belediye sular idaresini özelleştirmeyi reddettiğinde bu yerel ya da ulusal bir karar olmaktan ziyade IMF ye karşı alınmış bir karar oluyor. Karşı güçler dengesi yaratmak aynı sahada hareket eden güçlerin sürtüşmesine ve kısmi etkileşimlere yol açıyor.

Paralel güçlerin oluşturulması aşağıdan yukarı demokratikleştirme ve yukarıdan aşağı küreselleştirme arasında çatışma anlamına geliyor. Çatışmaya neden olan karşı-demokratikleştirme çabasının doğurduğu bir güven bunalımı ki, bu gittikçe daha da çok derinleşiyor. Derinleşme ise muhataplar arasındaki iletişimi imkansız hale getiriyor. Bu aynı zamanda yukarıdan aşağı ve aşağıdan yukarı hareket eden iki eğilimin bir noktada kesişip çarpışmasına neden oluyor. Bu çarpışmalar küreselleşmeyi yeniden biçimlendiriyor. Porto Alegre yerelden küresele biçim vermeyi sembolize ediyor. Porto Alegre'de ve katılımcı demokrasi deneyimlerinin yaşandığı başka yerlerde olan diğer önemli bir gelişme de demokrasiye biçilen paha biçilmez değer ve bu değerin kesinlikle vazgeçilemez oluşu. Birçok toplumsal modeller demokrasi deneyiminden başarıyla çıkamadılar. Demokrasi bir öncelik haline getirilip yaygınlaştırılamadığı için hem reel sosyalizmin hem de liberal refah kapitalizminin hüküm sürdüğü ülkelerde başarısızlığa uğradı. Oy hakkı, örgütlenme ve ifade özgürlüğünün olmayışı reel sosyalizmde başarısızlığa neden oldu. Liberalizm ise demokrasi ve özel mülkiyet arasındaki dengesizliği çözmedi. Libera-

lizm, insanların çoğunluğunun temel ihtiyaçlarını karşılayabilmekten uzak, egemen sınıfların zenginlik ve güçlerini artırıp garantileyen bir sistem olmaktan öte gidemedi. Böyle bir ortamda yeni model arayışlarının ortaya çıkışı şaşırtıcı değil. Kim bilir belki, tıpkı Paris Komünü'nün Marx ve çalışma arkadaşlarına kaynak oluşturduğu gibi, günümüz teorisyen ve aktivistlerine ilham verecek yeni modeller ortaya çıkar bir gün.

PORTO ALEGRE'DE HERŞEY BAŞKA TÜRLÜ YAPILIYOR

Küreselleşme karşıtı mücadele bir süre kendi çevresini aradı. Zirve toplantılarındaki etkili protestolar, alternatif seminerler ve başkalarının gündemlerine endeksli düzenlemelerden sonra kendine ait bir arena gerekliliği ve bu arenadan yola çıkarak oluşturulacak gündem fikri ortaya çıktı. 2001 yılında ilki gerçekleştirilen Dünya Sosyal Forum'u (World Social Forum- WSF) için seçilen yer Porto Alegre kentiydi. 1 milyon 3 yüz bin kişinin yaşadığı Rio Grande do Sul (Brezilya'nın en güney eyaleti) eyaletine bağlı Porto Alegre'nin Uruguay ve Arjantin'le sınırları var. 11 milyon nüfusu olan Rio Grande do Sul eyaleti, 282 bin kilometrekare yüzölçüme sahip. Bu toplam Brezilya yüzölçümünün % 3,3 nü oluşturuyor.

Niçin Porto Alegre? Sosyalist belediye bir sığınma yeri miydi veya kent devrimci bir durumda mıydı? Her iki sorunun da cevabı hayır. Ben şahsen böyle bir mukayesede Porte Alegre'yi Asterix ve Obelix köyü ile karşılaştırmayı yeğlerim. Değişik bir şeylerin yapıldığı bir yer. Değişik bir politikanın izlenmesi, değişik bir şeylerin yapılma nedeni katılımcı demokrasi sayesinde Partido dos Trabalhadores (PT) ile İşçi Partisinin kenti birlikte yönetme kararını almış olmalarıydı. Porto Alegre'de birbirini izleyen üç Dünya Sosyal Forum'u Katılımcı Bütçe ve Katılımcı Demokrasiyi aktüelleştirdi, birçok ziyaretçi konuyla ilgili seminerlere gitti ve toplantıları izledi. Bu şekilde bütün dünyaya "Değişik bir şeyleri yapıldığı kent'' in ünü yayıldı.

Porto Alegre'de ilk elde neoliberal küreselleşmeye karşı adım adım ilerleyen bir çalışma başladı. Dünyada politikaya ve politikacılara karşı güven, destek ve katılım azalırken, Porto Alegre'de yüksek bir katılım, ilgi yoğunluğu ve

bilgi ile bunun tam tersi başarıldı. Reçete, demokrasinin dozunu yükselterek daha çok kişinin katılımını ve kendisini temsil olanağını sağlamaktı.

Bütçe kısıtlamaları, yeniden yapılandırmalar ve özelleştirmenin günümüz neoliberal dünyasında bir kural olmasının tersine, Porto Alegre'de aşamalı vergi uygulaması hayata geçirilerek, kamu sektörüne yönelik yatırımlar yapıldı ve genişleyen kamu sektöründe yeniden düzenlemelere gidilerek istihdam oranı artırıldı. Reçete insanların refah ve ekonomik yeniden bölüşümde karar vermesini sağlayarak demokratik katılım alanını genişletmekti. Bir şeye sahip olmayanlar, üzerinde demokratik belirleme hakkına sahip oldukları tek şey olan kamusal mülkiyeti geliştirdiler.

Benden sonrası tufan mantalitesiyle kıyasıya bir yarış içerisinde dünyayı yönetmeye kalkan çokuluslu şirketler Porto Alegre'de sert kayalara çarptılar. Vatandaşların, demokratik metotlarla şirketler için geçerli kuralları belirleme koşulları sağlandı. Böylece, sermayenin yoğun baskısıyla karşı karşıya kalan belediye başkanına, sorumluluğu halka yıkarak sıyrılma olanağı da sağlanmış oluyordu. Zira halk erk sahibiydi.

Demokratikleştirme ve yeniden bölüşüm toplumsal değişim yolunda sadece küçük bir adım. Ama bu sürece belirleyici izi bırakan bir adım. Değişik bir yapı olarak Porto Alegre aslında şunu yaptı. Küresel düzeydeki demokrasi açığına karşı yerel düzeyde bir denge gücü ve neoliberal politikaya karşı da yerel bir karşı güç oldu. Ve her yıl bütçe sürecine katılım arttı ve PT Kasım 2004 yılı seçimlerinde kaybedinceye kadar her seçimi kazandı.

PT'nin seçimi kaybetmesi 14 yıllık katılımcı bütçe süreci tecrübesinin değerini azaltmıyor. Hatta daha iyisini nasıl gerçekleştirebilirdik düşüncesiyle bu sürece ilişkin bir analiz ve değerlendirme yapmak daha da önemli. Ele aldığım dönem 2002 yılından 2003 yılına kadar olan bütçe sürecini içeriyor. Bu, bütçe sürecinin nasıl inşa edildiği, işleyiş ve sonuçlara ilişkin somut bir bilgiye sahip olabilme açısından önem taşıyor. Bu, Halifax, Valparaiso, Mumbai ya da Dakar istisnasız nerede yaşarsak yaşayalım kendi şehirlerimizde

ve belediyelerimizde de katılımcı demokrasi süreçlerini geliştirebilmenin mümkün olabildiğine dair ipucu ve örneklerle dolu öğretici bir tablo. Son olarak da bütçe sürecini sınırlandırıp kısıtlayan ve seçim kaybına yol açan nedenlere değineceğim.

Bir Silah Olarak Anayasa

Brezilya genç bir parlamenter demokrasiye sahip. 21 yıl süren (1964-1985) uzun bir askeri diktatörlük döneminden sonra ilk defa 1988 de yerel seçimleri gerçekleştirdiler. Diktatörlük döneminde sol politik düşünceyi taşıyanlara karşı işkence, ölüm ve şiddetli baskı uygulandı. Politik baskılara karşı olan mücadelede oy hakkını kullanmak ve demokratik bir seçim gerçekleştirebilmek için kısmen birbirlerinden farklı siyasi geçmişe sahip sol gruplar birleştiler. İşçi Partisi PT 3 ayrı akımın bir araya gelmesiyle oluştu; Kurtuluş ilahiyatçıları, ilerici sendikalar ve değişik sol partiler. Bugün PT 16 ayrı fraksiyon ve partiden oluşuyor ve kendilerinin ifadesine göre değişik politik çizgilere olanak tanıyan birleşik ve modern bir sol parti. Brezilya'da bir sürü şehri ve bölgeyi yöneten PT, federal seçimlerde %12 düzeyinde yerelde ise Brezilya'daki belediyelerin üçte birinin yönetimine sahip bir parti. Bu belediyelerin çoğunda farklı neticeler veren değişik katılımcı demokrasi şekilleri uygulanıyor.

1988 de İşçi Partisi Porto Alegre belediye başkanlığı seçimlerini kazandı. Aynı yıl askeri diktatörlükten sonraki ilk devlet başkanlığı seçimleri yapıldı. Bir işçi ve sendika lideri olan PT'nin adayı Luiz Inacio Lula da Silva'nın seçimleri kazanmaya ramak kalması bütün dikkatleri toplayarak büyük bir şaşkınlık yarattı. PT'nin sadece bir şehri değil dünyanın en büyük ülkelerinden birini yönetmek üzere başa geldiği tarihi güne kadar tam 13 yıl geçecekti. Bir zamanlar caddelerde portakal satan ve sonraları sendika lideri olara Scania'da grevler örgütleyen işçi adamın günü olacaktı o gün. Ve işte o gün halk Lula'yı devlet başkanı olarak seçti. Onunki apayrı bir hikaye.

PT, 1988 seçimlerinde halka belediye başkanlığını kazandıkları takdirde şehrin vatandaşlar tarafından yönetile-

ceği vaadinde bulundu. Halk komite konseylerinden oluşacak bir politik yönetim daima PT'nin parti programının bir parçası olmuş ama asla gerçekte denenmemişti. 1989 da PT Katılımcı Bütçe (KB) yi Porto Alegre de uygulamaya başladı. " Katılımcı demokrasi 1988 seçimlerinde partinin seçim programının bir bölümünü oluşturuyordu. Biz seçim çalışmaları boyunca halkın katılımı ile, halk komite konseyleriyle yönetmek istediğimizi söylüyorduk, ama kendimiz dahil hiç kimse bunun ne olduğunu bilmiyordu bile. Brezilya'da daha önce yaşanmış bir örnek yoktu. Biz radikal bir biçimde yönetme biçimini değiştirmek istiyorduk ve katılımcı demokrasinin mümkün olabileceğine inanıyorduk. Ve o zaman en önemli ve en acil olduğunu düşündüğümüz bütçeyle ilgili süreci başlatmış olduk" diyor Porto Alegre'nin eski belediye başkanı ve başkan yardımcısı Raul Pont. [32]

Brezilya özlediği demokrasiye kavuştuğunda dünya küreselleşme çağına girmişti ve neoliberalizme karşı mücadele PT'nin merkezine oturdu. Brezilya asla bir refah devleti olmadı ve PT'nin hedefi neoliberalizmi tersyüz etmek ve çıkış noktası kapital değil halk olan bir toplum yaratmaktı. IMF'nin katı yönetimi, yüksek dış borçlar, sermayenin belli ellerde yığılması ve olağanüstü büyük sınıf farklılıkları hareket alanını kısıtlıyordu. Bu durumda, halkın çoğunluğunu politikada söz sahibi etmekten daha iyi bir seçim olabilir miydi? Ve de işe yasal dayanağı da olan yerel yönetimlerden başlamaktan daha stratejik ne olabilirdi ki?

Katılımcı Bütçenin tarihi bir başka şekilde yönetebilmek üzere kurulan bir düşle başladı. Toplumsal gelişme üzerine karar verme olanağı, bürokrasiyi halka açmak ve daha efektif bir hale getirmek. 1988 den beri yürürlükte olan

---

[32] İktidar ve mülkiyet tekeli en azından kendi başına bir kitaba konu olabilir, bu nedenle de bu tür sorunlara bu kitapta yer vermemeyi tercih ettim. Fakat bu konularda okunacak sayısız kitap var. Örneğin Naomi Klein'in No Logo'su ve transnasyonal şirketlerdeki çürüme ve demokrasiden eser olmayışını anlatan iki kitap; Vijay Prashad Fat Cats and Running Dogs, the Enron stage of capitalism och Greg Palast The best democracy money can buy.

postdiktatöryal anayasa halk katılımlı bir yönetime imkan veriyor.

Parágrafo unico. Todo o poder emana do povo, que o exerce por meio de representantes eleitos **ou diretamente**, nos termos desta Constituiçao. [33] (Egemenlik halkındır. Halk bu egemenliği Anayasada belirtildiği şekilde seçtiği temsilciler vasıtasıyla ya da bizzat direk kullanır.)[34]

Aynı içeriğe yerel yönetimler yasasında da rastlıyoruz:

Parágrafo unico. Para o planejamento é garantida a participaçao popular nas diversas esferas de discussao e deliberaçao. (Planlama işinin değişik aşamalarındaki tartışma ve kararlarda halkın katılımı garanti edilir.)[35]

PT anayasaya ve yerel yönetimler yasasına dayanarak katılımcı demokrasiden söz edip, halkın doğrudan egemenliği demek olan böyle bir yönetim şeklini savunuyordu. Bu konuda yasal bir eksiklik yoktu, tam tersine anayasa gerektiğinde doğrudan demokrasinin temsili demokrasiye alternatif olabileceğini öngörüyordu. Eksik olan tek şey, bu yasal dayanaktan hareketle direk katılımı pratiğe geçirmekten başka bir şey değildi.

Hesaplar Halkın Elinde

Katılımcı Bütçe fikri arkasında toplananlarda yıldan yıla artış oldu. Vatandaşlardan iyi puan aldığını gösteren önemli bir işaretti bu ve aynı zamanda katılımcı bütçe sürecinin kesintiye uğramadan geliştiğini de gösteriyordu. Karşılıklı saygıya dayanan bir alan yaratılmış ve değişik sosyal aktörler arasında güven inşa edilmeye başlanmıştı. Porto Alegre, halkın kamusal kaynaklar üzerine alınacak ekonomik kararlara katılma olanağının verildiği, dünyada çok az sayıdaki mekanlardan biri. Ekonomiye ilişkin kararların elit bir ekonomistler grubu – ya da piyasa – tarafından halk adına alındığı neoliberal düşüncenin tersine, hangi projelerin gerçekleşeceğine, nelere öncelik verileceğine, hangi yeni yatırımların yapılacağına ve

---

[34] Pont ile kişisel röportaj, 2002-02-02

[35] Art 1 Constituicao – Brasil.

nasıl hayata geçirileceğine vatandaşlar tarafından karar veriliyor.

Katılımcı Bütçe süreci belediyeler kanunun bir parçası değil, süreç kurumlaştırılmamış. Yerel parlamentoda sürecin getirdiği öneriyi onaylamak zorunda değildir. Alınan kararlar katılım ve vatandaşlar tarafından yaratılan politik baskı yoluyla meşruiyet kazanıyor. Sürece katılım oranının azlığı halk tarafından getirilen önerilerin politikacılar tarafından daha kolay bir şekilde reddine yol açabiliyor. Ama 50 bin kişinin katıldığı aktif bir süreci görmezlikten gelmek mümkün değildir elbette. Muhalefet partileri bütçeye ilişkin pek de önemli olmayan kısmi değişiklik önergeleri getirebiliyor. Katılımcılar bütçe çalışmalarını takip ederek, parlamentodaki bütçe tartışmalarını izleyerek, kendi önerilerinin reddedilme riskinin olduğu durumlarda protestolar düzenleyerek politikacılar üzerinde baskı oluştururlar. Katılımcıların oluşturduğu örgütsel ağ ve çevre, yerel parlamentodaki temsilcilerin, Katılımcı Bütçe sürecinde alınan kararları boş veremeyeceği kadar önemli bir seçmen grubundan oluşuyor.

Bu, katılımcıların oyunun kurallarını belirlediği sürekli değişen ve dolayısıyla da yenilenen dinamik bir süreç. Katılımcı Bütçe süreci yönetmeliği ve değişik projelere ilişkin kriterler vatandaşlar tarafından belirleniyor. Daha önceleri bir okul, yol ya da bir hastane inşa edileceği zaman memurlar tarafından belirlenmiş teknik kriterler dikkate alınırdı, bugün ise halk ve memurlar birlikte karar veriyorlar. Bu süreç yasalarda küçük değişimleri hedefleyen kararlardan bütçenin çerçevesini belirleyen büyük kararlara kadar her şeyi içeriyor ve zekice kurulan matematiksel bir puan sistemiyle alınan kararların birbirini güçlendirmesi sağlanıyor. Yönetmelik sürecin gidişatına ilişkin kararların ne zaman alınacağı, delegelerin ya da temsilcilerin nasıl belirleneceği, karar sürecinin nasıl işleyeceğine ilişkin kuralları içeriyor. Yönetmelikte ayrıca temsilcilerin yetkilerine ve bu yetkilerin hangi durumlarda iptal edilebileceğine ilişkin kurallar da yer alıyor. Yeni tecrübeler kazanıldıkça yeni kurallar da belirleniyor. Şehre yeni yollar ve okullar yapıl-

dıkça vatandaşlar yeni çocuk yuvaları istiyor ve bu kendi içerisinde bu tür yerlerin nasıl inşa edileceği ve kimlerin çalışabileceği konusunda bir tartışma süreci yaratıyor. Çevreci önlemler çevre sorunlarıyla ilgili eğitimi gerektiriyor ve bu da bütçede yeni kalemlere yer verilmesi gerekliliğini ortaya çıkarıyor. Bütçe süreci sürekli gelişen bir kompozisyon olarak kendini canlı tutuyor. Gelişme ve bu çok hızlı hareket eden dinamik Porto Alegre'de Bütçe sürecinin incelenmesini ilginç kılan birkaç şeyden biri.

Sosyolog Boaventura de Sousa Santos un düşük yoğunluklu demokrasi olarak isimlendirmesiyle bahsettiği örnekten farklı olarak Porto Alegre'deki katılımcı demokrasi deneyimi artan yoğunlukta bir politik karar sürecine örnektir. Düşük yoğunluklu demokrasi seçimlere seçmen katılımının azalması, politik partilerde üye sayısının azalması ve kapalı karar süreçlerini karakterize eder. Katılımcı Bütçe'yi önemli kılan şey vatandaşların görüşüne başvurulan edilgen durumdan karar organının etkin durumuna dönüştürülmesidir.

Yeniden Bölüşümde En Önemli Silah Olarak Vergiler

Porto Alegre deki herkes Katılımcı Bütçe uygulamasından önceki ve uygulama sonrası durumu konuşuyor. Yerel yönetimlerde önceleri rüşvetçilik, kayırmaca politikası ve nepotizm hâkimdi. Politikacılar halka gider onlara ne istediklerini sorar ve onlara olmadık vaatlerde bulunarak oy avcılığı yaparlardı. Önceleri kararları kimin verdiğini, ne zaman verdiğini ve nasıl etkide bulunabileceğini hiç kimse bilemezdi. Halk tarafından seçilen politikacılar detaylara ilişkin bahaneleri öne sürerek rahatlıkla bir öneriyi reddedebiliyor veya kararı değiştirebiliyordu. Vatandaşların ret cevabının çıkmasının arkasındaki nedenlerin doğruluk derecesini bilmesi olanaksız ya da çok zordu. Katılımcı Bütçe'de bu mümkün. Çünkü burada karar veren halkın kendisi olduğu için dolayısıyla oylarının da satın alınması imkansız. Bütçe süreci aynı zamanda her şeyin kamuya açık hale

getirildiği ve vatandaşların denetimine ve birçok durumda onların kararlarına açık olduğu anlamına geliyor.

PT seçime kenti katılımcı demokrasi yoluyla yönetece-ğini belirtmenin ötesinde bir program ile girdi. Refah reformları söz verildi; kamusal sektörde işten atılmalar olmayacak, ve kamusal sektörün sahibiyeti ve kamusal sektör hizmetinin gelişimi başlatılacaktı. Bir başka önemli nokta ise büyük şirketlerin artık vergiden muaf tutulmayacaklarıydı. Aşamalı vergi uygulamalarını içeren bir vergi reformuna gidileceği sözü verildi.

İlk yıl kentin bütçesini şekillendirmek üzere başlatılan karar sürecine sadece 900 kişi katıldı. PT iktidarı eski sağ yönetimden devraldığında belediye az ya da çok iflas etmişti ve bütçedeki ödemelerin % 98'i belediyenin hizmet ve yönetimindeki kadrolu kişilerin maaşlarını oluşturuyordu. İlk yıl yeniden bölüşümün ve yeni yatırımların yapılabilmesi için belediyeye nasıl yeni para kaynakları bulunabileceği üzerine tartışmalar ile geçti. Belediye yönetimi yeni yatırımların yapılabilmesi için ödenen vergi oranlarının yükseltilmesi gerektiğini görünce, vergi problemi vatandaşların tek tartıştığı konu oldu.

Brezilya'da gelir vergisi sadece federal düzeyde ödeniyor, belediyede ise 3 ayrı vergi bulunuyor; 1) arazi ve mülk vergisi, 2) hizmet vergisi, 3) gayrimenkuller vergisi. Belediye gelirlerinin % 50 sini belediye vergileri ve ödentiler, kalan kısmını ise federal devlet ve eyalet devletinden ayrılan pay oluşturuyor. Yerel yönetim, yani belediye başkanı ve ekibi tek başına yeni vergiler ile belediye alındı/ödentileri düzenleme hakkına sahip değil ama belediye meclisinin kararı ile vergilerin ve ödentilerin oranını yükseltebilir. Yeni yönetimin başa geçtiği yıl vergiler ve belediye alındısı/ödentisi konusunda 15 yeni önerge verildi ve bunların 14'ü kabul edildi. Belediye bu şekilde yeni yatırımlara aktarılacak kaynaklar yarattı. Yeniden bölüşüm paylarında ve yatırım paylarında bir artışın olması yani bölüşülecek para miktarı insanların katılıma karar vermesinde belirleyici oldu. Bir başka deyişle paylaşılacak paranın olması, bir şey üzerine karar verilmesi gerekliliği, katılımcı sayısının artı-

şını etkiledi. Katılımcıların oranı ve neticede alınan verim arasında doğru bir orantının olduğu ortaya çıktı. Katılımın çokluğu taleplerin daha rahat kabul edilip karara bağlanmasını, daha fazla talebin kabul görmesi ise insanları katılımın sağladığı avantajlar konusunda ikna etmeyi kolaylaştırıp, daha bir hevesle angaje olmalarını getiriyor.

Katılımcı bütçe sadece daha iyi bir alt yapı ve artan ölçüde katılımla yaşam standartlarının kalitesinin yükseltilmesi anlamına gelmiyor aynı zamanda politika ve politik sürecin kendisinde radikal değişimler anlamına geliyordu. Bütçe süreci öncesinde katılım düşüktü, insanların belediyede neler olduğu ve sonuçları nasıl etkileyecekleri konusunda bilgi ve bilinç düzeyleri dikkate alınmazdı. Az sayıdaki profesyonel aktörle vatandaşların birlikte çalışması çok karmaşık ve gerçekleşmeyecek bir iş gibi görünüyordu. Birçok kişi başlangıçta bir sürü kültürel çatışmaların yaşandığını anlatıyor. Mimar ya da mühendis sıradan bir vatandaşla niçin konuşması gerektiğini anlayamıyor, vatandaş ise mimari çizimlerden ve mühendisin açıklamalarından hiçbir şey anlamıyordu. Şimdi bu normalleştirildi, ne zaman bir hastane ya da yol yapılacaksa farklı bütün aktörler birlikte çalışıyor çünkü bunun daha efektif ve iyi olduğunu biliyorlar.

"Porto Alegre'de kullanılan metot, belediyedeki profesyonel politikacılar ve teknik bölümlerde merkezi olarak alınan kararların desantralize edilerek şehrin farklı bölgelerine kaydırılmasını yani yerinden yönetimi sağladı. [36] Bu durumda yerelde yaşayan insanların ihtiyaçları kamusal kaynakların bölüşümü ve dağıtımında esas alınıyordu"[37] Bu süreçte söz konusu olan katılımcıların sayısı edinilen kolektif bilgi bakımından önemli, daha çok sayıda insanın katılımı şehrin ihtiyaçlarını tespit etmede daha derli toplu bilgi anlamına geliyor.

---

[36] Art 85 Lei Organica do Municipio.

[37] [36]Boaventura dos Sousa Santos Portekizdeki Quimbra üniversitesinde sosyoloji profesörü, ve dünyada katılımcı demokrasi konusunda en fazla araştırmada bulunanlardan.

Katılımcı Demokrasi - Bugünü

Porto Alegre'ye geldiğimde ilk düşündüğüm şeylerden biri yüzeysel olarak kentin Brezilya'nın sıradan kentlerinden biri olduğuydu. Her yerde büyük reklam panoları; daha keyifli saatler için CocaCola, mutlu bir aile için McDonald's, kadınları daha da güzelleştiren yüz kremleri ve güçlü erkekler için iç çamaşırları gibi. Bense buranın üzerinde çalışılmaya değer bir proje ve hatta örnek olarak kullanabileceğim bir yer olabileceği kokusunu almayı, görmeyi veya hissetmeyi bekliyordum. Tam da buranın halkının demokrasiyi sadece bir ritüeli yerine getiriyormuşçasına her dört yılda bir oy vermekle yetinmeyip, demokrasiyi büyük toplantılar ve refah toplumu yaratma yolunda mücadeleler için kullandıkları konusunda okuduklarımın doğru olup olmadığı üzerine şüphe ve şaşkınlığa düşmeye başlamıştım ki kentin markasını keşfettim - Orçamento Paticipativo (OP) – Portekizce Katılımcı Bütçe demek. İnşa edilen bütün okullar, çevreci anlayışla düzenlenen bütün kıyılar ve restore edilerek yenilenen bütün kültürel mekanlarda kentin logosunu ve birçok slogandan birini taşıyan bir levha görülüyor – Onde a participaçao faz Democracia, burada katılım demokrasiyi gerçekleştiriyor.

Temel fikir insanları yaşadıkları yerde aktifleştirip angaje etmek. Katılımcı Bütçe kentin coğrafik yapısını kısmen değiştirdi. Kent 16 farklı bölgeye bölündü. Katılımcı Demokrasi kabul edildiğinde kent 4 bölgeye ayrılmıştı, daha sonra bu 8' e çıktı ve en son şimdiki sayısı olan 16 'ya bölündü. Bütün bölgeler öyle büyük ki onlar da ayrı mahallelerden oluşuyor. Bununla birlikte sadece zengin ya da fakir bölgeler yok - sosyal bileşim az ya da çok karışık yapılardan oluşuyor. Tabi ki sosyal açıdan daha çok homojen bölgeler var ama bu bölgelerde bile istisna teşkil eden mahalleler var. Bütün kenti kapsayacak nitelikte projelere ya da bazı özel projelerin sadece belli bölgelere kanalize edilmesi imkanı tanınmadı. Kısa sürede, sadece kendi bölgesiyle ilgili taleplerde bulunmanın dezavantajları ortaya çıkmaya başladı. 1994'ten itibaren tema komiteleri kurulmaya başlandı.

Bu bütçe sürecinin gelişmesinde çok önemli bir nitel adım demekti.

Şimdi bütçe sürecini ele aldığımda, 2002 ve 2003'te onu yerinde araştırdığım haliyle gözler önüne sermeye çalışıyorum. Bütçe süreci mart ayında başlıyor ve bütün yıl sürüyor. Mart ve nisan ayları süresince değişik bölgelerde ve komitelerde hazırlık toplantıları yapılıyor. Yerel hükümet temsilcileri ile değişik bölümlerin memurları birlikte katılıyorlar. Katılımcı Bütçe sürecinin izlenmesiyle görevli koordinatörler de orada hazır bulunuyorlar. Enformasyon toplantısında geçen yılın yatırımları gözden geçirilerek değerlendiriliyor ve gelecek yıla ilişkin yatırım planı ve bütçe süreci yönetmeliği gündeme geliyor.

Yatırım planı detaylı olarak ne kadar paranın hangi projeye ayrıldığı ve sabit çalışmalara giden kaynak miktarını içeriyor. Gelirler ve giderler kaleminin kapsamını gösteren bütçe planından farklı olarak yatırım planı, her bir yönetim birimine ve her bir kaleme ne kadar para ayrılabileceğini gösteriyor. Toplantı bütçede öncelik verilmesi gereken kalemler ve önerilerin internet yoluyla nasıl yayınlanacağı üzerine bir tartışma ile açılıyor. Konsey komitesi üyesi olarak seçilecek üyelere ilişkin kriterler belirleniyor, seçimle belirlenen komite üyeleri Katılımcı Bütçe sürecinde çok önemli bir role sahipler, önerileri şekillendiriyor ve halk ile yerel hükümet arasında iletişimi sağlıyorlar.

Kendi bölgelerinde katılımın nasıl organize edileceğine katılımcılar karar veriyor. Ya bütün bölgede büyük bir toplantı düzenliyorlar ya da bölgeyi küçük bölgelere ayırıp toplantılar gerçekleştiriyorlar. Bunun dışında bölgelerde sayıları beşi bulan tema komitelerine katılma olanağı da mevcut. Bu komitelerin görev sahaları şu şekilde: 1) Trafik ve transport, 2) Sağlık ve sosyal servis, 3) Eğitim, spor ve aktiviteler, 4) Kültür, 5) Vergilendirme ve ekonomik gelişme. Bu beş komite bütün kenti ilgilendiren ve herkesin katılıp angaje olacağı sorunları ele alıyor.

Bütçe sürecinde bütün bütçe tartışılıyor ama ancak bütçenin yeni yatırımlara ayrılan % 15-20 si üzerinde karar alınıyor. Bütçenin geri kalanını maaşlar gibi devamlı gi-

derler ve daha önce başlamış proje kalemleri oluşturuyor. Yeni yapılacak yatırımlara ayrılan paranın % 40'ı üç öncelikli kaleme ayrılıyor.

Nisan ve mayıs ayı boyunca bölgelerde ve komitelerde öncelik verilen bütçe alanlarının tespit edildiği, konsey komite üyelerinin seçildiği ve delegelerin sayısının karara bağlandığı büyük toplantılar yapılıyor. Vatandaşların öncelik vermek istediği bütçe alanlarının erkenden belirlenmesi yerel yönetimin belediyenin gelir ve giderlerini kapsayan bütçe planını hazırlamasını kolaylaştırıyor. Delegeler Katılımcı Bütçe süreci için bir çeşit temsilci konumundalar. Her bölge ve komite her on kişi için bir delege seçme hakkına sahip. Onlar kendi bölge ve komitelerindeki aylık delege forumuna katılmak mecburiyetindeler. Katılımcı Bütçe sürecini izlemek, neler olup bittiğini takip etmek, bölgesel konsey komite üyeleriyle sürekli iletişim halinde olup vatandaşları bu konuda bilgilendirmek delegelerin görevleri arasında yer alıyor. Bu toplantılarda belediye başkanı ve başkan yardımcısına da sorular yöneltme imkanı var. Sürecin bu bölümü yaklaşık bir buçuk ay sürüyor ve toplantılar hafta içi akşam saatlerinde yapılıyor.

Bu toplantılara katılıp öneri verebilmek ve oy hakkını kullanabilmek için en az 16 yaşında olmak gerekiyor. Katılımcılar isim ve adreslerini bildirmek zorundalar. Şimdilerde cinsiyet, yaş durumu ve hangi etnisiteye sahip olunduğu yönündeki sorulara da yer veriliyor. Bu şekilde kimlerin katıldığını sistematik olarak belirlemek kolaylaşıyor. Bu konudaki bilgiler seçilenlerin katıldıkları bölgeleri temsil edip edemeyeceklerini kolaylaştırması açısından değişik türde seçimler yapılacağı zaman kullanılıyor. Katılımcılar hakkındaki bu bilgilerin katılımcıları rahatsız ettiğine ilişkin herhangi bir veri yok. Değişik incelemeler yapılacağı zaman, araştırmacılar daima açık ve dürüstçe karşılanıyor.

Mayıs ve haziran aylarında bölgelerde ve komitelerde delege seçimlerinin, internet üzerinden yapılan önerilerin tartışıldığı ve öncelikli projelerin ve yatırımların belirlendiği toplantılar yapılıyor. Daha sonra Katılımcı Bütçe sürecine yeni seçilen Konsey komitesi ilk toplantısını gerçekleş-

tiriyor. Delegeler ve komite üyeleri için Katılımcı Bütçe sürecine ilişkin bilgilendirme seminerleri yapılıyor. Proje ve yatırımlara ilişkin liste yerel yönetime teslim ediliyor ve Kent kongresi düzenleniyor. Büyük bir toplantı olan Kent kongresine bütün vatandaşlar, delegeler ve konsey üyeleri kentin politikasını tartışmak üzere davet ediliyor. Yaklaşık 15-20 bin kişi Kent kongresine katılıyor.

Temmuz, ağustos ve eylül aylarında, yerel hükümet başvuruları değerlendiriyor ve bir bütçe planı önerisi yapıyor. Konsey komitesi bütçe planının son halini tartışarak oylama yapıyor. Komite daha sonra kaynakların yeniden bölüşümüne ilişkin kriterleri tartışıyor. Bütçe planı önerisi yerel yönetime 30 eylülden önce teslim edilmek zorunda.

Ekim'den aralık'a kadar Konsey komitesi değişik yönetim birimleri ile toplantılar yapıyor. Yerel meclis bütçe planı önerisine ilişkin oylamayı 30 Kasıma kadar gerçekleştirmiş olmalı. Ekim ve kasım aylarında yatırım planları yerel yönetim tarafından karara bağlanıp ve forum komitelerine ve delegelere tartışmak ve tekrar oylama yapmak üzere sunuluyor. Konseyin görevlerinden biri de yerel meclisteki oylamaları izlemek. Bu toplantılar vatandaşlara da açık. Bu süreç boyunca halkın kendi etkinlik gücünün farkına ve bilincine varması için çabalar sarf ediliyor.

Aralık ve ocak aylarında bütçe sürecine ilişkin yönetmelikler tartışılıp değiştiriliyor. Konsey, bölge ve komitelerde tartışıldıktan sonra yönetmelikleri oyluyor. Şubat ayı tatil. Süreç sonuçlanıyor.

Çevre Bakımı- Dört Puan

Bölgelerin bütçe sürecine katılma kararında egemen oldukları açık ve net olarak Katılımcı Bütçe yönetmeliğinde yer alıyor. Her örgüt, hareket ve mahalle kendi ihtiyaçlarını tartışıyor ve sonra bölge ya da komitelerdeki katılımcılar değişik bütçe kalemlerini puanlama yaparak oyluyor. Birçok kez bu önce mikro bölgelerde bir oylama toplantısı yapılarak başlatılıyor daha sonra bölge daha büyük bir toplantı yapıyor ve bu toplantıda her bölgenin puanlarını görebilmek için değişik mikro bölgelerden gelen puanlar topla-

nıyor. Her bölgeye 1-14'e kadar puan veriliyor. Bu süreç yerel yönetimin bu puanları hesaplayarak bütçede öncelik verilecek olan 3 bölgenin belirlenmesine kadar tekrarlanıyor. Değişik bölgelerden ve komitelerden gelen bütün oylar ve puanlar hesaplanarak toplanıyor. En çok puan alan bölgelere öncelik veriliyor.

Bütçe sürecinde tartışılacak ve hiyerarşik bir düzenlemeye konulacak 14 ayrı bütçe bölgesi/kalemi bulunuyor.

1. Sağlık tesisleri
2. Sağlık kuruluşları (farklı yönetim birimlerine bağlı tesisler)
3. Konut
4. Yol/asfalt çalışmaları
5. Eğitim
6. Sosyal hizmetler
7. Sağlık bakımı
8. Trafik ve transport
9. Sağlıkla ilgili tedavi amaçlı dinlenme bölgeleri
10. Spor ve tedavi amaçlı dinlenme bölgeleri (Bu da bir öncekinden farklı olan ve farklı bir yönetim birimine bağlı bir bölge)
11. Kamusal alanların ışıklandırılması
12. Ekonomik gelişim
13. Kültür
14. Çevre bakımı

Bütün bölgeler kendi içinde alt bölgelere sahip. Örnek olarak temel sağlık bakımı 5 ayrı bölgeye sahip. Bu beş alt bölge de değişik yönetim birimlerine bağlı olduğundan dolayı örneğin kanalizasyon sistemi denildiğinde o bölgenin b ya da c alt bölgesine bağlı olabilir.

A Su sistemi
B Atık su ve kanalizasyon
C Su ve kanalizasyon
D Akarsu ve suyla örtülü bölgeler
E Çevre eğitim-öğrenim

Öncelikli işler olarak 3 bütçe kalemi tespit edildikten sonra yatırım planını gerçekleştirmek üzere paralar bölüşülür. Bölüşmenin kilit noktası ise:

1. Bölge nüfusu (2p)
2. Altyapı yatırımları ihtiyacı (4p)
3. Bütçe kalemine o bölgede verilen öncelik (5p)

Katılımcı Bütçe'nin matematiksel hesaplama sistemi ile hangi projeye ne kadar yatırım yapılacağı, hangi bölgeye veya hangi komiteye bağlı olarak çalışılacağı belirleniyor. Her bölge hangi projesine ne kadar yatırım yapacağını önem sırasına göre bütçe kaleminde gösteriyor. Bu şekilde bütçe süreci yönetmeliğinde en çok ihtiyaç duyulan en çok parayı alır kriterinin geçerli olmasıyla birlikte kaynakların bölüşümü oyununun kuralları içindeki yerini alıyor. Sosyal problemlerin çok olduğu yoksul bölgeler- ki bunlar genelde büyük altyapı yatırımlarına ihtiyaç duyuyor- ve nüfus yoğunluğunun çok olduğu bölgeler çoğunlukla öncelikli bölgeler olarak görülüyor.

Altyapı ve temel hizmetler ihtiyacını gösteren bir puan sistemi var. Buna göre en az 3 bölüşüm kriterine sahip olan bölge en yüksek kaynak aktarımına sahip oluyor. En yüksek altyapı ve temel hizmetlere ihtiyacı duyan bölge, açıkçası en fakir bölge en yüksek puan olan 4 puanı alıyor. Bununla birlikte o bölgenin ihtiyacı olan projeyi ya da yatırımı gerçekleştirme şansı yükseliyor.

Altyapı ve temel hizmetler ihtiyacı
% 0,001 den % 14,99'a kadar 1 puan
% 15 den %50,99'a kadar 2 puan
% 51 den % 75,99'a kadar 3 puan
% 76 ve yukarısı 4 puan

Tekrar Bölüştüren Bir Demokrasi

Bütçe süreci nitel farklılıklar getirdi. Birçok kişi, Katılımcı Bütçe sürecine hiç angaje olmayanlar dâhil, Porto Alegre'nin değişime uğradığını söylüyor. Süreç sadece katılımın yükselmesini, genişlemesini ve bilginin artmasını sağlamamış aynı zamanda sadece olaya angaje olanların değil genel olarak herkesin yaşam standartlarında gözle görülür

değişiklikler gerçekleştirmiş. Ülkedeki iş dünyasıyla ilgili gazetelerde Porto Alegre göklere yükseltilerek, kentin iyi bir ticaret ve yatırım merkezi olduğuna işaret ediliyor. 1989'da halkın neredeyse yarısı içme suyu olmadan, kanalizasyon sistemi olmayan evlerde, yolların asfaltlanmadığı bölgelerde ve kolektif trafikten yoksun bir biçimde yaşıyordu. Bugün durum çok farklı. Katılımcı Bütçenin işlediği sürede 67 yeni okul inşa edildi ve halkın % 97'si okuyup yazabiliyor ve 1998'de sadece % 0,97 oranında okulu bırakma vakası görülmüş. Bugün Porto Alegre de halkın % 80'i işleyen bir kanalizasyon sistemine sahip. Büyük ölçüde herkes akan içme suyu imkanına ve çöplerin toplanması hizmetine sahip. Bu süre içerisinde 200 km'lik yol asfaltlandırıldı.

Paul Ront yazdığı bir makalede elde edilen bütün başarılara değiniyor. "Kültür ve turizm gibi faaliyetlere ayrılan paralar beş katına, sosyal hizmetlerin gelişimine dört katına, ekonomik gelişmeye üç katına, kentleşmeye iki katına çıkarıldı. "[38] Başka bir deyişle Katılımcı Bütçeye angaje olan vatandaşlar bu alanlara öncelik verdi. Buna karşın bütçe sürecinin devam edip geliştiği son yıllarda belediyenin gelirlerinde hiç de öyle dikkate değer bir artış ya da değişim olmadı. Değişim, hangi grupların ya da bölgelerin belediye politikasından fayda sağlayacağına, güçlü bir kamu sektörü temeli üzerinde yükselen ve herkesi kucaklayan bir genel refah sistemine ve yeni bir kaynak dağıtımı sistemine dayanan politikada yatıyordu.

Porto Alegre'deki bütçe süreci her ne kadar katılımcı demokrasiyi araç olarak kullansa da asıl amaç yeniden bölüşümü gerçekleştirerek herkese yönelik refah düzeyini yükseltmek. İsveç gibi, sadece politik partilerin bölüşüm politikalarında resmi erk sahibi olduğu geleneksel refah modelinden farklı olarak Porto Alegre'de baştan sona sürece damgasını vuran bizzat vatandaşlar oluyor. Sürecin işleyebilmesi için gerekli temel koşul katılıma dayanıyor.

---

[38] İngilizce community, ve portekizce communidade kelimesini tam anlamıyla çevirebilmek zor. Hem bir topluluk hem de örgütsel hareket anlamına geliyor. Utzigs text om OP.

Bu durumda aslolan katılımın kendisi değil, çeşitli vergi ve harçlarla artan kamusal kaynakların, katılım vasıtasıyla adil bölüşümü can alıcı önem kazanıyor.

Politika değişim için önemli bir araç. Devleti küçülterek, devletin yaptığı müdahaleleri önlemeye ve sivil toplumu güçlendirmeye yönelik neoliberal düşüncenin tutarsızlığı bu noktada ortaya çıkıyor. Alternatifler var olduğu sürece burjuvaların o çok yücelttikleri sivil toplum yine de kuvvetli olmakta devam edebilir. Bütçe süreci politikanın ne kadar merkezi önemde bir rol oynadığını gösteriyor. Buna karşın, partilerin ve politikacıların tepeden inme kararlar yerine sürecin bir parçası olabilecekleri alternatifini de ortaya koyuyor. Bu alternatif politikacılara kendilerini ispat etmek yerine insanların politik hayattaki rollerini güçlendirmek imkanını veriyor.

Restinga – Yoktan Varolma

2002 yazında Porto Alegre'nin güneyine düşen Restinga'daki bir yüzme havuzunu ziyaret ettiğimde "Bu bizim plajımız" diye yazıyordu bir tabelada. Yaşayanların çoğunluğunun tatile gidebilecek maddi duruma sahip olmadığı bir bölgede bir plajın ya da yüzme havuzunun olması önemli. Brezilya'da yüzme havuzlarına yoksul mahallelerde değil, genellikle zenginlerin lüks bahçelerinde ya da futbolcuların kullanabileceği stadyumlarda rastlanıyor.

Restinga'nın çok özel bir tarihi var. Bundan yaklaşık 20 yıl kadar önce – askeri diktatörlük döneminde – yerel hükümet ne kadar yoksul ve toplum dışına itilmiş insan varsa hepsini Porto Alegre'nin merkezine toplayıp, gözden uzak bir yere atmaya karar verdi. Karar verildi ve de icra edildi. Restinga işte bu insanların sürüldüğü yer oldu. Ne ev, ne içme suyu, ne elektrik kısacası hiçbir şeyin olmadığı bir bölge. Sabahları bir otobüs asfaltı dahi olmayan yollardan şehir merkezine gidiyor ve akşam saatlerinde geri dönüyordu. İnsanların ilgisi ve onlara bu ilgilerini ve taleplerini kanalize etme imkanları veren bütçe süreci sayesinde bugün Restinga bambaşka bir durumda. Şimdilerde artık Restinga'ya giden yollar asfaltlanmış ve toplu ulaşım gün

boyu işler durumda. Oturulacak konutlar, akan içme suları, elektrik ama aynı zamanda bir polis karakolu, itfaiye, spor tesisleri ve bir de yüzme havuzu var. Daha hala sosyal problemleri olan yoksul bir bölge ama en azından ne tür haklarının olduğunu bilen gururlu vatandaşlar tarafından bu sorunlarla başa çıkılmaya çalışılıyor.

"Burada sahip olduğumuz her şeyi bütçe süreci sayesinde mücadele ederek kazandık", diyor, halkın içinden çıkan lider Sergio Campos. Oldukça esmer ve kısa boylu bir melez olan Sergio Restinga'daki bütün mücadelelerde yer almış. Şimdilerde ise yerel radyoda çalışıyor. Kendisi çöplerin dönüştürülmesi için – ki bu yoksulların başlıca gelir kaynağını oluşturuyor – ilk fabrikayı kuranlardan. Bir el arabasıyla sokaklarda dolaşılıp çöpler ve kartonlar ayrıştırılıp, paketlenmek ve satılmak üzere toplanıyor. Sergio Campos bir grup insanı örgütleyip bir fabrika kurarak, burada bütün işlemlerin yapıldığı kolektif bir sürece çevirdi. Ekonomik gelişme komitesinden sağladıkları parayla fabrikanın alt yapısını oluşturdular. Bugün 50' den fazla insan, özellikle de kadınlar, bu fabrikadan geçimlerini sağlıyorlar. Bu tür kooperatif fabrikalar artık hem Restinga hem de şehrin başka bölgelerinde yoğun faaliyet halindeler. Buralarda insanlar sadece geçimlerini sağlamakla kalmıyor, okuma-yazma ve başka kısa kurslara katılıyorlar çünkü yoksulların da kendilerini geliştirme hakkı var. Bu bölgedeki katılım alanı da diğer bölgelere oranla çok yüksek. "Katılımın böylesine yüksek olduğu bir bölgede oturmak, yanı-başındaki komşusunu mücadele ederken görmek aslında bir ayrıcalık. Katılım oranı yüksek, çünkü artık halk ancak örgütlenerek kazanabileceklerini biliyor, nihayet öyle de oluyor" diyor Sergio Campos. "Halkın % 60'ı herhangi bir şekilde bir örgütlenmenin içerisinde. Bu bir spor kulübü olabilir, bütçe süreci ya da samba kursu olabilir Porto Alegre'nin en mükemmel samba kursu" diyor devamla Sergio.

Delegeler ve Konsey Üyeleri – Katılımcı Demokrasideki Temsilciler

Bütçe süreci boyunca yılda yaklaşık 50 000 kişi toplantılara katılıyor. Yerel yönetim tarafından vatandaşlarla birlikte organize edilen resmi toplantıların dışında tabana yönelik doğrudan demokrasi toplantıları ve tabandan gelen temsilcilere yönelik birçok toplantı yapılıyor Katılımcı Bütçe (KB) toplantılarında da oylama yapılarak temsilciler seçiliyor. Zaten doğrudan demokrasi değil de katılımcı demokrasi olarak adlandırılmasının da nedeni bu. Doğrudan demokrasiyi kitlesel olarak uygulamanın örgütsel ve politik zorlukları var. Doğrudan demokrasi kaçınılmaz olarak ancak çok dar coğrafik bölgelerde uygulanabilir, ki bu katılımcılar açısından yıpratıcı olabilir. Bir kere temsilciler atamak yerine, herkes her toplantıda hazır bulunmak zorunda. Oysa sorumlulukların belli temsilcilere devri, hem daha çok bölgeyi aynı anda kapsam içerisine almayı kolaylaştırır, hem de halkın ve demokratik kontrolün sürekliliğini sağlar. Bu nedenle de, sıradan katılımcılardan daha fazla sorumluluk yüklenecek olan delege ve konsey üyeleri seçimi bütçe sürecinin önemli bir parçası. Delegelerin görevi, bütçe sürecini izlemek ve konsey üyeleriyle birlikte bölge ve komitelerde toplantıların yapılmasını sağlamak, ayrıca vatandaşlar ve belediye başkanı ve diğer yöneticiler arasında sürekli iletişimi sağlamak. Delegeler, delegeler kurulunda bir araya geliyor. Bunun dışında da konsey üyelerinin her ay tertiplediği bölge ve komite toplantılarına katılmakla yükümlüler. Her türlü delege ve temsilci seçiminde rotasyon (dönerli) usulü izleniyor. 2000 yılında seçilen delegelerin % 62,9'u, konsey üyelerinin de %54'ü sadece bir defa seçilmişlerdi.

"Bu süreçte temsilciler vatandaşların neler düşündüğünü bilir" diyor, PT'nin önde gelenlerinden ve Porto Alegre'nin eski belediye başkanı Raul Pont. Dört yılda bir vatandaşlar tarafından kendilerine siyasi erk devredilen ve verdikleri vaatleri bilahare "unutan" bürokratikleşmiş partilerden oluşan temsili demokrasiden çok daha iyi ve nitelikli bir demokrasiyi yaratabilmek mümkündü. İşte katılımcı demokrasinin ana fikri buydu; herhangi bir konsey veya ko

mite üyesi görevini layıkıyla yapmadığı zaman derhal değiştirilerek yerine yenisi getirilir.

Katılımcı Bütçe Konseyi, bütçe sürecinin en önemli organı. Her bölge ve komite iki asil iki de yedek üye seçiyor. Bunun dışında iki federasyon Konseye üye seçip, Konsey toplantılarına katılma, konuşma ve oy verme hakkına sahipler. Bunlar; SIMPA (belediyede çalışan memurların sendikası) ve UAMPA (Porto Alegre konut sahipleri örgütü). Yerel yönetim temsilcileri toplantıya katılıp –oy verme değil- sadece konuşma hakkına sahipler. Konsey üyeleri ve memurlar sırasıyla toplantılara başkanlık ediyorlar.

Konsey toplantıları kentin en sevilen yeri olan Mercado Publico'da yapılıyor. Burası sömürgecilerden kalma içinde dondurma yenip samba müziği dinlenebilen ve matè (bölgenin geleneksel çay, peynir ve eti) satın alınabilen eski bir bina. Konsey üyeleri bütün yıl boyunca her salı günü saat 18. 30-20. 30 arası 10 numaralı salonda toplantı yapıyorlar. Şehir merkezindeki kamusal bir alanda 48 konsey üyesi, memurlar ve izleyicileri alabilecek kadar büyük bir salon bu. Konsey sekreteri duvardaki tahtaya katıldıkları bölge ve il isimleriyle birlikte toplantıda hazır bulunanların isimlerini yazıyor. Çok sık toplantıya gelmemezlik eden konsey üyelerinin üyelikleri düşüyor.

Kendi kendime kaos diye düşünüyorum ilk katıldığım toplantıda. Dışarıdan gelen araba gürültüleri, tropik sıcaklar, karmaşık gruplardan insanlar ve modern tekniğin yokluğu bana bunu düşündürtüyor. Ama oturup dinlemeye başlayınca kaos düşüncesi yerini hayranlığa terk ediyor. Hayranlık, çünkü çok yüksek bir politik tartışma düzeyi hâkim. Hayranlık, çünkü içeride öylesine ciddi ve saygınlık uyandıran bir ruh hakim ki, tartışmacıların birbirlerine karşı saygılı tavırları, izleyen misafirlerle olan zaman zaman onaylayıcı alkışlara varan iletişimlerine hayranlık duymamak elde değil. Misafirler genellikle Portekizcenin dışında bir dil bilmeyen öğrenci ya da gazetecilerden oluşuyor. Salonda beyazlar, siyahlar, melezler (mestis denen ve beyaz ve kızılderili karışımı melez), genç, yaşlı, orta yaşlı, kadın ve erkeklerden oluşan bu bileşim hayranlık uyandı-

rıcı. İlk katıldığım Konsey toplantısında bir polis, spor antrenörü ve süper feminist bir kadın, sokakta sandviç satarak geçimini sağlayan siyah bir kadın, favela denen gecekondu bölgelerinde toplum dışına itilmişlerle çalışan bir genç ve Restinga bölgesinden katılan beyaz bir avukat adamla konuşma fırsatı buluyorum. Sanırım hiçbiri ne televizyon ekranına ne de "politikacı"lara ayrılan yerlere uygundu. Son derece saygı duyulan bir halk lideri olan Konsey üyelerinden biri deforme olmuş bir yüze sahip ve konuşurken elinde olmayarak horoz gibi tiz sesle bağırarak konuşuyor. Bush gibi TV ekranında kurularak poz veremeyecek biri. Diğerleri de aşırı beyaz ya da aşırı siyah, çok genç ya da çok yaşlı, sözün kısası halkın ne düşündüğünü bildiklerini iddia eden tipler değil, aksine halkın demokratik yollardan vardığı kararları halka vekaleten temsil eden insanlar.

Konsey üyelerinin orada bulunma sebepleri onların başarılı oy avcıları olmalarından ya da karizmatik olmalarından kaynaklanmıyor. Konsey üyesi olmak son derece onurlu ve sorumluluk gerektiren bir vazife. Ve onlar bu zorlu görevi hiçbir ücret almadan, hatta otobüse verecekleri yol parasını dahi almadan yapıyorlar. Zaten Porto Alegre'deki bir yığın insan, sırf yol parası bulamadıkları için Katılımcı Bütçe toplantılarına gidemediklerini söylüyor. Hem katılımcılar hem de yerel yöneticiler Katılımcı Bütçenin PT'nin yan cephesi olduğu suçlamalarından dolayı kayırmacılık ve rüşvetten uzak durma konusunda kesin bir fikir birliği içerisindeler. Bunun da bir fiyatı var elbette, özellikle de otobüs biletlerinin çok yüksek olmasından dolayı.

Porto Alegre'de delegeler ve konsey üyeleri hem halkı temsil ediyorlar hem de örnek oluyorlar. Bir delege ve konsey üyesi kendi bölgesini temsil edebilme yeteneği ve temsil ettiği insanların kararlarını, iradelerini ve görüşlerini aktarabilecek kapasitede olup olmama yeteneği ölçüt alınarak seçilir. Güven kelimesi bütün sürecin temelini oluşturan anahtar bir kelime. Güven konusunda bir yanlışlık ortaya çıktığı zaman KB yönetmeliğinde bunun çözümü var. A) Bir konsey üyesi, bölgedeki delegeler kurulu ya da tema komitesi tarafından her an görevinden el çektirilebilir. B) Hazır

bulunan delegeler kurulunun en az 2/3 çoğunluğunun oylarıyla görevine son verilebilir. Bu durumda delegeler kurulunun en az yarısı toplantıda hazır bulunmalıdır. [39] Aynı şey görevi kötüye kullanma durumunda da söz konusudur. C) Bir bölge, komite ya da örgüt 5 toplantı artarda konsey üyesi tarafından temsil edilmediği ya da toplam 8 farklı toplantıda hazır bulunmadığı takdirde, asil üyenin görevine son verilerek yerine yedeği çağrılır.

Muhalefet, Katılımcı Bütçe'nin temsiliyeti değiştirmiş olmasından son derece rahatsız. " Ne orta ne de üst sınıftan katılanlar var, katılanların tamamı yoksullar" diye yakınıyor UAMPA temsilcileri. Liderlik rolünün de çarpıtıldığını ileri sürüyorlar. "Katılımcı Bütçe örgütleri ve onların liderlerinin rolünü hiçe indirgeyerek onları öldürüyor. Liderler temsilcilik rollerini kaybedince temsilcilik kurumu güç kaybediyor" diyorlar. Bir sağ parti olan PMDB'nin millet-vekillerinden biri de kaygılı: "seçilen delegeler ya da konsey üyeleri biz parlamenterlerin sahip olduğu gibi bir meşruiyete (siz temsil hakkını anlayın) sahip değiller, ben bir konsey üyesinden çok daha fazla kişinin oyuna sahibim" diyor. [40]

Porto Alegre'deki Katılımcı Bütçe, temsiliyetle katılımın bileşiminden oluşuyor. Bir tarafta vatandaşların karar verme yetkisine sahip oldukları bir bütçe süreci, diğer yanda halkın seçtiği ve yine karar yetkisine sahip bir meclis ve belediye başkanı. Bütçe süreci paralel bir erk ama bu paraleli oluşturanlardan birinin "ölmek" zorunda olması anlamına gelmiyor. 13 yıllık katılımcı demokrasi uygulamasından sonra parlamenter sistemin hiç de sonu gelmedi. Aslında süreci ilginç kılan çıkacak somut kararlar etrafında sürekli bir erk mücadelesinin olması, politik gerilim ve sürtüşmelerin yarattığı heyecan dalgası. Katılımcılığın ya da parlamenter demokrasinin olması veya olmaması konusunda bir ideolojik çatışma yaratmak yerine, çatışma ve

---

[39] Article, Pont, 2000-06-08, Gastos publicos e qualidade de vida

[40] Art 25 Regimento Interno.

sürtüşmeleri çözecek ve süreci hep ileriye taşıyacak bir irade mevcut.

Bütçe sürecine katılanlar kimler peki? Zengin bir bileşim şeklinde basit bir yanıt verilebilir. KB'ye katılanlara ve yapılan toplantılara ilişkin istatiksel bir veride bulunmak mümkün değil. Bütün küçük hazırlık toplantıları ve mahallelerde yapılan konuşmalar belki sürecin en önemli ama en görünmeyen kısmını oluşturuyor. Yılda toplam 50 000 insanın KB'nin her hangi bir aşamasına katıldığı biliniyor. KB'nin daha resmi olan toplantılarına katılan insanlar ve değişik araştırma gruplarına ilişkin tutulan tutanakları okumak bize ilginç veriler sunar. 2001 yılının mart ve nisan aylarında yapılan büyük toplantılara 21 805 kişi katılmış. Cidade adında Katılımcı Bütçeyi araştıran bir kuruluş bu bilgilerden hareketle "Katılımcı Bütçeye kimler katılıyor " başlığıyla bir araştırma yazısı yayımlamış. [41] Daha önce de 1998 ve 2000 yılında yine KB ile ilgili yazılar yayınlanmıştı. Araştırmalar, katılımcıların ağırlıkla işçi sınıfından oluştuğunu gösteriyor.

Özellikle de alt sosyal gruplardan düşük maaşlıların büyük oranda katıldıkları görülüyor. Kadınların ve siyahların oranı yüksek. 2000 yılında katılanların %58'ini kadınlar oluşturuyordu (bu oran 1998'de %51,5 1995'te %47,2'ydi). 2000 yılında katılımcıların %62,3'ünü beyazlar, %20,9'unu siyahlar oluşturuyordu. Siyah katılımcıların % 63,6'sı kadındı. Yaş ortalaması aynı düzeyde. Katılımcıların %17,6 sı 16-25 yaş, %16,4'ü 26-33 yaş, %20,4'ü 34-41 yaş, %18,6'sı 42-49 yaş ve %25,9'u 50 yaş üzeri gruplardı. En yoksul kategori çok iyi bir temsiliyete sahipti. Anket sorularına cevap verenlerin %30'u yerelde toplumlarına katkıda bulunmak amacıyla KB de yer aldıklarını belirtmişler. %26,7'si belli sorunları çözüme kavuşturmak amacıyla katıldıklarını belirtirken %23,3'ü ise vatandaş olarak haklarını kullanmayı istedikleri için katıldıklarını dile getirmişler. Kendi bölgelerinin sorunlarını ve taleplerini layıkıyla dile getirdikleri için seçilen delege ve temsilcilere duyulan güven çok yüksek.

---

[41] Kişisel röportaj- Zachia.

Sadece %1,1 kişi güven duymadıkları yanıtını veriyor. Katılımcı Bütçe vasıtasıyla, çok farklı bir şekilde parlamenter demokrasinin en önemli sorunlarından biri su yüzüne çıkmış oldu; seçimle işbaşına gelenlere ne temsilci gözüyle bakılıyor ne de örnek olarak görülüyor.

Bütçe sürecinin en olumlu özelliği, daha doğrusu böyle bir soru yönelttiğinizde insanların verdiği yanıt; kararları vatandaşlar alıyor, oluyor. Bütçe sürecinin bileşimine ilişkin en önemli kelimelerden biri "halk" kelimesi. "Süreci halkın oluşturduğunu görmek çok önemli. Katılımcı Bütçeyi hayata geçirip uygulayan PT ama pratikte örgütleyip talepler öne süren halk" diyor, Restinga'dan aktivist Sergio Campos. "Katılımcı Bütçe sayesinde halk egemenliğini kazandı. Egemenlik coğrafi bir toprak bütünlüğüne ya da ulusal devlete, bölgeye ya da belediyeye bağlı bir olgu değil, o tamamen halktan kaynaklanan bir şey "[42] diye devam ediyor Sergio. Ve kensi vatandaşlarını erk sahibi yapmak onlara güvenmek anlamına geliyor.

Dikensiz Gül Bahçesi Değil

Bütçe süreci sürtüşmesiz değil. Onu eleştirenler de var. Özellikle de Porto Alegre'deki yerel parlamentoda çoğunluğu oluşturan merkez ve sağ parti temsilcileri. Brezilya, yerel, devlet ve federal düzeyden oluşan üç ayrı parlamenter yapılanmaya sahip. Oy verebilmek için 16 yaşında olmak gerekiyor ve oy verme yasal bir zorunluluk. Bütün düzeyler yasama ve yürütme olarak ikiye ayrılmış durumda. Yasama ve yürütme arasındaki güçler ayrılığı ilkesi PT'nin parlamentoda kendi politikası için çoğunluğa sahip olmadan, hem belediye başkanlığı, hem valilik hem de devlet başkanlığı koltuklarında oturabilmesini sağlıyor.

Yerel parlamentoya ya da meclise Portekizcede Camara Municipal deniyor. Porto Alegre yerel meclisi her biri tam gün kendi partilerini temsil eden 33 kişiden oluşuyor. Yerel meclis, bütçe sürecinin uygulandığı yıllar boyunca çeşitli şekillerde gücünü yitirdi. PT üyesi olmayan meclis üyeleri

[42] Quem é o público do OP.

KB'ye ateş püskürüyorlar. Onlar Katılımcı Bütçe ile PT'nin aynı şey olduğunu ileri sürüyorlar. İlk altı yıl boyunca muhalefet KB'ye tamamen karşıydı. Onlara göre KB ortadan kaldırılmalı ve yerel parlamento tekrar eski gücüne kavuşmalıydı. 1995'ten itibaren karşı koyma yerini kabule bıraktı, bugün KB'ye karşı olan birini bulmak oldukça zor. Yerel meclis üyelerinden birinin belirttiği gibi; "ben katılımı savunuyorum ve halkın bütçe sürecine katılımını destekliyorum, kimse buna karşı çıkamaz. Ama temsili demokrasinin demokratik sistemin temelini oluşturduğunu da aklımızdan hiç bir zaman çıkarmamalıyız. "[43] Muhalefet, taktik değiştirerek KB'yi ortadan kaldırma yerine kurumlaştırmayı savunmaya başladı. Her yıl Katılımcı Bütçenin kurumlaştırılıp yerel yönetimler kanununun bir parçası olabilmesi için sürekli önergeler veriliyor. En önemli gerekçeleri, bunun yerel yönetimden hesap sormayı kolaylaştıracağı. Bugün, gerçekten de bütçe sürecinde çeşitli projelere ve yatırımlara ilişkin alınan kararlar için belediye başkanını mecbur kılacak hiç bir kanuni dayanak yok. Bir diğer gerekçe de, bu şekilde yerel meclis üyelerinin bütçe sürecinin bir parçası haline geleceği. PT ve bütçe sürecine katılanların büyük bir çoğunluğu buna karşı çıkıyorlar. Gerekçe olarak, kurumlaştığı takdirde Katılımcı Bütçenin kemikleşebileceği ve yerel meclise bağımlı hale gelineceği gösteriliyor. Vatandaşların bir sürü mücadeleler sonucu elde ettiği kararlara damgasını vurabilme erki de böylece hafızalarda bir anı olarak kalacak. Katılımcı demokrasi bu şekilde vatandaşların sadece görüşlerini belirtebildikleri ama asla karar veremedikleri bir danışma organı haline gelmiş olacak. Bu zaten şu veya bu şekilde her tarafta uygulanıyor. Örneğin Dünya Bankası uygulayacağı programlara halkın "katılımını" sağlıyor ya da İsveç hükümeti banliyö bölgelerine ilişkin yatırım projelerine halkın "katılımını" sağladı, ama asla kararları belirlemesini değil.

Özellikle yerel meclisin güç kaybına uğradığı iddiası ise hiç de doğru değil. Asıl kayba uğrayan yerel hükümet yani

---

[43] Kişisel röportaj -Campos.

belediye başkanı. Çünkü yürütme yetkisi bir şekilde KB'ye katılanlara devredildi. Bütçeyle ilgili kararı veren yerel parlamento yani meclis ama projelere ilişkin her türlü yatırım planlarının hayata geçirilmesi yerel hükümete yani belediye başkanına bağlı. Bu durumda PT, hem iktidarı alan, ama aynı zamanda iktidarı kendi isteğiyle halka devreden oluyor. Baş döndürücü bir düşünce.

KB'ye Yöneltilen Eleştiriler

Bütçe sürecine yöneltilen en ciddi eleştiriler muhalefetten değil taraftarlardan geliyor. Herkesin şu ya da bu şekilde bütçe sürecine ilişkin yönelttiği eleştiriler var. Ama hepsinin birleştiği bir ortak nokta var ki o da Katılımcı Bütçenin şimdiye kadar bu kentte yapılmış en mükemmel şey olduğu. Aktif olarak katılan vatandaşların bütçe sürecinin daha düzgün işlemesine ilişkin eleştirel önerileri, ya da marjinal grupların süreçte yeterince yer alamadıklarına dair eleştirileri var. Bazıları, herkesin isteklerinin yerine getirilmeye çalışılmasının dolayısıyla niteliktense niceliğe öncelik verilmesinin politikada parçalanmaya yol açtığını söylerken, diğerleri de çelişkilerin bastırılıp uzlaşmanın çok öne çıkarıldığını ileri sürüyor. Başka bir eleştiri de yerel hükümetin bütçe sürecini kullanarak halktan gelen aktivistleri yönlendirdiğini ve onları adeta birer memura çevirdiğini iddia ediyor.

1990'da bütçe sürecini takiben iki yeni departman oluşturuldu. Vatandaşlarla İlişkiler Koordinasyonu (VİK), bütçe sürecinin örgütlenip, kararlaştırılan hedeflerin yürürlüğe konup takip edilmesinden sorumlu. Planlama Kabinesi (PK) bütçe süreciyle ilgili teknik şeylerden sorumlu. Bu iki departmandan sorumlu görevliler hem konsey toplantılarında hem de delege ve komite toplantılarının çoğunda bulunmak zorundalar. Demokrasiyi geliştirme vizyonunu içeren bu çalışmaların çoğu gönüllülük temelinde yapılıyor. Uzun yıllar VİK'de çalışan Marlene Steffen bütçe süreci konusunda adeta uzmanlaşmış. İşini son derece inanarak yapan Marlene, yönetmeliğin her maddesini ve hangi yılda hangi değişikliklerin yapıldığını çok iyi biliyor. Ve o bunu, konsey

toplantılarında kimi zaman eleştiriye uğramasına ve "hükümet yanlısı" olarak suçlanmasına rağmen severek yapıyor. Çalışan diğer görevliler de çoğu zaman fedakarlıkta bulunuyorlar. Marlene Steffen'e onların Katılımcı Bütçe çalışmalarında yaptıkları kimi zaman gecelere kadar süren fazla mesailer için ek bir para, ya da fazladan tatil alıp alamadıklarını soruyorum, gülerek başını hayır anlamında sallıyor. "Biz belediyede çalışanlar ne fazla mesai ne de ekstra tatil alıyoruz. Bu bir demokratikleştirme mücadelesidir ve hepimiz yer almak zorundayız. Birçoğumuz aktif PT üyesi. Bu bizim, insanların koşullarını daha iyi hale getirip, daha iyi bir toplum yaratma vizyonumuz" diyor kendisi.

PT içinden biri, iktidarın kokuşmuşluğu getirdiği eleştirisini öne sürüyor. Üyelerin gözüne çarpan birçok problem, iktidarda uzun süre kalmanın sonuçları. İktidarı kazanıp sürekli almaya alışmak yapıcılığı azaltıp savurganlığa yol açıyor. Bazıları, önceleri az para için çok iş yapıldığını, şimdilerde ise çok para için az iş yapıldığını söylüyor.

Tabandan gelen bazı aktivistler, yerel yönetimin bilgilenme ve enformasyonda kendilerinden daha önde ve avantajlı duruma sahip olduğunu, bu nedenle de KB'de inisiyatif ve önergeler açısından kendilerinden daha güçlü pozisyonda oldukları eleştirisini getiriyorlar. Bunlardan bazıları, hem yerel bürokrasiden temsilciler, hem de konsey üyeleri ve delegeler arasında bilgileri halktan gizleyip kendi iradelerini hâkim kılmak için kirli politik oyunlara kalkışan kokuşmuş kimseler olduğunu söylüyorlar.

En sert eleştirileri getirenlerden biri de ev sahipleri örgütü olan UAMPA. Onlar Katılımcı Bütçe sürecinin halkın katılımıyla alakası olmadığını ve tamamen PT tarafından yönlendirilip yürütüldüğünü öne sürüyorlar. Hem belediye başkanlığının PT'nin elinde olmasından ve hem de PT'nin KB sürecini başlatıp aktif desteklemesinden ve bu süreçte belirleyici rol oynamasından son derece rahatsızlar. UAMPA yönetiminden üç kişiyle görüşüyorum, her üçü de PT'ye muhalefet olan merkez sağ parti mensupları. Bana bütçe sürecine katılanların %40'nın PT üyesi olduğunu söylüyorlar. Somut rakamlar sorunca gösteremiyorlar.

Recanto do Sabia

Bütçe sürecinde herkesin yer alamadığı doğru. Sürecin olağanüstü kapsayıcı olmasına ve birçok marjinal grubu[44] angaje etmesine rağmen en çok marjinalleşmiş grupları örgütlemede yetersiz kalınmış. Porto Alegre'nin kuzeyinde Rubem Berta denen bir bölge var. Orada Restinga'nın hikayesinden farklı bir hikayeye sahip Recanto do Sabia denen farklı bir yer var. Porto Alegre'deki başka bir çok bölge gibi Rubem Berta'da topraksız ve evsiz insanlar tarafından işgal edilmiş bir bölge. Bütçe süreci yılları boyunca bu işgal edilmiş bölge meşrulaşıp resmiyet kazanmış ve konutlar, okullar, hastaneler inşa edilerek işgal edilmiş alan sıradan bir meskun bölge haline getirilmiş. Ama Rubem Berta'nın Recanto do Sabia denen dermeçatma yapılardan oluşan bir mahallesi var ki, oradaki insanların hiç bir şeyi yok zira işgal ettikleri yerler doğal park ilan edilen bir bölge. 12 yıldır bu sorun devam ediyor. Öte yandan kent ve çevresindeki evsizlerin sayısı da gittikçe arttığı için bu bölgedeki evlerin sayısı da günden güne aynı oranda artış gösteriyor. Burada oturan ailelerin sayısı 120'nin üzerinde ama yoksullar genellikle çok çocuk yaptıkları için toplam nüfus büyük bir sayıya çıkıyor. Çöplerin arasındaki derme çatma kulübelere yaklaşınca kesif bir koku insanın burnunu yakıyor. Çöplerin içerisinde yaşayıp, çöplerden para kazanıyorlar. Çelik tellerin geçirildiği tahta çitlerin içerisindeki bir çöplük deryasında domuzlar besleniyorlar. Aslında domuzları bu şekilde beslemek yasalara aykırı, ama aşırı yoksulların başka çaresi yok. Burada oturan insanlar KB'ye katılmıyorlar. Onlar ne politikacılara, ne politik partilere ne de katılım ve örgütlenmeye güven duyuyorlar. Kameralardan kendilerini gizliyorlar. Oraya gelmek isteyip kendileriyle görüşmek ya da röportaj yapmak isteyen gazetecilere, araştırmacılara, örgütlere ve kurumlara kesinlikle izin vermeyip düşmanca bakıyorlar.

---

[44] Kişisel röportaj - Clenia Maranhao

Restinga'yla bir tek benzerlikleri var; küreselleşme ve sonuçlarından yana bilinçli olmaları. Bu bilinç, hem sürece aktif olarak müdahale eden vatandaşlar arasında hem de süreç dışında kalmış ve kendi hayatlarını yönlendirebilecek güçten yoksun fakirler arasında var. Küreselleşmenin yerelde yarattığı tahribatları ve değişimin aşağıdan başlaması gerektiğini kavramış durumdalar. "Düşün ki'" diyor neredeyse bütün dişleri düşmüş bir adam, "insanlar süper marketlere gideceklerine yerel ürünleri satın alsalardı. " "Düşün ki, köylüler ihracat için üretmeye mecbur bırakılacaklarında kendi tüketimleri için özgürce üretebilselerdi. "Düşün ki" toprağı işleyenler ona sahip olabilselerdi. "

Buraya Memnuniyetle Gelebilirsiniz Ama Bizim Belirlediğimiz Şartlarda

Katılımcı demokrasi sadece bütçeyle sınırlı değil. Kent politikasıyla ilgili birçok başka alanda da vatandaşlar kararların içindeler. Bunlardan biri de ticaret ve endüstriyi kapsayan ekonomi politikası ki, bu çoğu ülkede vatandaşlar dışındaki aktörler tarafından yürütülür. Bütçe süreci, politikacıların şirketlere ve şirket yöneticilerine vaatlerde bulunmalarının sonunu getirdi. Kapalı kapılar arkasında kaç tane toplantı yapılırsa yapılsın hiç fark etmiyor, çünkü bütçeye damgasını vuran halkın kendi kararları.

Üretimin küreselleşmesinin bir sonucu da, şirketlerin başka yere taşınma tehdidiyle değişik bölgeleri birbirlerine karşı koz olarak kullanma kapasiteleri. Naomi Klein'in No Logo adlı kitabındaki No Jobs (İş Yok) adlı bölüm tamamen şirketlerin vergiden muaf tutulmaları ve vergi ödenmeyen serbest bölgelerden bahsediyor. Politik sorumluların, kendi toplumlarının yararına şirketlere şart ileri sürmekteki isteksizlikleri ve acizlikleri, transnasyonal şirketlerin belediyelere ve ülkelere yaptıkları baskı ve onları neredeyse fahişe durumuna düşürmeleri – ne var ki kendilerine para ödenmeyen fahişeler. Porto Alegre tersi bir örnek. Şehir boyun eğeceğine kendi şartlarını dayatıyor.

Bir şirket şehre yerleşmek istediği zaman, ilk yapılan şey hemen bir grup oluşturup şirketin gelişinin neler getirip

götüreceğinin analizini yaptırmak oluyor. Bu grupta hem yerel meclis temsilcileri, hem teknik uzmanlar, hem de vatandaşlar yer alıyor. 1988 seçimlerinde PT'nin halka verdiği sözlerden biri de şirketleri vergiden muaf tutmanın son bulacağıydı. Bu tuttukları bir söz oldu. Artık al gülüm ver gülüm politikası şirketlere karşı uygulanan normal bir politika halini aldı. Alışveriş merkezi Bourbon şehir merkezindeki nehrin kenarında kurulacağı zaman kendilerine belli şartlar dayatılmıştı; şirket bir köprü kuracak, bir park yapacak ve yollar açacak ve ayrıca belediyeye para ödeyecekti. Söz konusu şirketin çokuluslu olup olmayışı önemli değil, önemli olan şirketin büyüklüğü ve şehirde ne yapmak istediği. 1990'ların sonlarında çokuluslu Fransız şirketi Carrefour gündeme gelince büyük kavgalara neden olmuştu. Şirket şehirde faaliyete geçmek için vergiden muaf tutulma ve başka ayrıcalıklar – ki bu artık neoliberal dünyada bir kural haline gelmiş durumda – dayatmıştı. Büyük alışveriş merkezinin kurulması sosyoekonomik bir çok sonuçlar doğuracaktı. Toplum şartlar dayattı ve sert pazarlıklardan sonra şirket şartları kabul etmek zorunda kaldı.

Temel fikir şu; kendi masraflarını kendi karşılayacak, kendi sebep olduğu tahribat ve problemleri de mecburen ödeyecekti. Bu, şirket yüzünden yerini terk etmek zorun-da kalan insanlara ev yapılmasından tutun da, yolların yapılıp asfaltlanması, köprülerin inşa edilmesi ve yeni kurulacak alışveriş merkezinde yerel esnafa küçük ve orta büyüklükte dükkan yeri verilmesine kadar bir dizi şartlardı.

Belediyenin bu işle ilgili departmanında çalışıp sonuç değerlendirmeyle görevli bir kadın, şimdiye kadar hiçbir şirketin şehri terk etmediğini, ama böyle bir riskin her zaman olduğunu söylüyor.

Küresel Bir Dünyada Yerel Karşı Güçler Oluşturmak

Bütün bunlara rağmen PT Kasım 2004'te yapılan seçimleri kaybetti, bu da katılımcı bütçe sürecinin geleceğini belirsiz kılıyor. Neden kaybettiler? Mutlaka bir çok neden var. 1988'den bu yana PT'nin ilk defa seçimi kaybetmesi

büyük ve küçük birçok sebebin bir araya gelmesinden kaynaklanıyor. Aslında iktidar değişiminin sağlıklı olduğu söylenebilir. Ama problem, sol yerine sağ bir hükümeti tercih ettiğiniz zaman her türlü sosyal ve kamu hizmetinde geriye gidişlerin başlamasında yatıyor. Halkın kazanımları tek tek kayba dönüşüyor.

Seçimlerin kaybedilmesinde iki temel neden görüyorum. Birincisi, PT iktidarda olduğu dönemlerde sınırları biraz daha esneterek hareket kabiliyetini artırabilirdi. Politikaya gereksiz sınırlar koydular ve insanlar aslında kaynak bölüşümünün daha iyi bir şekilde yapılabileceğini ve daha çok şeyin değiştirilebileceğini anladılar. Diğer bir neden de devlet başkanı Lula'nın birçoklarını hayal kırıklığına uğratmış olması. Lula, seçimlerde vaat ettiği ekonomik bölüşüm politikalarına ilişkin radikal manevraları ve ileri adımları gerçekleştiremedi. Bu da Porto Alegre, Belem do Para ve Sao Paolo gibi PT'nin kalesi olan yerlerde halkın ona karşı oy vererek memnuniyetsizliğini göstermesiyle sonuçlandı.

O halde bütçe sürecinin avantaj ve sınırlamalara dönüşen dezavantajları nelerdi ve politik manevra kabiliyeti nasıl görünüyordu? Neoliberal küresel bir dünyada ekonomi her zaman sınırlama anlamına geliyor. Bu durum vergilere bağlı olarak gelir ve giderlerin dengesizliğinden kaynaklanan bir ekonomik sınırlamadır. Brezilya'da, federal devlet ve eyaletlerden belediyelere kaynak aktarımı her zaman çok sert eleştirilere konu olmuştur. Federal devlet gelirleri merkezileştirirken, politik sorumluluk alanlarını desantralize etmiştir. Bu durum, belediyeler, eyaletler ve federal devlet arsındaki en büyük sürtüşmelerden birini oluşturuyor. Aynı tür anlaşmazlık dünyanın bir çok ülkesinde yaşanıyor; devlet, yeterli kaynak aktarımında bulunmaksızın belediyelere bir yığın sorumluluk yüklüyor. Belediye bütçelerine ilişkin merkezden belirlenen çerçeve yasalar belediyeleri dar boğaza sokuyor. Bazen de örneğin Brezilya ve benzeri Güney ülkelerindeki çok yüksek dış borçlanmalar buna neden oluyor.

Porto Alegre'de yapılan, elde var olan ekonomik kaynaklarla büyük değişimlerin yapılabileceğini göstermekti. Ne var ki bu olanaklar kaynakları artırmada yeterince iyi değerlendirilemedi. Tersine sol bir yönetime sahip oldukları için Porto Alegre ve Belem sağcı olan merkezi hükümetler tarafından cezalandırıldılar. Lula devlet başkanı olduktan sonra manevra alanı daha da daraldı (parlamentoda yalnızca %13 desteğe sahipti). PT'nin dış borçların silinmesine dair talebine rağmen Lula'nın ilk elde yaptığı şey IMF'le borçların ödenmesine ilişkin vardığı anlaşma oldu. Oysa bu borçlar Brezilya ve Uruguay gibi ülkelerde her gün insanların ölümüne neden oluyor.

Porto Alegre'nin karşı güç rolü oynamasına ilişkin en açık örneklerden biri büyük şirketlerle giriştiği müzakereler. Bu yerel ve küresel taraflar arasında yapılan asimetrik görüşmeler için en somut örneklerden biri. Kent yöneticileri yerel, transnasyonal şirketlerin temsilcileri ise küresel alandalar. Taraflar arasındaki bu müzakere süreci kent sakinleri tarafından normal karşılanıyordu. Onlar, şirketlerle müzakerelere oturup onlara şartlar ileri süren bir kentte oturmaya alışkındılar. Aslında günümüzün küresel dünyasında bu sıradan görülmeyen istisnai hatta pek benzeri olmayan bir durumdu. Porto Alegre, demokratik bir süreci kullanarak demokratik olmayan şirketlere koşullar ileri sürmenin ender örneklerinden biri. Direnmeye çalıştığını gösterebilmek için bunun daha geniş çapta yapılması gerekiyor aslında. Bir kamu işletmesini demokratikleştirmek küresel problemleri çözmez kuşkusuz ama yapılan politik tartışmalar küresele ve onun yarattığı sonuçlara ilişkin duyarlılığı artırır. Bu nedenle de daha geniş çapta kullanılmalıdır.

En ilginç sınırlama ve kısıtlamalar sanırım en fazla yoruma açık olanlar. Yani yasalardan değil de, politik baskılardan, küresel anlaşmaların yorumlarından ve bunlardan kaynaklanan sürtüşmeler. Politik baskılara örnek olarak, küreselleşmeyi yüceltip de fabrikaların kapatılmasını, azınlığın diktasını ve üretim araçları üzerindeki hakimiyeti ve özelleştirmeleri mazur gören egemen politik söylemi verebiliriz. Neoliberal baskı, DTÖ ve bütün Amerikan anlaşma-

ları da dâhil, bütün kıtasal ve küresel anlaşmalarda var. Brezilya'nın büyük dış borcu, federal bütçenin büyük bir bölümünün dış borç ödentisine ayrılması ve ülke politikasında yapılacak her değişimin uyum paketi uygulayan IMF'nin onayından geçmesi anlamına geliyor ki bu da büyük bir politik baskı oluşturuyor.

Yerel hükümet, küreselden gelen baskıların yerelin direnciyle geri tepebileceğini daha sık gösterebilirdi. Güney Afrika'nın ucuza mal olan taklit ilaçları üretme hakkında diretmesi, halk tabanına dayalı Treatment Action Campaign (TAC) ve transnasyonel şirketler arasındaki çarpışmanın küreselde nasıl da önemli yön değiştirmelere neden olabileceğinin mükemmel bir örneği. 39 şirket, DTÖ'nün patent anlaşmasını (TRİPS-Trade Related Aspects on Intellectual Property Rights) dayanak göstererek Güney Afrika hükümetini mahkemeye verdi. Ama devasa bir küresel muhalefetle karşılaşınca geri adım atmak zorunda kaldılar. Büyük şirketlerin vergiden muaf tutulması sorunu da bu konuda anlamlı bir örnek oluşturuyor. Bu konuda da küresel ile yerel kararlar arasında çarpışmalar var. Yerel düzey, kendi alanında at koşturan küresele şartlı koşullar öne sürüyor.

Küreselin dayattığı yatırımlar alanındaki rekabet şartlarına boyun eğerek, şirketleri vergiden muaf tutmak ve onların gönüllerince hareket etmelerine izin vermek yerine, lokal yönetimler eğer yatırım yapmak istiyorlarsa bunun karşılığını ödemek zorunda oldukları şartını ileri sürdüler. Hiç bir yasa bir belediyeyi şirketleri vergiden muaf tutmaya zorlayamaz. Ama bunun tersi de söz konusu; hiç bir yasa transnasyonel şirketlerin iş gücünü sömürmesi, ardında harabeye dönüşmüş bir çevre bırakması ya da hastalara ihtiyaçları olan ilaçlar vermemesi yüzünden sorumlu tutamaz. Bu tür çatışmalar genelde transnasyonel şirketlerin kazandığı bir güç gösterisine dönüşüyor, ama bazen de dövüşü kazanan küresel güce sahip olanlar değil de yereldeki çoğunluk oluyor. Bu konulardaki duyarlılıkları artırmak için aslında bu tür güç ölçüşmelerini kamuoyunun gündemine getirip sık sık tartıştırmak gerekir. Yerel yönetimler, halkın istediği ama elit kesim tarafından radikal

olarak görülen politikaları meşrulaştırabilmek için, halkı daha büyük ölçüde bir baskı aracı olarak kullanabilirlerdi. Umut dolu bir ses Restinga'dan geliyor. İnsanların örneğin ALCA' ya karşı gelen kararlar alması riski var. Elimizde yeterince erk olmadığına göre mobilize olmamız gerekiyor; yürüyüşler düzenlemek, protestolar yapmak, halkı bilinçlendirmek, herkesle tartışabileceğimiz toplantılar düzenlemek gibi. Yapabileceğimiz şey, değişime götürebilecek baskılar düzenlemek, diyor Sergio Campos.

Kısıtlama ve sınırlamaları halkın baskısıyla aşabiliriz. Öyle görünüyor ki Lula bunun öneminin pek de farkında değildi. Onun daha iyi bir sonuca ulaşamayışının bir nedeni de bu olabilir. O vatandaşların gücüne yeterince inanıp bunu gereğince kullanmasını bilemedi. Lula 2002'de devlet başkanlığı seçimlerini kazandı. Kendisi adayken topraksızlara toprak talebini ileri sürdü, ALCA'ya karşı geldi, IMF'nin politikalarını lanetleyerek dış borçlara ateş püskürdü. Böyle bir politikayı yapmak üzere göreve geldi. O halde güçlü sermaye ve güçlü medyaya sahip olan azınlığa karşı direnebilmeliydi. Lula'nın direnebilmesi bir tek koşula bağlı, o da kendi politikasına oylarıyla destek verip onu başa getirenleri kararların verilmesinde ve biçimlendirilmesinde söz sahibi yapmak. Bu şekilde muhalefetin de PT'nin politikalarını engelleme manevrası daraltılmış olur. Ama bütün bunları ne yazık ki Lula yapmamışa benziyor. Sonuç insanları hayal kırıklığına uğratmış durumda.

Birçokları küresel iktidar odaklarıyla çarpışmanın, tek yönlü ideolojik şartlandırmalara ve demokrasinin küresel bir şirket yönetimine dönüştürülmesine karşı direnmenin umutsuz olduğunu ileri sürüyor. Devam etmek gerekiyor. İdeolojik karşı odaklar oluşturmak gerekiyor ki insanlar kendilerine dayatılanın dışında alternatifler görebilsinler. Katılımcı Bütçe sürecine karşı olanların muhalefet gerekçeleri onların nasıl düşündüğünü çok iyi ortaya koyuyor. " Hayır, Katılımcı Bütçe küresel konularda bir bilinç yaratmıyor. Tersine halk IMF'ye, uluslararası ekonomiye, kapitalizme ve küreselleşmeye karşı çıkıyor" diyor UAMPA

temsilcileri. [45] Basit bir bilgilenme sürecinde insanlar yerel sorunların küresel ve de küresel sorunların da aynı zamanda yerel olduğunu anlıyor. İnsanların bilgilerini artırmak için çok daha fazla sayıda halk eğitim kampanyaları düzenlenebilirdi oysa.

Porto Alegre farklı olmak sayesinde küreseldeki demokrasi açığına karşı ve neoliberal politikalara karşı alternatif bir güç olduğunu kanıtladı. Neoliberal küreselleşme yeryüzünde dokunmadık bölge bırakmıyor. Bu da kenara çekilmenin ya da istisnalar yaratmanın mümkün olmadığını gösteriyor. Demokratikleştirmeyi bir direnme sorunu haline getirmek ve karşı odaklar oluşturarak küreselleşmeye meydan okuma en haklı ve doğru strateji.

---

[45]Rebeca Abers'in kapsamlı araştırması Porto Alegre'deki yerel yönetimin katılımla ilgili sorunların üstesinden ustalıkla geldiğini gösteriyor.

İSVEÇ MODELİ

"İyi yönetilen bir devlette herkes meclise gitmek için sabırsızlanır, oysa kötü bir hükümetin yönetiminde hiç kimse kılını dahi kıpırdatmaz. Çünkü bilirler ki alınan kararlara yansıyan halkın iradesi değil, özel kişilerin çıkarları olacaktır. Bu yüzden de mecliste nelerin olup bittiği onları hiç ilgilen-dirmez."[46]

Benim ilk erkek arkadaşım bir İngiliz'di. İkimiz de çok genç ve birbirimize çok âşıktık. Güney İngiltere'ye kendisini ziyarete gittim tabii ki ayrı odalarda yattık. Hatırlıyorum, bir gün mutfakta annesiyle yalnız kalınca, beklediği an gelmiş olacak ki bana ciddi bir ses tonuyla dönüp: "İsveç'te herkesin herkesle yattığı doğru mu?" diye sordu.

Cinsel özgürlük, İsveç modelinin bir çok imajlarından biriydi. Lars-Magnus Lindgren'in yaptığı *Käre John* (Sevgili John) ve *Hon Dansade en Sommar* (Bir Yaz Dans Etmişti) bütün dünyayı dolaşmış ve cinsel özgürlüğün yaşandığı sosyal refah ülkesi imajını yaymıştı.

Diğer bir imaj da sosyal refah insanları öylesine bunaltmıştı ki artık can sıkıntısından intihar ediyorlardı. Sürpriz oranda yüksek intihar rakamları ve nedenlerinin sıralandığı uydurmaca söylentiler.

Başka bir imaj ise İsveç'te sosyalizmin olduğuna dairdi. İddianın temelsiz olmasına karşın dünyanın her tarafında bir çok sol parti ve sendika İsveç'i kendilerine model olarak belirlemişler ve bunların azımsanmayacak bir oranı İsveç'te sosyalizm olduğuna inandırmıştı kendisini.

---

[46] Åsa Lindeborg doktora tezinde ve farklı makalelerde sosyal demokrasinin özellikle de kadınlara ilişkin görüşlerinin bir analizini yapıyor.

İsveç modeli, bir çok niteliği içinde barındıran kendine özgü benzersiz bir model. Tam istihdam, dayanışmacı ücret politikası (Rehn-Meidner modeli), işveren ve işçiler arasında barışa dayanan ve Saltsjöbad (Saltşöbad diye okunur) ruhu olarak da adlandırılan uzlaşma ruhu, eşitlik prensibine dayanan emeklilik sistemi, sermaye düzenlemeleri ve yasamada ulusal egemenlikle taçlandırılmış bir genel refah sistemi. Modeli benzersiz kılan kendisini oluşturan tek tek nitelikler değil bunların bileşeninden oluşan yapı. Yoksa örneğin 1960-1993 yılları arasında Avusturya ve Japonya'da işsizlik oranı o dönem İsveç'teki kadar düşüktü. Bu bileşke artık yok. Niteliklerin çoğu zaman içinde ya devreden çıkarıldı ya da tanınmayacak şekilde değişime uğradı. Tam istihdam politikası 1991 den itibaren ekonomi politikasının hedefleri arasında bulunmuyor, dayanışmacı ücret politikası ve uzlaşma ruhu kalmadı. Sermayeye ilişkin düzenlemeler 1980'lerin ortasından itibaren devre dışı kaldı. İsveç'in AB'ye üye olmasıyla birlikte AB'nin yasaları otomatik olarak İsveç yasaları olduğundan, ulusal egemenlikten söz etmek de doğru değil. Geriye kalan kıyıdan köşeden yontulan bir refah devleti, ama İsveç Modeli'nden söz etmek mümkün değil artık.

Halkevi Modelinden Başka Bir Şeye

İsveç halkevinin yükseliş ve çöküşünü hiç bir şey Jerka müzikalinden daha iyi tasvir edemez. Jerry Williams´in senaryosunu yazdığı ve başrolde oynadığı bu oyun iyi ve kötü ne varsa her şeyi olabilecek en iyi şekilde anlatıyor. Hikayenin baş aktörü olan Birger´in şahsında Sosyal demokrat hareket kişiselleştiriliyor. Gururlu, çalışkan, adil ve eşitlikçi ideallerle donanmış, biraz içe kapanık, aile fertlerinin kendisini eleştirmesine tahammülsüz, kendisini de ilgilendiren problemlerle yüzleşmekten kaçınan bir baba. Ama, vatan haini olduklarına inandığı iş yerindeki komünistlerle kavga etmekten çekinmeyen ve kendi oğlu isyan edip evi terk ettiğinde kılını kıpırdatmayan bir baba. Oğul, otuz yıl sonra geri dönüp babasının kendisinden özür dilemesini bekler.

Jerka müzikali, ataerkilliğin, milliyetçi romantizmin ve yabancı düşmanlığının, İsveç Halkevi modelinin bir yan ürünü değil, tam tersine bir parçası olduğunu gösteriyor. Dagny, geleceğin kadın hareketinin tüm çelişkilerini kişiliğinde içselleştiren toplumsal kadın tipi. Aileyi bir arada tutan, evi çekip çeviren ve yeri geldiğinde başkaldıran bir anne. Ailece arabayla pikniğe çıktıklarında ehliyet alma arzusunu belirten Dagny´ye Birger´in yanıtı buna gerek olmadığıdır. Dagny ise buna "Sadece sormak istiyorum, geleceğin adil toplumunda biz kadınlar araba sürebilecek miyiz?" şeklinde tepkisel bir soruyla yanıt verir. Turibo´nun şahsında ise yabancılar (göçmenler) temsil edilir. Sisteme dahil edilmiş gibi gösterilip ama dışlanan yabancılar. Bir temizlik firmasının sahibi olan Turibo, Birger´in 75 yaşını kutladığı doğum günü partisinde temizlik işlerini yapar. Turibo´nun adını unutan Birger, kendisine defalarca Turbo diyerek hitabeder. İsveç'te de bir zamanlar savaş olduğunu söyleyen Birger, " ne var ki, ellerindeki bıçaklarla birbirine saldıran şu Huttularla Tuttuların yaptığı gibi lanet olasıca kabile savaşları değildi", "evet Turbo, bizim halkevimizde herkese yer olacaktı, senin gibilere de" diye bitirir konuşmasını. Bizimlesin ama yine de bizden değilsin, demeye getiriyordu Birger. Jerka müzikalinin seyircilere verdiği çok açık bir mesaj vardı; İsveç Halkevleri yaşamıyor artık. Jerry Williams oyunun sonunda seyircilere dönerek "bundan kırk yıl önce birileri kalkıp ilerde bu ülkede ırkçılık, dini çatışmalar, Pazar ekonomisi tekeli, özel okullar ve yuvalar olacağını söylese kim inanırdı?" diye sorar. Oyun gökten inen Birger´in "Halkevi" tablosunu çocukluğunun geçtiği evde unuttuğunu hatırlamasıyla son bulur.

İsveç Halkevi modeli, Sosyal Demokrat İşçi partisinin (SAP), sendikaların, kiracı derneklerinin ve benzeri yerel örgütlerin kitlesel katılımıyla oluşturdukları bir çeşit katılımcı demokrasiydi. Halkın seçtiği politikacılar ve yerel yöneticiler halkın nabzını kolayca ölçebiliyorlardı. Ne var ki bu yapılanmanın içerisinde, kadınlara ve yabancılara karşı bir korunma duvarı vardı. Yeri geldiğinde ataerkil, saf İsveçli ve antidemokratik olmayı kolaylaştıran bir duvar. Ör-

neğin, sol saflarda yer alan 100 binden fazla insanın fişlenerek devlet kayıtlarına geçirilmesi, ülkenin selameti için yapılması gereken zaruri işlerdendi. Jerka´nın bir sahnesinde babası Birger´e isyan eden Annika bağırır: "her şeyi en iyi hep sen bilirsin baba! Aptallar arasında yaşamak çok zor olmalı senin için. İşyerinde herkes aptal, futbol kulübünde öyle. Televizyonda, radyoda, evet her yerde... Her şeyi en iyi, en doğru bir sen bilirsin. Sendikayı, futbol kulübünü, İsveç´i hatta bütün dünyayı idare etmek istiyorsun. Bıkkınlık geldi artık bütün bunlardan. " İsveç´i idare etmek, her şeyi herkesten iyi bilmek, işte size tipik sosyal demokrasi. İstemeyerek itiraf etmeliyim ki, bazen bütün bunları başbakanın ve diğer bakanların suratına haykırmak istiyorum. Ne var ki böyle şeyler sadece tiyatro sahnesinde mümkün.

Emeklilik Yaşında Bir Parti

Birger ülkenin Baba´sı, her yeni kuşak sosyal demokrat başbakan ve hükümetle birlikte ülkenin babası da yeniden yaratılıyor. Her seçim ve halk oylaması kampanyasının sonunda kameranın karşısına geçerek hafifçe öne eğilip, ciddi bir edayla, tane tane konuşarak, geçmişte olduğu gibi bundan sonra da ülkeyi en iyi kendilerinin yönetebileceğini söyler. Belki de alternatif yokluğundan olsa gerek, ülkenin çoğunluğuna da Baba´ya güvenerek oy vermek düşer. Güvenilmeyip de ne yapılacak, 65 yıldan beri ülke yönetimini elinde tutan başka bir güç var mı ki bu ülkede?

Halkın yönetimi bilen bir "Baba" ya bırakması, bilgilenmeden yönetime uzanan bu süreçten kendisinin dışlanmasını da beraberinde getiriyor elbette. Kızıl Patriark adlı kitabında bu duruma değinen Olle Sahlström, "Eksiklik, karar sürecine kaç kişinin katılmış olmasından ziyade, kararın içeriğine ve sonucuna odaklanan bir demokrasi anlayışında yatıyor. Bu durumda önem kazanan, karara giden yolun demokratik ve eşitlik temelindeki ilişkilere zarar verip vermemesi değil, kararın kendisi oluyor.

Olle Sahlström, sosyal demokrasinin "eşi görülmemiş bir merkeziyetçilik" örneği olduğunu ve bunun "çifte miras"a

dayandığını ileri sürerek, " Bu çifte miras iki kişiliği olan bir işçi sınıfı yarattı; aynı anda hem adalet ve kendine güven duygusunun hâkim olduğu aşağıdan yukarıya perspektifi, hem de otoriteye inanma ve kendine güvensizliğe dayanan paternalizm anlayışı. " Bununla, Olle Sahlström, okura, Sosyal Demokrat İşçi Partisi yönetiminde demokrasinin neden daha fazla gelişemediğine ilişkin teorik bir açıklama getirmektedir. Ülkeyi çekip çevirip en iyi kendisinin yönettiğine inanan, halka adalet dağıtan ama halkın kendisini yönetme yetisine sahip olduğuna inanmayan bir parti.

İsveç'te Herkes Demokrasiden Hoşlanıyor Biz Başkalarından Daha İyi Değil miyiz?

Biz dünyanın en iyi ülkesinde yaşıyoruz. Bu inançla büyüdüm. Bu ülke üç yaşında bir çocukken ailemle geldiğimde, tertemiz doğası, sağlıklı ve demokrat vatandaşlarıyla bana kucak açtı, burada yetişmeme, eğitilmeme, sağlık sisteminden faydalanmama izin verdi. Bu nedenle çocukluğumdan beri İsveç´e hep minnettarlık duyarım. İsveç´in tarafsızlık politikası ve ülkenin gelişimini sağlayan karma ekonomik sistemi, bilgi dağarcığıma. 1936 yılında imzalanan Saltsjöbad anlaşmasının ülke açısından önemi ve onu izleyen barış özgürlük ve uzlaşma ruhu... Tüm bunlar, okul sıralarında öğretilip bilgi dağarcığıma eklenen önemli bilgilerdendi. Buna göre demokrasi, herkesin karar sürecine katılım hakkı anlamına geliyordu. Okulda bunun zaman zaman deneyimini yapardık, sonunda hep elebaşı olarak suçlanan ben olurdum. Demokrasi oyunu kuralınca, biz öğrenciler, müdür ve öğretmenlerle tartışıp uzlaşıyorduk hep, tamamen farklı düşünüp bunda direttiğimizde müdürden hayır yanıtı alıyorduk. Daha sonraları lisedeyken de yaz tatilinden sonra okula başladığımızda, okul binasında meydana gelen ileri derecedeki küflenmeden dolayı çok sayıda öğrenci alerjik tepki göstererek ambulanslarla hastaneye kaldırılmıştı. Ben okul öğrenci birliği başkanıydım. Öğrencilerden gelen baskılar üzerine, okul öğrenci birliği olarak, yeni bir okul binası talebini öne sürerek okulda boykot kararı aldık. Bazı öğretmenleri, müdürü ve okul idaresi baş-

kanını karşımıza almıştık. Tepkiler korkunçtu. Ertesi gün boykota gitmekten vazgeçirmek için okul idaresi başkanının akşam beni evden arayıp telefondan nasıl haykırarak bağırdığını hatırlıyorum. Benden, boykotu durdurmamı istiyordu. Yapılan tehditlere aldırmadan ertesi gün öğrencilerin çoğu boykota katıldı. Birden kendimizi medya mensuplarının ortasında bulmuştuk, okul idare birliği başkanı kameralara bakarak, endişelenecek bir şey olmadığını, bu kadar aktif ve bilinçli öğrencilere sahip oldukları için okul idaresi olarak gurur duyduklarını söylüyordu. Şaşkınlıktan dona kalmıştım, bir akşam önce telefonda bağırıp çağırarak boykottan vazgeçirmeye uğraşan adam gitmiş, yerine problemden hiç haberi yokmuş gibi masum davranan ve uzlaşma taraftarı bir insan gelmişti.

Benzeri duygulara, İsveç'te Katılımcı Demokrasi örneklerinin olup olmadığını araştırırken kapılıyorum. Daha önce yaptığım Katılımcı Demokrasi tanımından hareket edecek olursak, vatandaşların, sadece fikir belirtmekle kalmayıp karar sürecine aktif olarak katıldıkları hiç bir örneğe rastlamadım ne yazık ki. Vatandaşları değişik toplum planlamasındaki karar süreçlerine katacak gençlik konseyleri, mahalle komiteleri ve benzeri oluşumlar var. Ne var ki bütün bu organlar fikir yürütme kulübü olmaktan öte bir rol oynamıyorlar. Fikir belirtme yetkisi olan ama değiştirebilme yetkisi olmayan organlar. Bölüşüme ilişkin ekonomi politikalarında iktidarsız organlar.

Sosyal Demokrat İşçi Partisi (SAP) yan kuruluşu olan LO(İsveç İşçi Sendikaları Federasyonu), Kiracılar Derneği, Halkevleri, PRO (Emekliler Federasyonu) ve daha birçok demokratik kitle örgütü ile birlikte altmış beş yıldan bu yana İsveç´i yönetiyor. Yönetim organları, büyük kitlesel örgütlerin demokratik katılım damarından beslenen katılımcı demokratik bir sistem yaratılmıştı. Bugün ise yaşadığımız farklı bir İsveç. Buna rağmen, demokrasi, kadın hakları ve uzlaşma kültürü şampiyonu olan İsveç imajı çok güçlü. Bir çok insan varolan gerilemeyi görmezden gelip, endişelenecek bir gelişmenin olmadığını varsayıyor.

Marks Lisesi´ndeki boykottan dokuz yıl sonra resmi Demokrasi Araştırması raporunu okuduğumda çatışmaların görmezden gelinerek uzlaşının bilinçli olarak ön plana çıkarıldığı bir senaryo görüyorum. Tanınmış araştırmacılar tarafından yapılmış olan ve bir dizi tumturaklı ifadelerle beslenen mükemmel bir analiz. Demokrasi tanımında hemfikir, aksaklıkları kabul eden ama sistemin işlerliğini - öğrencilerin müdüre başkaldırmadığı- önemseyen bir rapor. Rapordaki tanımdan hareket edersek eğer, herkes demokrat. Herkes demokrasiye ayak uydurduğu için değil elbette ki, ama herkese uyacak kadar elastik bir demokrasi kılıfı hazırlandığı için. Kitabın, herkesin mutabık olduğu bölümlerini okuduktan sonra sıra araştırma grubu içerisinde yer alan parti temsilcilerinin koyduğu muhalefet şerhlerine geliyor. Kitabın en arka bölümünde neredeyse gizlenen bu birbirinden farklı demokrasi tanımlarını görmek beni yeniden canlandırıyor. 2000'li yıllarda halk yönetimi siyaseti adını taşıyan son bölümde de bir yığın öneriler sunuluyor. Ufak detaylardan tutun, çok kapsamlı değişikliklere kadar varan toplam 39 tane öneri. Bunlardan ufak olanlar gerçekleştirilse dahi önemli bir değişikliğe yol açmayacak, BM reformu gibi çok kapsamlı olanlar ise zaten gerçekleştirilemeyecek çapta öneriler. Muhalefet şerhlerinde ise, siyasi ideolojilerden bağımsız bir demokrasi tanımının olamayacağı, farklı ideolojilerin farklı demokrasi tabloları çizdiği gerçeği bir kez daha vurgulanıyor. Moderat parti (muhafazakar) temsilcisinin koyduğu bir muhalefet şerhini okuyorum. " Kamu sektörünün küçültülmesi, bireylere daha fazla güç, sorumluluk ve etkileme olanakları açabilecek reformların yapılması ve medyanın siyasi etkiden arındırılması demokratik değişimin bir parçası olmalıdır. " deniyor. Sol Parti temsilcisi ise tam aksi yönde " Kamu sektörünü, sosyal refah sisteminin bir teminatı ve halkın demokrasiye direk katılımını sağlayacak en önemli platform olarak görüyoruz. " şeklinde bir belirlemede bulunuyor. Sol Parti ve Yeşiller Partisi AB içerisindeki demokrasinin hak etmediği şekilde abartıldığını, Muhafazakâr ve Liberal parti ise, globalleşmeye ilişkin olumsuz belirlemelerin çok abar-

tıldığını oysa olumlu belirlemelere de yer verilmesi gerektiğini belirtiyor. Muhalefet şerhlerini okudukça demokrasiye ilişkin karşıtlıkların daha da belirginleştiğini görüyorum. Bu özellikle sol bloğun, "Pazar" hâkimiyetinin demokrasiyi zayıflatıcı etkisine karşı mücadele isteği, sağ bloğun ise "Pazar"a demokrasi içerisinde daha fazla yer verilmesi şeklinde kendisini ifade ediyor. Bu noktadaki karşıtlık demokrasiye ilişkin en önemli sorunlardan birini oluşturuyor. Bu konuda bir tutum belirlemek gerekirse, benim tavrım "Pazar"a karşı daha fazla demokrasi olacaktır, vatandaşların ve politikanın ekonomi karşısında gücünü arttırmak başka mümkün değildir.

Demokratik Sorunlar mı, Yoksa Demokrasinin Sorunu mu?

Demokrasi araştırması, son derece zengin bir bilgi birikimi sunuyor. Politik uzlaşma geleneğine uymak için olsa gerek, bu denli önemli bir konuda sonuç belirlemesi yok. Azınlık ve çoğunluğun durumlarına ilişkin ortaya çıkan somut karşıtlıklara bir açıklık getirmek yerine, varolan bazı sorunların pek de endişelenmeyi gerektirmediğini öne sürerek, tam bir uzlaşma ürünü buluyoruz elimizde.

Demokrasi bakışına ilişkin de önemli bir değişim içeriyor araştırma. Halka dayalı yönetimi refah devletinin teminatı olarak görmek yerine, ahlaki temellerin önemi ileri sürülüyor. Saygı, tolerans, empati, dayanışma, duyarlılık ve sorumluluk gibi anlamlı kelimeler yan yana dizilerek kimsenin reddedemeyeceği bir demokrasi kavramı oluşturuluyor. Öte yandan nasıl bir demokratik toplum sorusu havada kalıyor. Oligarşi, meritokrasi, aristokrasi, monarşi, pederşahinin ise demokrasinin düşmanları olduğu belirtilerek fazla önemsenmeden geçiliyor.

Bir kişi bir oy prensibi sadece temsilcilerimizi seçtiğimiz seçim günlerinde geçerli bir vaka. Diğer günlerde sadece temsil edilmeyle yetinmeliyiz. İsveç demokrasisinin temeli ise parlamentarizm. Anayasaya göre " İsveç´te kamusal egemenlik hakkı halkındır. İsveç halk egemenliği, özgür düşünce ve genel ve eşit oy hakkına dayanmaktadır. Bu

hak, temsili ve parlamenter devlet yönetimi ve özerk yerel yönetimler vasıtasıyla gerçekleşir. " Demokrasi araştırması, deliberative özelliğe sahip bir katılımcı demokrasiyi savunuyor. Bilindiği gibi deliberative sözcük anlamıyla, karar vermede acele etmemek, müzakere etmek anlamına geliyor. Aynı isimdeki teori ise, eşit bireyler arasındaki özgür muhakemeyi temel alır. Aynı araştırmadaki ideal demokrasi tanımına göre, vatandaşlar ancak bu özgür tartışmalara katılarak (ki bu bir görevdir) herkes için en hayırlı olan sonuca ulaşabilirler. Anayasaya göre seçimler, toplumdaki farklı siyasi çizgilere temsil olanağı vermenin yanı sıra, sorumlulardan hesap sorma ve meşruiyet ölçme fonksiyonunu da yerine getiriyor. Bunun yanı sıra, seçimle ilgili yapılan araştırmalara değinilerek, seçmenlerin siyasi alternatifler arasındaki farkı anlamakta gittikçe zorlandıkları belirtiliyor. Parlamenter sistemin özüne yönelik eleştiriler getirmeyerek, strüktürel hiç bir değişim önermeyen Demokrasi araştırması, sonuç olarak sistemin dokunulmazlığını savunuyor.

"Araştırma komitesinin temel görevi, İsveç halk yönetimi sisteminin, 2000´li yıllarda karşılaşacağı her türlü olanak ve güçlükleri kapsayan yeni duruma ışık tutmaktı. " İsveç´teki siyasi tartışma platformlarında "halk yönetimi" kavramını duymak pek enderdir. Bilindiği gibi, demokrasi halkın yönetimidir. Oysa halkın seçimlere ilgisi gittikçe azalıyor. İsveç´te seçime katılma oranında 1982'den bu yana % 11 azalma var. Özellikle düşük eğitim ve düşük gelire sahip gruplar arasında bu azalma kendini gösteriyor. Bu oran İsveç 'teki yabancı kökenliler arasında da son otuz yılda % 60 dan % 35 e düşmüş durumda. 1995'teki AB parlamentosu seçimlerinde seçime katılım oranı %41,6'iken 1999'da bu oran % 38,8'e geriledi. Kitlelerdeki belli partilere karşı olan sadakatte azalmalar ve partiler arası oy kaymalarında artış başladı. Oy verme hakkını kullanma tekrar sınıfsal bir karakter kazanarak, yüksek gelirli vatandaşlarla düşük gelirli vatandaşlar arasındaki sandığa gitme oran farkı son yirmi yılda iki katına fırladı. (% 6,6'dan % 14,2'ye). Tekrar halka dayalı bir yönetimden söz edecek olursak eğer, gittik-

çe halkın daha az bir kesiminin yönetime katılması gerçekten endişelendirecek bir durum.

Seçilenlerle seçilmişler arasında gittikçe artan güven krizi, seçilmişlerin temsili meşruiyetine yönelik soru işaretleri, azalan seçime katılma oranları, ufalan partiler... 1992 ve 1997 yılları arasında 250 000 kişi partilerden ayrıldı, 1990'lı yıllarda siyasi partilerin toplam üye kaybı bir milyon kişiyi buldu. Çevre örgütleri yarı yarıya azaldı, kadın ve benzeri örgütler toplam üye sayılarının % 40'ını kaybettiler. Yapılan araştırmalar dernek, belediye ve benzeri örgütlenmelerde, genellikle orta yaş ve yukarı yaş grubunun hâkim olduğunu, özellikle belediye meclislerindeki 18-29 arası yaş grubunun çok düşük düzeyde temsil edildiği, 60-66 yaş grubunun temsilde en yüksek grup olduğu, yabancı kökenlilerin ise temsildeki oranlarının % 0,9 olduğunu gösteriyor. Devlet İstatistik Enstitüsü'nün 2003 yılı verilerine göre 1992 ve 2000 yılları arasında İsveç'teki değişik örgütler toplam yarım milyon aktif üye kaybına uğramış. Büyüme gösteren biricik örgütlenme birimleri ise yerel aksiyon grupları olarak da tanımlanan, Attac ve benzeri hem yerel olarak hem de global düzeyde örgütlü olan sosyal hareketler.

Demokrasi araştırması, okumaya erinmeyecekler için yığınlarca bilgi ve raflar dolusu rapor sunmasına rağmen, bununla örtüşmekten uzak çok az sayıda somut öneri getiriyor. Yerel yönetimler yasasına göre herhangi bir konuda referanduma gidebilmek için o belediyede oturanların % 5 inin imzası gerekiyor. Fakat toplanan imzalar sadece tavsiye niteliğinde olup, bu konudaki karar yetkisi belediye meclisine ait. Demokrasi araştırması sonuç önerilerinden biri toplanan imza oranını % 10 a çıkarıp, belediye meclisinin veto yetkisini ortadan kaldırma. Yasal düzeyde bu konuda henüz hiçbir adım atılmış değil bugüne kadar.

Demokrasi araştırması çok açık bir şekilde "Kararları, bu konuda yetkisi olmayan veya yetkisi geri alınamayacak aktörlere devretmeyi öneren demokrasi tanımları ikna edici değildir. " diyor. AB para birliğine İsveç 'in katılıp katılmaması için yapılan referandumda da halkın ezici bir ço-

ğunluğunun hayır demesinin ardında yatan neden de buydu zaten. Ekonomiye ilişkin önemli karar yetkilerinin kendilerinden hiçbir zaman hesap sorulamayacak ve yetkileri geri alınamayacak uzmanlara bırakılması.

Halk, teori ve uygulama arasındaki farkı kavrıyor. Bir yandan karar erkinin halka ait olduğu söylenirken, diğer taraftan gittikçe daha az sayıda insan katılım ve karar süreçlerinde yer alıyor. Geriye doğru devrim adlı kitabında Margareta Norlin, yerel düzeyde vatandaşların politikacıları sorgulama olanaklarına değinerek, işyerlerindeki sessizlik ve endişelerden, konuşmaya cesaret edemeyen bir halkın demokrasi açısından oluşturduğu tehlikelerden bahsediyor. Demokrasi araştırması güncel tartışmalarda da var olan bir çelişkiyi yansıtıyor. Demokrasinin farklılıkları içeren tanımına karşın, küreselleşme ve AB'nin tek ve kaçınılmaz alternatif olarak sunulması. Bazı sayfalarda, küreselleşmeye bakışı varolan siyasi kanaatlerin belirlediğine dair bir tespite yer verilirken, aynı anda küreselleşmenin demokrasinin yararına olduğu kesin tespitinde bulunuluyor.

" İsveç halk yönetimi sisteminin karşı karşıya olduğu en önemli problemlerden biri varolan geleneksel katılımcılık biçimlerinin çoğu zaman gerçek anlamda bir katılım olmayışıdır. Birçok vatandaş katılımla sonuçta verilen kararlar arasında bir bağ kuramamaktadır. " Benim açımdan bu belirleme Demokrasi Araştırmasındaki en önemli tespitlerden biri. Buradan çıkan sonuç sorunun yapısal olduğu ve yüzeysel çözümlerle giderilemeyeceği gerçeğidir. Katılımcı demokrasiden, insanların toplumun altyapısını oluşturan ekonomi ve bölüşüm politikaları üzerinde doğrudan doğruya erk sahibi olmasını anlıyorsak eğer, İsveç'te katılımcı demokrasinin olduğundan söz etmek mümkün değil. Buna rağmen insanlar farklı yöntemler bularak mücadeleyi elden bırakmıyor. İsveç demokrasisinin gerçek yüzü, içme suyu, gençlik evleri ve sayısız talepler için yerelde verilen ama hiç bir zaman anlatılmayan mücadelelerde ve başkaldırılarda gizlidir. Katılımcı demokrasi mücadelesi kamu mülkiyetiyle doğudan ilintilidir. Kamuya/halka ait alanlarda, halkın erk sahibi olmak için verdiği mücadele demokrasi mücadelesi-

nin ta kendisidir, bir alternatifi değil. Bu konuda İsveç´teki örnekleri özel olarak araştırmaktan ziyade, yapılan sohbetlerde bazen önemi hiç de bilinmeden tesadüfen anlatılan deneyimlerden söz etmek istiyorum.

Norrköping'de İçme Suyu İçin Verilen Mücadele

2002 baharında iki ay boyunca Latin Amerika´daydım. Orada bulunmamın nedeni Porto Alegre´deki Katılımcı Bütçe sürecini incelemekti. Tesadüfen bir öğle yemeğinde, şehrin su işlerinden sorumlu bir belediye görevlisiyle yemek yedim. Kendisi endişeli bir şekilde bana IMF´nin, içme suyu pazarını uluslararası şirketlere açması için Brezilya´ya dayatmalarda bulunduğunu belirterek, IMF´nin nasıl özelleştirmeyle sonuçlanacak değişimleri dayattığını anlattı. IMF´nin baskılarının ağır olduğunu ve Senatonun bununla ilgili nasıl bir karar vereceğini beklediklerini söyledi. Arjantin´de ki kargaşalı günlerde kaldığım üç hafta boyunca da zaten ekonomik bunalımla yüz yüze olan halkı kabarık su faturalarının nasıl daha da bunalttığına tanık oldum. İçme suyu dahil her şey özelleştirilmişti. Su faturalarını ödeyememelerini içinde bulundukları ekonomik bunalıma yormuştum. Seyahatimin son üç haftasını babamı ziyaret etmek için Şili´ye ayırmıştım. Halkın % 35-45'inin su faturalarını ödeyemediklerine dair haberler 2002 Mart´ında birkaç gün boyunca hep ilk sıralarda yer aldı. Bilindiği gibi Şili Latin Amerika´nın en güçlü ekonomilerinden birine sahip.

Su benim en çok sevdiğim içecek ve ben, birçok ülkenin aksine su kaynaklarının bol olup, su sıkıntısının hiç çekilmediği bir ülkede yaşıyorum. Bundan dolayı olmalı, suyun bir meta haline dönüştürüleceği daha önce aklımın ucundan bile geçmemişti. Latin Amerika´nın tamamında seyreden süreç çok açık; su sektörü özelleştiriliyor ve insanlar nefes almak kadar doğal ihtiyaçları olan suyu alamayacak duruma geliyorlar. Eğer Şili´de halkın %45'i su faturalarını ödeyemeyecek durumdaysa bu, özelleştirmenin sonuçlarından sadece düşük gelirlilerin değil, orta sınıfın da etkilendiğini gösteriyor. İsveç'e döndüğümde bu sadece Latin Ame-

rika'ya özgü bir olay olmalı diye düşünürken radyodan İsveç´te ilk defa Norrköping´de belediyenin su sektörünü özelleştirdiği haberini dinliyorum. Gazetecilere, aydınlara ve partili arkadaşlara soruyorum, pek de kimsenin haberinin olmadığını görüyorum.

Su sektörü, küresel düzeyde en önemli politik sorunlardan biri. Uzun yıllardan beri su piyasasına girmek için uğraş veren uluslararası şirketler sonunda birçok üçüncü dünya ülkesine girebilmeyi başardılar. Latin Amerika ve Afrika, ulusal düzeyde hükümetlerle varılan anlaşmalar sonucu devlete ait su tekelinin özel şirketlere devredildiği sayısız örnekle dolu. 2001 yılında Avrupa Parlamentosu'ndaki GUE/NGL (Gauche Unitaire Europeenne – Nordic Green Left) grubunun organize ettiği Su Konferansı´nda, Leuven Üniversitesi´nde öğretim görevlisi ve su konusunda uzman Prof. Riccardo Petrella´yi dinliyorum. Petrella, uluslararası şirketlerin ilk elde görevlendirdikleri danışman-uzmanlar (consult) vasıtasıyla hükümetler ve belediyelerle görüşerek onların bu konuda ehil olmadıklarını ve bu işin özel şirketler tarafından daha iyi bir şekilde kotarılacağına ikna etmeye çalıştıklarını belirtiyor. Halkın protestosu karşısında kamu görevlileri kendilerine öğretilenleri gerekçe olarak gösteriyor: biz bu işte yeterince tecrübe sahibi değiliz, buna karşın özel şirketler çok profesyoneller. İşte Norrköping örneği tam da Petrella'nın anlattığı yöntemlerle gerçekleşiyor.

İsveç'teki birçok belediye gibi Norrköping belediyesi de ekonomik sıkıntılarla karşı karşıya. 1998 seçimleri arifesinde belediyeye ait Norrköping Çevre, Su ve Enerji (NME) kurumunun özelleştirilip özelleştirilmemesi en önemli seçim konularından birini oluşturuyordu. Bazı (sağ)partiler, kurumu satmayı belediye bütçesini sıkıntıdan kurtarmanın çözüm yolu olarak görüyorlardı. Buna karşın, Yeşiller Partisi, Sol Parti ve Sosyal Demokrat İşçi Partisi NME´nin asla özelleştirilmeyeceğine dair vaatte bulunmuşlardı. Sol Parti ve Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin yönetimi ele aldığı seçimlerden kısa bir süre sonra, sosyal demokratlar satma işini araştırmaya başladı. Bir yandan da, her halükarda

hisse çoğunluğunun belediyede kalacağına dair garanti veriyorlardı.

Sol Partiden belediye meclis üyesi Roberto Gonzales Cabezas, Norrköping belediye başkanı Kjell Norberg´in bir gün odasına ani bir ziyarette bulunarak sürpriz bir şekilde bir basın toplantısı düzenleyerek NME´yi satma konusunu araştıracaklarını kamuoyuna açıklayacağını belirttiğini, söylüyor.

Belediyenin bu iş için danışman-uzmanları görevlendirmesiyle birlikte ön tetkik süreci başlamış oldu. Artık söz konusu uzmanlar belediye meclisi toplantılarının ayrılmaz birer parçası olmuştu. Her toplantıda gelip araştırmanın hangi aşamada olduğunu belirtiyor ve özelleştirmenin faydalarını bir bir sıralıyorlardı. Sırasıyla bütün parti gruplarıyla özel toplantılar yaparak, piyasadaki güçlü aktörler karşısında belediyenin şansının olmadığını açıklıyorlardı. Üstelik belediyeye bu işten kazanç sağlatacak çok iyi tekliflerle gelen şirketler vardı. Hal böyleyken NME ivedilikle elden çıkarılmalıydı. Danışman firma ise bu işten yüzdesini alacaktı elbette.

Belediye meclisindeki bir hayli sert tartışmalardan sonra, Sol Parti ve Yeşiller partisinin muhalefet şerhiyle satma kararı meclisten geçti. 1999 Haziran'ında kamuya (belediye sakinlerine) ait su ve enerji kurumunun % 49 hissesi özel bir şirket olan Sydkraft´a satıldı. Bu olaydan hemen sonra belediye meclisindeki Yeşiller ve Sol Partiden birer üye, şirketin geri kalan %51 hissesinin satılabilirlik koşulunun halk oylamasına bağlanması konusunda ortak bir önerge sundular. Mart 2000'de önerge mecliste oylamaya sunuldu. Önergeyi destekleyen sosyal demokrat partili meclis üyelerine ikazda bulunularak toplantı günü evde kalmaları ya da "doğru" oylamada bulunmaları talimatı verilmişti. Böylece önerge belediye meclisinde reddedildi. 2000 yılının yazında kalan %51 hissenin satılması kararı belediye meclisinden geçti.

Roberto, o günleri yeniden yaşar gibi anlatıyor: Burjuva bloğunun da desteğiyle karar verilmişti bir kez, geriye dönüş yoktu artık. Bir çare bulmalıydık! Bisikletle eve gi-

derken yolda bunları düşünüyordum. Yerel yönetimler yasasını inceleyerek, halk oylaması için gerekli şartlara baktım. Oy kullanabileceklerin %5'inin imzası gerekiyordu.

Ve kararı durdurabilmek için önümüzde 3 haftalık bir zaman vardı. Yeşiller grubunun da yardımıyla bir kampanya başlattık. Yerel gazeteye ilanlar verildi, paneller yapıldı, cadde ve sokaklarda imzalar toplandı. Kiracıları koruma derneğinin de aktif desteğiyle, kapı kapı dolaşılarak imza istendi. Bu iş için 5000 imza gerekiyordu ama kısa sürede 7000 imza toplanmıştı. Kiracılar derneğinden Yvonne Krantz, kampanya dönemini, "O günler, siyasi hayatımdaki en anlamlı günlerdi, topladığımız imzaları bir paket halinde teslim etmiştik. Bu Norrköping'de halktan kesilen vergilerle kurulan, halkın kendisine ait olan şirketi elden çıkarmamak için vatandaşların verdiği hak ve adalet mücadelesiydi."

Halk oylamasına gidip gitmeme konusundaki nihai karar belediye meclisine aitti. Ve belediye meclisinden hayır kararı çıktı. Bu kadar çabanın böyle sonuçlanmasından hayal kırıklığına uğrayıp uğramadıklarını soruyorum Roberto ve Yvonne'a derin bir iç çekiyorlar. Yine de önemli olan katılım süreci ve o süreçte yaşananlardı diyor ve devam ediyor Roberto, insanlar bugün hala o günleri anıp, 85 kişilik bir belediye meclisinin 120 bin vatandaşın yaşamını yakından ilgilendiren can alıcı bir konuda onları nasıl devre dışı bıraktığını konuşuyor. Özelleştirmenin olumsuz sonuçlarını bugün görüyoruz diyor, Yvonne. "Kurumu denetleme yetkisine sahip değiliz, fiyatları istedikleri gibi yükseltiyorlar ve bu yetmezmiş gibi ayrıca çevreye ilişkin bir sürü yükümlülüğü yerine getirmekten kaçınıyorlar. Biz ise hem vergilerimizle inşa edilen bir kurumu kaybettik, hem de uluslararası şirketlerin sırtımızdan kar edip palazlanmasına istemeden katkı sunuyoruz."

NME'yi satın alan Sydkraft daha sonra, Alman kökenli uluslararası şirket EON tarafından satın alındı. Bu tür şirketleri alıp devasa bir şirkete çevirmek sıradan bir olay artık. Bugün artık şirket üzerinde söz sahibi olan borsadaki hissedarlar. İşte kamu mülkiyetini özelden ayıran bu; hal-

kın demokratik yollardan seçilip gelen halkın temsilcilerinin denetim ve söz sahibi olabilme yetkisi. "Yüklü kapitale sahip olanlar elbette her şeye sadece ekonomik açıdan bakarlar" diyor Rodi Ailert. Kar amacıyla bazı bölümleri kapatabilirler. "Acaba suyumuzu geri alabilir miyiz diye şakalaşıp kendi aramızda şakalaştığımız bile oldu" diye devam ediyor Rodi. Vatandaşlar ve belediye için neden bir opsiyon hakkı yok diye soruyorum kendi kendime. Satıldığı süreden itibaren 3 yıl geçerli olan bir vazgeçme hakkı olmalıydı. Satışlara ilişkin kararlar tıpkı GATS anlaşmalarında olduğu gibi geçmişe teşmil edilemez. Rodi, halkın kamuya ait kaynakların satılmasının uzun vadede getireceği zararlara ilişkin büyük bir duyarlılığa sahip olduğunu söylüyor. Belediye encümeninin kararlarını okuduğunuzda halka güven duymadıklarını çıkarabiliyorsunuz. Halk oylamasına karşı çıkılmasına bahane olarak halkın tavır almakta zorlanacağı gerekçesi gösteriliyor. Ricardo Petrella da Brüksel'deki konferansında aynı olaya parmak basmıştı.

Norrköping örneği de gösteriyor ki, vatandaşlar gerektiğinde, kendilerini doğrudan ilgilendiren konularda katılım gösterip direnişte bulunabiliyorlar. Hastane, yuva veya kütüphane benzeri kamu kuruluşlarının kapatılmaması yönünde yapılan protestolara tanık olduğumuzda, bunu sadece o taleple sınırlı bir eylem olarak algılarız. Hiç kimse bunu, demokratik sürece dahil olup kararları etkileme yönünde daha fazla demokrasi talebi olarak algılamaz. Oysa bu, demokrasi arenasında var olabilme isteğinin yansımasından başka bir şey değil. Norrköping, halkın karar sürecinin dışında bırakılmasına karşı gösterdiği tepkiye iyi bir örnek. Konuştuğum kişilerin her üçü de bir halk oylaması yapılsaydı eğer mutlaka kazanacaktık diyorlar. Ne yazık ki yenilgi formda değişikliğe gidebilme yönünde önergeler verilmesine yol açmadı. İmza toplama konusunda olağanüstü bir başarı göstermelerine rağmen ve demokratik süreçte oyuna getirildiklerini bilmelerine rağmen, halk oylaması ve katılımcılık taleplerini sürdürme kararlılığını gösteremediler. Alternatif ne olabilirdi peki? Şu olabilirdi; kamuya ait ortak malların satımında belediye meclisinin yet-

kilerini aşan daha geniş bir demokratik sürecin kararına bırakılabilirdi yetkiler. Bu bir halk oylaması ya da benzer bir süreç olabilirdi örneğin. Bir kaç haftada halkın %5-10'nun imzalarını toplamak zor olacağından, karara ilişkin önergeyle kararın alınacağı zaman arasında daha uzun ve makul bir süre bulunmalı. Demokrasi zaman alan bir uğraştır. Ayrıca tüketici etkisi, vergiler ve belediyenin ekonomisini güçlendirmeye yönelik daha bir dizi kararlar halkın iradesine sunulabilirdi. Norrköping'de su için verilen mücadele halkın kararlarda var olma isteğini belirtip, reddedilmesinin tarihidir her şeyden önce.

Kalix'te Halk Danışma Konseyi

1988 seçimlerinden sonra Peter Eriksson Kalix'te belediye başkanı oldu. Seçimleri kazanan Çevre Partisi (Miljöpartiet) belediye yönetimini devralıp iş başına gelmişti.

2001 yılında Kalix, internet teknolojisini katılımcı demokrasinin gelişmiş bir versiyonu olarak kullanan tek ve en tanınmış belediye olarak, belediyecilik alanında yılın belediyesi ilan edildi.

1998 ve 2000 yılları arasında sosyal demokratların dışındaki bütün partiler belediyeyi birlikte yönetmişlerdi. 2002 seçimlerinde Çevre Partisi (Miljöpartiet) oyların yüzde 44'nü topladı. Bunun üzerine Muhafazakarlar (Moderat partiet) yönetimi terk ettiler. Bugün geleneksel partilerden sadece Muhafazakarlar (M) ve Sosyal Demokratlar (S) Kalix belediyesindeki koalisyonda yer almıyorlar.

1998 seçimlerinden sonra belediyede yönetimi devralan yeni çoğunluk belediye için belirlenen yeni hedefleri açıkladı. Hedefleri formüle eden ve sonra diğer partilere tartışmaya sunan belediye başkanı ve aynı zamanda Çevre Partisi'nin iki sözcüsünden biri olan Peter Eriksson'du. Yeni hedeflerde şu belirlemeler vardı; " Vatandaşların karar süreçlerinde sürekli denetim ve etkinliklerini kuvvetli bir şekilde artırmak için bütün olanakları sağlayacağız. "

Öyle görünüyor ki katılımcılık belediyenin temel hedefleri arasında yer alıyor. Vatandaş önergeleri, halka açık

komisyon toplantıları, BM Çocuk Sözleşmesinin yerelde hayata geçirilmesi, meclis üyelerinin köy ziyaretleri, tüketici hakları ve kooperatifsel çözümler diğer hedefler arasında yer alıyor.

Votia adındaki bir danışma şirketiyle yapılan çalışmalar sonucu Halk Danışma Konseyi fikri ortaya çıktı. [47] Buna göre, belediye meclisince getirilen değişik önerileri halk internet ya da mektuplarla oylayacaktı. İlk oylama belediye merkezindeki çarşının yeniden inşasına ilişkindi. İkincisi ise maaşlardaki belediye vergisi düzeyine (vergiler artırılmalı mı, düşürülmeli mi yoksa aynı düzeyde mi kalmalıydı) ilişkin bir halk oylamasıydı.

Bu şekilde ilk kez vatandaşların belediye merkezinin tekrar inşası konusunda görüşü alındı, ikinci kez ise alınan vergilerin miktarı konusunda bir halk oylaması idi. Vergi miktarı yükseltilmeli mi, azaltılmalı mı yoksa aynı düzeyde mi kalmalıydı? Halkla karşılıklı görüşmeler çerçevesinde yerel gazetelerde ilanlar verildi ve halka açık bir dizi toplantı, tartışma, internette çetleşmeler gerçekleştirildi.

Kalix'te elektronik mektup-internet yoluyla iki e-danışma konseyi oluşturuldu. Birinci Danışma Konseyi çalışması Kalix çarşı merkezini konu alıyordu; vatandaşlar nasıl bir çarşı istiyordu, geleceğin çarşısı nasıl bir işleve sahip olmalıydı. İlk oylamaya ilişkin yaş sınırı 11, diğeri içinse ise en az 18 di. İnternet, telefon, faks ve normal posta yoluyla Kalix belediyesinde ikamet edenler oylamaya katıldılar. Oy verme hakkına sahip olanların yüzde 7'si bu halk oylamasına katıldı. Yani 1188 kişi oylamaya katıldı; kadın ve erkek seçmen sayısı hemen hemen birbirine eşitti. Bu 1188 kişinin % 86'sı internet yoluyla, % 13 telefon yoluyla ve sadece %1 normal posta yoluyla oylamaya katıldı. Oylamaya katılan en yaşlı seçmen ise 95 yaşında idi ve oylamaya internet yoluyla katılmıştı.

---

[47]Kalix belediyesiyle ilgili bütün bilgilere onların web sayfasından ulaşmak mümkün. www.kalix.se. E-demokrasi üzerinde çalışan şirketin adı Votia.www.votia.com.

Bu çalışmalarda en dikkat çekici olay genel olarak çok tartışılan vergi konusu üzerine gerçekleştirilen halk oylamasıydı. "Ben vatandaşların gerçekten vergi miktarlarının azaltılmasından yana olduğunu sanmıyordum" diyor Peter Eriksson. "Toplumsal tartışmalar bir yandan vatandaşların beklenti ve istemlerinin giderek artması öte yandan gene vatandaşların vergi miktarlarının azaltılması talepleri üzerine dönüyor. Biz vergiler konusunda halk oylaması yapılmalı kararını aldığımızda gazetecilerin büyük bir bölümü bizim delirdiğimizi ileri sürdüler; yani tabi ki herkes az vergi ödemekten yana olacaktı. " Fakat halk oylaması gösterdi ki vergiler konusunda yanlış bir genel kanı hakimdi. Halkın büyük çoğunluğu vergi miktarlarının aynı düzeyde kalmasından yana olduğunu gösterdi. Vergi düzeylerini ilgilendiren ikinci oylamaya 7211 kişi yani oy kullanma yaşında olan vatandaşların yarısından çoğu katılmıştı. Bunların % 58 vergi düzeyinin olduğu gibi kalmasını istiyordu. Vergi danışma oylamasında örneğin bütçe fazlasının neye harcanmasını arzu ettikleri soruluyordu. % 63'ü paraların tekrar belediye işlerinde kullanılmasını istiyor ve bunların % 69'u yaşlıların bakımına, % 48'i ilkokula (İsveç'te okullar belediyeye bağlı. çn) % 34 ise istihdam ve iş sahalarına yatırılmasını istiyordu.

Peter Eriksson demokrasinin İsveç'te iyi işlediğini düşünmüyor. Politik partiler giderek azalan üye sayıları ve dışarıdaki toplumla zayıflayan ilişkilerinden dolayı erozyona uğruyor. O zaman ne yapacağımızı düşünmeliyiz. Öyleyse kabul etmeliyiz ki İsveç hakkındaki kararları halkın küçük bir bölümü veriyor ve İsveç'te artık partiler halkın içinde değil ve tabanla bütünlüğünü yitirmiş. O zaman kendi kendimize nasıl tekrar halkın içinde kökleşeceğimizi sormalıyız. Daha fazla demokrasi bir alternatif olmalı, var olan temsili sistemin bir tamamlayıcısı olmalı. " Daha iyi bir toplum ancak tabandan kurulur" diyor Peter Eriksson.

Yukardan alınan kararlar ile Avrupa'da yeni bir devlet kurmak, tabanın yönetime karşı güvenini azaltacaktır. Çünkü karar tabandan gelmemektedir.

Ne tür bir soru soracağınıza bağlı olarak kamuoyunun düşüncesini yönlendirmek mümkün, ama bunun doğru bir metot olduğu doğrusu şüphe götürür, elit yöneticilerin bu tür girişimleri her zaman geri tepmiştir, diyor Eriksson. Kendisinin AB'ye karşı olmasının temel nedenini de bu oluşturuyor. Tepeden inme bir Avrupa devleti kurmaya kalkmak tabandaki güvensizliği artırıyor, çünkü karar tabandan destek almıyor.

Katılımcı demokrasi ile ilgili araştırma yaptığımızda en çok karşılaşılan tepkilerden biri de, tabanın pekala gerici kararlar alabileceği endişesi. Eğer halkın çoğunluğu ekstrem sağcı bir kararı oylarsa ne olur, böyle bir kararı katılımcı demokrasi amacı için kullanabilir miyiz? Peter Eriksson'un bundan kastı örneğin belediyeye mülteci alınmaması gibi eğilimler. Aslında belediye yasası böyle bir uygulamayı yasaklıyor. Buna karşın mesela muhafazakarların yönetimde olduğu Vellinge belediyesi, belediyeye asla mültecileri kabul etmemekle övünüyor. Vellinge belediyesi normal parlamenter demokratik bir sisteme sahip. Bu nedenle de ne zaman katılımcı demokrasi uygulamalarına ilişkin öneriler söz konusu olsa aşırı sağ uçlar ve gerici eğilimler yüzünden çekinceler doğuyor.

Hiçbir demokratik sistem bu tür bir tehlikeye karşı bağışıklık sahibi değil. Aynı zamanda böyle bir tehlikenin var olması bizi demokrasiyi geliştirme yolunda yeni denemeler yapmaktan alıkoymamalı. Bildiğimiz gibi parlamenter sistem de faşizmi durdurmaya yetmedi. Birçok kişi yabancı düşmanlığını ve bu tür reaksiyonel hareketleri parçalayıp bölmenin onları organize olarak yok etmekten daha etkili olacağına inanıyor.

"Ulusal düzeyde partiler katılımcı demokrasiye ilgi göstermiyor ama yerel olarak Kalix'te katılımcı demokrasiyi herkes eğlenceli ve çok heyecan verici buldu", diyor Peter Eriksson. Küreselleşmenin sonuçlarından biri de, küresel baz ile yerel baz arasında direk bir ilişki oluşturması. Peter Eriksson, yukarıdan aşağı ve aşağıdan yukarı sürekli bir politik güç akışının olduğunu, ulusal düzeyde siyaset yapan politikacıların, gerçekte olup bitenleri tam anlamıyla kavra-

yamayacaklarını söylüyor. Bu gelişmenin üstesinden ancak yerelde karşı güç dengeleri oluşturarak gelinebilir. Kendisine Kalix genetik tahrifata uğramış organizmalar konusunda bir karar alabilir mi diye soruyorum. O bu konudaki en sağlam önlemin ancak günlük yiyecek maddeleri üretiminin en iyi kalitede yapılmasını sağlayacak kendi kurumlarımızın kurulmasıyla olabileceğini belirtiyor. Neoliberal küreselleşmeye karşı oluşturulması gereken karşıt gücün yerelde bulunduğunu vurguluyor ama bunu söylerken taşıdığı ses tonu aslında böyle bir gücün olup olmadığı konusunda onun da şüpheli olduğunu gösteriyor.

Geriye Kalix'teki demokratik deneyin nasıl gelişeceğini izlemek kalıyor?

Onlar bu şekilde devam edip ve Kalix'te ikamet eden vatandaşların Kalix bütçe kararları sürecine katılımlarını sürdürebilirler. Bu şekilde halk oylamalarından çıkan eğilimler temelinde kararlar alıp ve bu kararların sorumluluğunu gönül rahatlığıyla üstlenebilirler. Bu şekilde bir okulun kapatılıp kapatılmaması, gelirlerin artırılması veya bütçesinin kısılması üzerine karar verebilirler. Bu şekilde yerelde oluşturulacak karşı güç dengesi de daha belirginleşmiş olacak. Stockholm ve Brükselden yönlendirilen merkezi yönetimin alternatifi nedir? Böyle bir alternatifi nasıl gerçekleştiririz? Başlangıç için kendi bölgemizde değişmesini istediğimiz şeylere yönelik bazı hedefler belirlenebilir. Bir başka alternatif de halk oylaması olanağının daha da geliştirilip bunun bir bütünleyici sürece dönüşmesi. Ve karara gidilen yolda beliren eğilimlerin kararın kendisiyle denk düşmesi.

Porto Alegre'deki bütçe sürecine katılmak ile Kalix'teki oylama arasında çok büyük bir farklılık var. Bir tanesi nerdeyse bir yıla uzanan bir süreci içeriyor, diğeri bir çeşit halk oylaması. Halk oylamaları çok önemli, halkın eğiliminin anlaşılması ve ölçülebilmesi için iyi bir araç, fakat halk oylaması yeterince bilgi üretimini sağlamadığı gibi, sorumluluk yüklenmeyi de karar verme hakkının temel şartı haline getirmiyor. Vatandaşların kendilerinden gelen - bu genellikle imza kampanyaları yapılarak geçilen bir süreçten sonra oluşturulan kamuoyu - istekler doğrultusunda halk

oylamaları yapmak İsveç'teki belediyeler için ileri bir adım olabilir.

Buna karşın olası bütün sorunlar çerçevesinde tekrar tekrar yapılan halkoylamaları bıkkınlık yaratarak oy verme eğiliminin azalmasına, pasifliğin artmasına ve katılımın azalmasına neden olabilir. Bu sonuca İsviçre gibi sürekli halkoylamaları yapılan bir ülkeden ve üyeleri arasında sıkça oylama yapan örgütlerin deneyimlerinden yola çıkarak varabiliriz. Söz konusu örneklerde hem katılım oranı çok az hem de bu şekilde kararlar, katılma olanağı olduğu halde çoğunluk katılmayınca az sayıda insanın iradesine teslim ediliyor.

Fagersta – Solun Yönettiği Belediye

Güneş karda yansımalar yaratarak ışıldıyordu. İstasyondan çıkıp belediye binasına doğru yöneldiğimde çevredeki doğanın güzelliğini fark etmemek nerdeyse olanaksızdı. Bir İsveç endüstri bölgesi. İstasyondan Fagersta işletmesini görebiliyordum. Çevreye sessizlik hakimdi. İşletmenin hala işletilip işletilmediğini sormak zorunda olduğumu hatırlıyorum, yoksa bir sanat galerisine mi dönüştürülmüştü ya da son zamanların trendine uygun bir başka şeye mi. Göran Greider'in eski işçi mahallelerini anlatan " İşçi sınıfının geri dönüşü", kitabındaki satırlara takılıyor düşüncelerim. "şehir merkezlerindeki şimdilerde danışma şirketlerinin ofisleri ve kültür atölyelerine çevrilmiş boş endüstri binaları kaybolmuş bir dünyadan geri kalan arkeolojik buluntular. "[48] Bir soru daha aklıma takılıyor; Fagersta'da işçi sınıfı kaldı mı?

Fagersta da Sol Parti (Vänsterpartiet) belediye yönetimine burjuva partileri de dahil ederek onlara belediye encümeninde ve komisyonlarda yer garanti etti. Bu işbirliği politik görüş birliği temelinde değil, daha çok partileri bir araya getirmek ve tartıştırabilmek temelinde. Tartışmak,

---

[48] Greider Göran, (1998) Arbetarklassens Återkomst s 19. (İşçi Sınıfının Geri Dönüşü-Göran Greider)

konuşmak, dinlemek Stig Henriksson'un anlattığı her şeyde anahtar kelime.

Stig Henriksson belediye başkanı olarak göreve başladığında belediyeyle ilgili yeni bir 'hedefler tablosu' çalışmasını başlattı. Bu tabloyu vatandaşlar kendileri boyamalıydı. Konuyla ilgili tartışma belediye sakinleri arasında gerçekleşmeli ve bu belediye bütçesine yansımalıydı. Belediyenin küçük bir semti olan ve dünya kültür mirasları listesinde yeri olan Ängelsberg işletmelerinin bulunduğu yerde yapılan toplantıya tam 70 kişi katıldı. "Orda o kadar çok kişi oturmuyor bile", diyor Stig Henriksson ve memnun bir şekilde gülüyor. "Çıkarları koruma derneklerinden biri 'hedef tablo' çalışmasına ilgi duymuş ve bu konuda görüşmek istiyordu. Dünya kültür mirasları arasında yer alan köylerini geliştirmek için başvurmadıkları merkezi kurum kalmamış ve her seferinde eli boş dönmüşlerdi. Çalışmaya sorunları teşhis edip tanımlamakla başlandı. Onlar gelişmenin önündeki en büyük sorunu tanımladılar, biz sorunu çözdük, onlar için değil onlarla birlikte çözdük. " 'Hedef tablosu' çalışmasının püf noktası vatandaşlara öncelik verilmesi belediye idaresinin ise arkadan takip etmesiydi.

Fagersta, sosyal demokrasinin aralıksız 40 yıl boyunca yönetimde olduğu bir belediyeydi. İktidar koridorlarına kendilerinin dışında kimsenin girmesine geçit vermediler. Bazı hatalar yaptılar tabi ama en önemli hataları Rockborgen'i yıkmaya karar vermeleri oldu. Rockborgen (Rock kalesi anlamında) büyük ya da küçük çapta bir çok başarılar kazanmış bir dizi müzik ve kültür derneklerine ev sahipliği yapan bir müzik ve kültür mekanıydı. Sol Parti yıkıma en çok karşı çıkan parti oldu. Bu anlaşmazlık sonunda Sol Partiyi Fagersta belediyesinde yönetime taşıdı. Sol Parti 1998 seçimlerinde tüm oyların yüzde 44'ünü, 2002 seçimlerinde ise yüzde 53'ünü aldı. Fagersta'da Sol Parti kendini halk ile konuşmaya ve onları dinlemeye adamış durumda. Onlar reklam dünyasının diliyle bir marka oluşturmakta çok ustalar.

Belediye başkanı Stig Henriksson yerel ünlülerden. İşbaşına geldiğinde ilk yaptığı şey kendi aylık maaşını azaltmak

oldu. Daha sonra partilerin belediyeden aldığı yardım miktarını küçük partilerin daha çok alabilecekleri bir şekilde yeniden düzenledi ve belediye vergilerini 10 öre düşürdü. Fagersta sakinleri tarafından kurulan ünlü rock müzik grubu "The Hives" üyelerine ödüllerini gururla verirken onlar gibi 'The Hives' kostümü giymişti.

Sol Parti belediye yönetimini devraldığında demokrasinin üç düzlemde gelişmesi için bir demokrasi komisyonu oluşturdu. Bunlar; belediye politikasının vatandaşlar ve belediye bürokrasisiyle ilişkilerini düzenleme, işyeri demokrasisi ve vatandaşların haklarının teşvik edilerek geliştirilmesiydi.

Amaç halkın sadece fikir beyanıyla kalmayıp uygulamaya katılmasını sağlamak ve halkın ilgisinin bir şeyleri değiştirmek için ne kadar önemli olduğuna dikkat çekmekti. Fagersta Gençlik Komisyonuna istediği gibi kullanmak üzere 50 000 kr verildi. "Bu sadece gençler açısından değil, söz ve fiiliyatın tutarlılığı açısından da önemliydi. Yoksa gençlerin sadece fikirlerine başvurmak yetmez. " diyor Stig Henriksson. Bütün bunlara rağmen belediyenin yönetiminde yapısal bir değişme yaşanmadı.

Fagersta dikkat çeken bir yer değil. Sol Partinin en yüksek oy aldığı belediye ama Fagersta modeli diye bir şey yok ve belediye başkanı Stig Henriksson, Peter Eriksson gibi ulusal bir profil olamadı. Sol Parti içi jargonunda bazen Fagersta'daki Sol Parti'nin 'partinin sağında' yer aldığı söyleniyor. Bu da başarılı projeleri klasik bir karalama yöntemi.

Yürüyüşler Yok Manşetlerde Yok - Ancak Fark Edilen Direniş ve Zafer

Gävle'de suyun özelleştirilmesine karşı mücadele kazanıldı. " Bu suyun ebediyen bizim olacağı anlamına gelmiyor" diyor aktif mücadele edenlerden biri "ama bu önemli bir mücadeleydi. " 2000 yılında sosyal demokratlar bir önerge vermişti. Belediye meclisinde bu konuda teklifler getirilmesi kararını geçirttiler.

Bir yıl sonra Sydkraft 4 milyar kronluk bir öneri ile geldi. Bütçe açığı olan ve kötü bir ekonomiye sahip olan bir belediye için cazip bir teklifti bu. 2001 Kasım'ında özelleştirme önerisi geri çekildi. Sendikalar ve parti birimleri tarafından düzenlenen protestolar sayesinde özelleştirme durdurulmuştu. Vatandaşlar, soruna yoğun ilgi gösterip protestolara katılarak kendilerine ait olan suyun kendilerinde kalmasını garantilediler. Çünkü eğer söz konusu özelleştirilecek olan şey vatandaşlara aitse o halde özelleştirilmesi konusunda ilk olarak onların fikri alınmalıydı. Ve geleneksel parlamenter demokrasinin yetmediği yerde sınırlar zorlanmalı ve katılım artmalı. Gävle de bunun işe yarar olduğu ortaya çıktı. Su hala onların.

Birçok tarihi olayda insanların mücadele ettiğini ve kaybettiğini görürüz ama aynı zamanda birçok tarihsel olaylar küçük zaferleri anlatır. Gävle' de suyun özelleştirilmesine karşı yapılan mücadele bunlardan biridir. Ama bundan nedense hiç söz edilmez. Cochabamba, Bolivya'daki özelleştirmeye karşı verilen savaş herhalde sol basında Gävle'den daha çok yer almıştır. Çünkü Atlas okyanusunun diğer yakasında devasa yürüyüşlerle gerçekleşen devrimi görmek Gävle'deki toplantı odalarında ve caddelerinde olan devrimi görmekten daha kolay!

GÜCÜN KİBİRİ

Stig Henriksson

Stig Henriksson'a göre fabrika patronluğu liderlik modeli, fabrika patronları devri kapandıktan sonra bile sosyal demokratların yönetimde olduğu küçük işletmelerin bulunduğu bölgelerde bir model olarak yaşamaya devam etti. Peter Eriksson'da, niçin Kalix katılımcı demokrasi için daha geçerli bir tecrübe olarak kabul ediliyor sorusuna yanıt verirken aynı sebepleri vurguluyordu.

O İsveç'in ombudsman sisteminde oldukça aşırı gittiğini ileri sürüyor.

"Temsilci parlamenter sistem çok iyi kök salmış durumda ve bu sosyal demokrat İsveç'in bir parçası. Biz bir tarafımızla hala işletme patronluğu devrini yaşıyoruz, patron bizim için her şeyi hallediyor. Aynı zamanda bunun artık birçok yerde işlemediğini ve kızgınlık yarattığını görüyoruz. Sorunun çözümünü görmek birçok kişi için zorlaşıyor. Politikacılar arasında sorunu sadece onların çözebileceği kanısı yaygın. Sorunu vatandaşların çözebileceği inancı olmadığı için insanlara olanak tanınmıyor" diyerek bitiriyor Peter Eriksson.

Stig Henriksson'un sosyal demokrasi üzerine anlatacak herhalde bir sürü hikayesi vardır. Sol Partinin sosyal demokratlarla değil burjuva partileriyle işbirliği yapmasından dolayı eleştiri aldığını hatırlattığımda anlatmakta sabırsızlanıyor. 1994 yılı seçimlerinde Sol Parti oylarını % 13'ten % 22'ye yükseltmişti. "Sosyal demokratlar oy çoğunluklarına rağmen sadece bizi yönetimden uzak tutabilmek için burjuva partileri ile ortak çalışmaya girdiler. Sonradan biz de aynı şeyi yaptığımızda hiddetlenmeye başladılar" diyerek

anlatıyor Henriksson. 1991'deki seçimlerden sonra sosyal demokratlardan birlikte çalışma önerisi geldiğini, ama bunu Sol Parti'nin kendilerine tabi olması şartına bağladıklarını söylüyor. " Bu birazcık halihazırdaki hükümet yönetiminde olduğu gibi. 1985 yılında bir sosyal demokrat Sol Parti'ye geçtiğinde, sosyal demokratların yaptığı oylama sonucunda aldıkları karar bizim verdiğimiz bütün önerilere karşı olmak ya da kötü önerilere karşı olmak idi, diyor gülümseyerek. İnanılmaz ama bugünde % 26 oyla kibirliklerini sürdürüyorlar", diyor Stig Henriksson.

Fagersta'nın hikayesi Rockborgen'in kapatılması ile başlıyor ve bu sosyal demokratların gücünün ittifak yapmış partiler tarafından kırıldığı bütün diğer bölgeler için de geçerli olan tipik bir hikaye. Her şey genellikle sosyal demokratların dikkat çekecek kadar kötü bir şey yapmasıyla başlıyor. Sosyal demokratlar kimi zaman da skandal yarattıklarında devrilip gidiyorlar. Olle Sahlström Kızıl Patriark'ta geleneği anlatıyor. *"Ben sadece eski bir geleneği devraldım, davetler düzenlemek, temsil etmek ve masrafları gizlemek, diyordu Motala'nın en güçlü adamı Sölve Conradsson 1997 de kendisi dışında 6 kişiyle birlikte mahkemede yargılanırken. . . Ben bunda bir yanlışlık görmüyorum, dedi Sigvard Marjasin, Haralds'ın kendisinden sonra gelen Örebro ili valisi. . .*

Ben geleneğin çekirdeğinin yüklü hesap fişleri ve hileli temsilcilik olduğuna inanmıyorum. Bu bir ataerkil diktatörlüktür. Şimdi zaman değişti. Conradssons, Marjasins ve öbürlerinin devri Harald Aronnsons'un zamanındaki gibi değil. Şimdi verim rekoltesinin kırıldığı bir yıl değil ve vatandaşların mizaçları politikacıları affetmeye hiç müsait değil. Aranssons'un zamanında hareket kabiliyeti daha büyüktü ve politikacılar her zaman sonuç almayı başarırlardı. Şimdi eskisi gibi değil. "[49]

İyi bir bölüşüm politikası, sosyal refah ve güvenlik durumunda, patriarkal yapıya, sıradan ırkçılığa ve fişlemelere dayanmak mümkün olabilir. Halkevi'nin sonunu getiren bu

---

[49] Sahlström (2003) s 11.

sonuncular değil, şirketleştirme, kapatma ve özelleştirmelerle sosyal refahı gittikçe çökertenlerdir. Yatabilecek bir yeri bile olmayan insanların, konutlar inşa edeceğine hazine arazilerini peşkeş çeken sol partilere, cinsiyetçi ve ırkçı politikalara göz yumacak tahammülü olamaz. "Halkevi" markasının içeriği tamamen boşaltıldı.

Timrå'da sosyal demokratlar belediye sınırlarının girişine ekonominin dibe vurmasına neden olan bir heykel diktiler. Ve bu olay diğer partilerin bir gökkuşağı ittifakı altında toplanmasına yol açtı. Norrköping'de belediye başkanı bir yıl önce kendi doğum günü partisi için belediye bütçesinden 50 bin kron harcadığından dolayı 2001 Paskalya öncesi görevinden istifa etmek zorunda bırakıldı.

Peter Eriksson, halktan çok uzak küçük bir grubun Kalix'i yönetiyor olması duygusunun dışında - belediye binası tilki yuvası olarak tanımlanıyordu. - sosyal demokratları iktidardan düşüren bir garaj hikayesi olduğunu anlatıyor. Sosyal demokrat partiden milletvekili olan bir kadının evinde su baskınından dolayı tahribat olmuştu. Belediyenin makina-teknik bölümü şefi aynı zamanda sosyal demokratların Kalix il başkanıydı. İşler kılıfına uydurulup evdeki tahribat belediye adına tamir edildikten sonra, garajın iki araba alacak kadar iki katı büyüklüğe çıktığı ve yapılan tamiratın yeni bir villa alabilecek masrafa mal olduğu ortaya çıkmıştı. Halk bu olayı hala unutmuş değil, diyor Eriksson.

Bütün bu anlatılanlara rağmen demokrasinin formunda küçük değişiklik önerileri şüpheyle karşılanıyor. Ve hatalar sanki sistemin yapısından değil de tek tek olaylardan kaynaklanıyormuş gibi yorumlanıyor. Biçim-de değişikliğe giderek bu tür şeylerin sınırlandırılabileceğine inanılmıyor açıkçası. Timrå, Norköping veya Kalix, Porto Alegre'de olduğu gibi bir bütçe sürecine sahip olsaydı bu tür yolsuzlukların yapılması mümkün olamazdı, çünkü belediye sakinleri kendileri paranın nereye gideceğine karar veriyor. Eski kültür bakanı ve aynı zamanda Demokrasi Araştırma komitesi başkanı Bengt Göransson'la röportaj yaptığımda, bana Peter Eriksson'a kendisinin belediye başkanı olarak ayrıcalıklı bir erke sahip olup olmadığını sormamı istiyor.

Onun şüpheci yaklaşımına hak vermemek elde değil. Kalix'le ilgili deneyimlere değindiğimde, katılımcı demokrasi ve internet kanalıyla yapılacak oylamalara ilişkin sorunlara parmak basıyor; örneğin bilgisayarda oturup oy verildiğinde gizlilik prensibini korumanın mümkün olmayışından. Bunun dışında da, belediye meclisi üyelerinin her şeye rağmen halk tarafından vekil olarak tayin edildikleri gerçeğinin altını çiziyor.

Ortak Zenginliklerin Talan Edilmesi

Halkın, liderlerin verdiği kararların dışında şeyler istediğini düşünün. Bu sorun şimdilik halka böyle bir fırsat vermemekle geçiştiriliyor. 2003 Eylül'ünde EMU(Avrupa Para Birliği) için yapılan halk oylamasında egemen kesimin istediği şekilde bir sonuç alınmamasının ardından, belediyeler düzeyinde vatandaş inisiyatifiyle geliştirilen halk oylaması talepleri sık sık reddedilir hale geldi. Bunun göreceli yeni bir sorun olduğunu itiraf etmek mümkün. Önceleri halkla eğer halkın çoğunluğu deyimini kullanmayacaksak-SAP(Sosyal Demokrat İşçi Partisi) arasında daha iyi bir uyuşma durumu vardı. Yığınsal halk hareketleri Halkevi'nin temelini oluşturan katılımcı demokrasinin bir parçasıydılar. Şimdilerde artık halkın iradesini dinlemeyip kulak asmamak sadece sosyal demokrasiye özgü bir şey değil. Parlamenter sistem insanların düşüncelerini işine geldiği gibi keyfi gereğince yorumlamaya açık bir sistem haline geldi. İnsanların düşüncelerinin temsil edilmesini ya da gündeme gelmesini sağlayacak kanallar yok gibi.

Kamusal mülkiyet söz konusu olduğunda güvenilecek bir tek parti dahi yok. Hepsi de kamu mallarının şirketleştirilmesi, özelleştirilmesi ve buna yönelik yeni yasal düzenlemeler yapılması kararlarına imza atıyorlar. Sağ ve sol çizgileri ayırt eden tek fark böyle bir politikayı açıkça savunup savunamama durumları. Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)'nün hizmet ticaretine ilişkin GATS anlaşması sözüm ona "İlerici

liberalleşmeyi"[50] amaçlayan bir sözleşme. Bütün sektörlerin liberalleştirilmesini amaçlayan hizmet ticareti anlaşması ilk günden itibaren DTÖ'nün ayrılmaz bir parçası haline geldi. DTÖ'nün Doha'da yapılan bakanlar düzeyindeki hangi piyasaların yeniden yapılandırılacağına yönelik toplantısından itibaren anlaşma GATS II[51] diye adlandırılmaya başlandı. Ticaret sektörü tanımlamasının içerisine biz vatandaşların aklına gelebilecek ve ihtiyaç duyduğu her şey giriyor. Bu eğitimden, sağlığa, sudan maaşlara ve çevre yasalarına kadar kamu sektörünün bütün dallarını kapsıyor. İsveç'te her şey kamu sektöründe şirketleşmeyle başladı. Küreselde ve yerelde, aynı anda aynı politikalar hayata geçiriliyor. Herkes refahtan bahsediyor ama özelleştirmeye karşı çıkan tek bir parti dahi yok. Politik söylemde özelleştirmeye taraftar da olsalar karşı da olsalar bütün partiler yerel pratikte özelleştirmelere gidiyorlar. Bazı partiler ise kimin işbaşında olduğuna bağlı olarak bir yerde özelleştirmeye giderken diğer bir yerde özelleştirmeye karşı mücadele verebiliyor.

20 Eylül 2002 tarihinde Göteborgs Posten (Göteborg Postası) gazetesinin tartışma sayfasında *Yetişkin eğitimi- ticari bir mal* başlığıyla bir makale yayınlanmıştı. Makale Attac hareketinin dikkatini çekmiş ve kısa sürede mail listelerinde dolaşmaya başlamıştı. GATS anlaşmasıyla ilgilenen Attac hareketi öteden beri eğitimin de bu kapsam içerisine alınabileceğini söylüyordu. Her iki öğretmen sendikası temsilcileri de tartışma sayfasındaki makaleyle, yetişkin eğitiminin, kişisel ve toplumsal ekonomik gelişme faktörü olmaktan ticari metaya dönüştürülemeyeceğini sert bir şekilde dile

---

[50]GATS-anlaşmasının ana paragrafı şöyle başlar: "Wishing to establish a multilateral framework of principles and rules for trade in services with a view to the expansion of such trade under conditions of transparency and progressive liberalization and as means of promoting the economic growth of all trading partners and the development of developing countries;".

[51] Attac Europa GATS sorunları üzerinde çalışıyor, İsveç Attac, GATS la ilgili sorunlara dikkat çekmek için farklı inisiyatiflerde bulundu. Bakınız www.attac.nu, ve www.gatswatch.org

getiriyorlardı. *"1998 sonbaharından 2002 sonbaharını kapsayan iktidar dönemi boyunca Göteborg'da yeniden organize edilen yetişkin eğitimi, eğitim aracı olmaktan şirketleştirilerek rekabete piyasasına dönüştürüldü. "* Bu durum belediyenin kendi yetişkinler eğitimi şirketi olan Studium AB'nin 400 çalışanıyla birlikte iflasa sürüklenmesine neden oldu. [52] Makale yazarları yazılarını "eğitime karşı nefret somut bir çehre kazanmış oldu"[53] sözleriyle noktalıyordu. Bu çehrelerden birinin de Sol Partiye ait olduğu anlaşılıyordu. Onlar da yetişkinler eğitiminin satılıp özelleştirilmesi kararına ortak olmuşlardı. Bu durum satılma işlemine karşı yoğun protestoların düzenlenmesine neden oldu. Çok büyük oranda göçmen Sol Parti ve diğer partilerin sadakatsizliğine karşı protesto mitingi yaptılar. Mitingde özelleştirme kararına karşı çıkan bir tek Liberal Parti belediye meclis üyesine konuşma hakkı verildi.

Stenbeck Fagersta Markasını Satın Aldığında

Yeni liberal akım kentsel ve kırsal yaşama değişik şekillerde darbeler vuruyor. Fagersta da özelleştirme ve satışlar sorun değil olan, sorun transnasyonel şirketlerin belediyeye ait olan su veya elektriği satın almaya yanaşıp yanaşmayacakları konusu diye düşündüm Stig Henriksson ile yaptığım röportajdan sonra. Fakat durum öyle değil, küreselleşme Fagersta'ya da vuruyor. Belediye kendi markasının sahibi değil, patenti Stenbeck'e ait. Şu an hayatta olmayan Stenbeck daha sonra satıp, kapitali medyaya yatırım yapabilmek için zamanında mirasıyla Fagersta'yı satın almış. TV3 Fagersta işletmelerinin harabelerinden çıkıp hayat bulmuş. Zambak sembolü belediyenin bayrağında ve Kinnevik holdinginin ambleminde yer alıyor. Ne var ki ö-

---

[52] Göteborgs-Posten Debatt 2002-09-20 Vuxenutbildningen – en handelsvara Gunnar Rundgren Lärarförbundet, Sven Olof Jerns Lärarnas Riksförbund

[53] Ibid

zünde bir bitki olan Zambak'ın sahibi ne belediye ne de vatandaşlar.
Bir gün Fagersta'da Stig Henriksson bana dönüp " Biz yeni liberalin bırakın kendisini daha henüz fotoğrafını bile buralarda görmedik" diyor. Tabi ki mantıklı, küçük meydanda durduğunuzda herkes herkesi selamlıyor çünkü. Kırsal kesimin bozulmadığını varsayıp onu romantikleştirirsek veyahut kırsal kesimin şehirlerden çok ayrı problemlere sahip olduğunu düşünürsek mantıklı geliyor insana. Ama küreselleşme sadece kentlere değil kırsala da darbe vuruyor. DTÖ'nün en önemli antlaşması olan TRIPS marka ve patent hakkını düzenlemeye yönelik. Eğer Fagersta Zambak için mücadele verseydi ki bunu yapmalıydılar, Fagersta'nın zambağına kimse el koyamaz prensibinden hareketle hem güçlü bir holdingle hem de TRIPS'le karşı karşıya geleceklerdi. Ben Fagersta sakinlerinin resimlerde yeni liberaller görmüş olduklarından eminim. Transnasyonel imparatorluğunu kuran ve belediyenin sembolüne sahip olan zat yıllar boyu özellikle de resimleriyle ortalarda dolaştı.
Ben hayret etmekten kendimi alamıyorum doğrusu. Fagersta bu kadar iyi bir belediye olmasına rağmen neden kendi markasını yaratarak reklamını yeterince yapamadı. Bugün belediye olarak iyi bir durumda olması kazançtır elbette. Ama bunu ayrıcalıklı bir imza haline getirebilirdi. Soğukta donup beklerken Fagersta'yı Porto Alegre ile mukayese etmenin imkansızlığını düşünüyorum. PT'nin seçimleri kazanıp, Katılımcı Bütçe ile dünyanın en güçlü markası halinde getirdiği küçük bir belediye. Burada ise tam tersi, kendi rollerini küçültüp ve göze batmamayı yeğliyorlar.

Halkevinden Kaçış

Tabi ki yeni bir şeyi yaratabilmek kolay değil. Eski zamanların daha iyi olduğunu bilen bir halka yeniliği kabul ettirmek çok zor. Stig Henriksson'a Fagersta'da solun yönetimde olduğu kendini nasıl fark ettiriyor diye sorduğumda üç şeye değiniyor; seçilenler ve seçenler arasında samimi bir işbirliği, iyi bir sonuç ve yeni bir ruh yaratmayı başar-

mak. Yeni bir ruh yaratmak üçüncü sırada olmasına rağmen en çok onun üzerinde duruyor. "Bu bir başka ruh" diyor, "bir şeyler yapabileceğimizin farkına vardık ve bizi sürekli aşağıya doğru çeken amansız bir gelişmeye teslim olmamayı öğrendik, bu neredeyse elle tutulacak kadar somut bir gelişme" diyor ve gülümsüyor.

"Bundan 6 veya 7 yıl önce halka en ideal koşulların hangi döneme denk düştüğü sorusunu yöneltebilseydik 1967 yılı yanıtını alırdık; o yıllar her şeyin iyi olduğunu ve daha sonra her şeyin çok kötüye gittiğini söylerlerdi. Sorun, her geçen yılın bizi 1967'den gittikçe daha çok uzaklaştırıyor olmasında yatıyor. O zamanlar Fagersta İşletmesi, devlet ya da belediye her türlü yardıma koşup her türlü sorunu hallediyordu. Yönetmeye başladığımız zaman bir tek amacımız vardı gelişmenin yönünü çevirmek, geleceğe bakmak, hedefimizi belirlemek ve insanları tek tek ya da dernekler, şirketler çerçevesinde kolektif olarak bu hedefe ve inanca teşvik etmek. Ve hedefimize varmanın mümkün olduğunu gösterdik, bu bazen kolay bazen zor oldu, ama önemli olan sürecin kendisi. "

Soysal demokrat iktidar çevrelerinin dışında kalan aktörlerde politik partiler, politikacılar, sosyal hareketler- belirgin bir kendine güvensizlik durumu var. Kalix'te % 40'ın üzerinde oy toplamasına rağmen Peter Eriksson neden cesaret edip köktenci yeşil politikayı Kalix'te hayata geçiremiyor? Ve solun iktidarda olduğu Fagersta'da –hiç kimse neden sosyalizmi uygulamıyorsunuz diye sormadığı halde- biz belediyede sosyalizmi uygulamayacağız deme gereği duyuluyor.

Kendine güvensizlik iki şekilde dışa vuruyor; değişimlerin gerçekleştirilmesinde çok ağır davranmak ve ortaya çıkacak kalite farkının ayrımında olmamak. Otonom çevrelerden belediye başkanlarına kadar herkeste 'pek de önemli bir başarı değildi canım' gibilerden, bir kendi yaptıklarının değerini küçümseme mahcubiyeti var.

Henüz yapılmamış büyük değişimler yapılmayı bekliyor. Hiç kimse alternatif güçler dengesi oluşturulabileceğine ikna olmamış daha. Peter Eriksson belediyelerin karşı güç

oluşturması konusunda en fazla kafa yoranlardan, ama o bile yerelde birleşen bu güçlerin küresele yönelik karşı dengeler oluşturabilecekleri inancında değil.
Belediye başkanlarından hiçbiri kendi belediyelerini küreselleşmeye karşı meydan okumaya hazır görünmüyor. Belediye yetkileri dışındaki politik konularda bildirgeler yayınlamak gibi şeyler düşünülmüyor dahi. Çelişkili olan ise, hepsi de politik aktif olan bu grupların programlarında ve yayınladıkları çeşitli bildirilerde politikanın değişim anlamına geldiği ibaresi var.

İlerici Kentlerden Oluşan Bir Ağ

"Acımasız piyasa mantığının egemen olduğu küreselleşme çağında kentlerin ne kadar önemli bir rol oynadığını kabul ediyoruz. Bu nedenledir ki dünyanın her tarafında kentlerin merkez dışı davranmalarına ve dayanışmacı gelişme programları yapmalarına olanak sağlayacak, vatandaş katılım ağlarının oluşturulmasını hayati önemde görüyoruz."[54]
Porto Alegre's Letter
Dünyada katılımcı demokrasiyi uygulayan bazı kentler ve belediyeler var. Gerek katılım ve karar alma düzeyi gerekse vatandaşlara tanınan erk düzeyi bakımından bu uygulamaların hepsi farklılık gösteriyor. Dünya Sosyal Forumu süresince buna paralel olarak her yıl Toplumsal Katılım için Yerel Yöneticiler Forumu (Forum of Local Authorities for Social Inclusion) yapıldı. [55] Dünyanın her tarafından bele-

---

[54] Orijinal metinden benim çevirim: We recognize the important role played by the cities in the globalisation age as an instrument that regulates the ruthless logic of the marketplace. Along this line, it is important to reinforce and build citizen participation networks all over the world that enable cities to intervene in decentralized and solidarity cooperation programs. Porto Alegre's Letter taget från Internet, www.autoridadeslocais.com.br 2002-01-07.

[55] www.autoridadeslocais.com.br Burada iletişim ağı ve bu konudaki açıklamayla ilgili bilgiler bulunuyor. Boaventura de Sousa Santos ,Forum of Local Authorities için yapmış olduğu bir söyleşide şunları söylüyor: Neoliberalism causes enormous an increase in social exclusion, which is not only about economic exclusion, it is the exclusion from public services, security, education, from quality of life as a whole. And, in a way, cities are

diye başkanları ve yerel yöneticiler gelerek kentlerin ve belediyelerin neoliberalizme karşı nasıl bir alternatif güç haline gelebileceğini tartıştılar. Aynı şekilde ulusal düzeylerin de içinde olduğu başka ağlarda oluşturulma sürecinde. İtalya'da, Venedik belediye başkanı ve sosyal sorunlardan sorumlu bölüm başkanı, İtalya'daki bütün ilerici belediyeleri kapsayacak bir iletişim ağı için çalışıyorlar.

Diğer ülkelerde de küresel mücadelenin içerisinde yer alabilmek için belediyeler ve politik imkanlar kullanılıyor. MAI tartışmalarının en çok kızıştığı dönemde Kanada'daki birçok belediye MAI anlaşmasına karşı imzalar toplayıp kendilerini MAI dışı bölgeler ilan ettiler. Fransa'da 2003 baharında birçok belediye GATS anlaşmasına karşı bir çağrıya imza koydular. Komşumuz Norveç'te refah için mücadele eden bir örgüt var. Refah devletinin tehlikede olduğu endişesini duyan birçok sendika ve belediye açılan kampanyalara katılıp imza koydular. Sanki her şeyin en iyisini kendileri bilirmiş gibi, Stockholm belediye meclisinin büyük çoğunluğu Irak'a karşı savaşı protesto eden çağrıya imza atmadılar. [56] Peter Eriksson Kalix'te, gen değişimine uğramış organizmaların yasaklanmasına ilişkin bir bildirgeyi karara bağlamanın mümkün olmayacağını söylüyor. Fagersta belediye başkanı Stig Henriksson ise, Fagersta belediyesinin

---

the ones that feel the consequences of this model. They generate a rural exodus and, for the first time in history, we have most people living in cities. Thus, these cities are increasingly centers for socialization and social interactions, living with these excluding factors arising from neo-liberal globalisation that make local issues much more complex. There is only one-way of responding to neoliberal globalisation: with another globalisation.... It is essential that this alternative too is globalised and that is why the World Social Forum was established. ... They [the cities, *own remark*] have to get organised in networks because there is no other way of globalising. ... to enter into this broad movement and fight against neoliberal globalisation. ... We cannot expect that the Participatory Budget will solve all our issues. It provides a more balanced use of resources, but other mechanisms, such as network of cities, should also be establised because the global takes place at the local level and cities should be open and ready for these developments.

[56] City Debatt 2003-03-19 Stockholm savaşa hayır demeli- Ann-Margarethe Livh (v).

kendisini GATS dışı bölge olarak ilan etmesinin yanlış olacağını söylüyor.

Yeni Bir İsveç Modeli

İsveç'le ilgili anlatılacak sayısız şey var, bu kitabın sayfalarında anlatacaklarımdan çok daha fazla şey. Ne yazık ki katılımcı demokrasi deneyimine ilişkin anlatabilecek bir tek örnek bile mümkün değil, hatta denenmiş ama başarısızlığa uğramış birini bile. Neden böyle? Hangi perspektiften baktığınıza bağlı olarak birçok açıklama bulunabilir. Ben bazılarını gözümün önüne getirebiliyorum.

İsveç'te dolaşıp özellikle de demokrasiye ilişkin gözlemlerde bulunduğunuz zaman, hızlı bir şekilde ortaya çıkan tabloyu görebiliyorsunuz; gelişmenin önündeki tıkanmanın en büyük sebebi yöneticiler. En kuvvetli ve aktif direnişi gösterenler, hala Halkevi'nde yaşadığımızı iddia eden kesim. Hala Halkevi'nin o muhteşem devri devam ettiğine göre o zaman bir şeyleri değiştirmeye de gerek yok. Sosyal demokratlar yaklaşık bu şekilde muhakemede bulunuyorlar. Ne var ki sahnede olan artık eski SAP ve onunla hareket eden demokratik kitle örgütleri değil, reklam bürolarından etkilenen bir parti ve ona bağlı kurum ve kuruluşlar. Tıpkı dünyadaki diğer bütün politik partiler ve onların liderleri gibi, artık halkı temsil etmiyor, büyük şirketlerin yararına çalışan birer delege durumundalar. Sosyal demokrasi biricik örnek değil, diğer partiler de artık kitle örgütleri olmaktan uzak. Hepsi şu ya da bu biçimde kendi seçmen kitlelerinden uzaklaştılar. Eleştiri ve dikkatlerin SAP'a çevrilmesinin nedeni hala iktidarda olmasından kaynaklanıyor. Başka politik aktörlere yer vererek, insanları erk sahibi yapıp katılımlarını sağlayarak pekala demokrasinin biçimini ve içeriğini değiştirebilirlerdi. 1900'lerin başlarında işçi sınıfı hükümette iktidar olmadan toplumu değiştirdi. Elbette 1900'lerdeki gibi olmayacak artık. Kişisel olarak nostaljik düşünebiliriz ama politikada nostaljiye yer yok. Politika, şimdiyi ve dolayısıyla geleceği değiştirebilme iradesidir. Şayet hükümeti elinde bulunduranlar bunu yapmıyorsa, başkaları neden yapmıyor.

Öyle görülüyor ki, biçim ve içeriğe ilişkin sorunları aynı anda gündemleştirmek isteyen yok gibi. Oysa demokrasi hem biçim hem de içerikle ilintili. Sosyal hareketler genelde salt içeriğe ilişkin konularla meşgul olup, biçime ilişkin yeni önerilerde bulunmuyorlar. Yapılan aktiviteler katılımcı demokrasiye dönüştürülmüyor. Politik partiler, biçimin içerik için belirleyici önemde olmasına rağmen, ne pahasına olursa olsun biçimi muhafaza etmekte kararlı görünüyorlar. Norrköping'de su ile ilgili bir halk oylaması olsaydı sonuç mutlaka farklı olacaktı. Genellikle suçlar hep belediyenin ekonomisinin kötü olmasına yıkılır. Oysa daha fazla sayıda insan bütçe üzerinde erk sahibi olsaydı bölüşüm daha farklı olabilirdi. Fagersta ve Kalix'teki yöneticiler biçimde daha büyük değişimler sağlasalardı, yerel demokrasileri belki farklı bir görünümde olacaktı bugün. Alternatif politikaların farkı daha iyi anlaşılacaktı. Başka politikalar için güçlü markalar gerekiyor bugün.

Yeni Bir Marka Oluşturmak

Dünyadaki en etkin markalardan biri olan Halkevi, herhangi bir elbise markası gibi zamanla boş bir içeriğe dönüştü, bir şeyler değişti. Bugün İsveç'in küçük bir belediyesinde Sosyal Demokrat Partiden aynı 8-9 kişi her şeyi yönetiyorlar. SAP il başkanlığını, Sendikayı, Kiracı Haklarını Koruma Derneğini (İsveç'te çok güçlü bir dernek) hep aynı kişiler yönetiyor. Neyse ki Yeşilaycılar hareketi içki kullanmayan bazı Müslümanların angaje olmasıyla kurtulmuş durumda. Artık bir halktan da bahsetmek zor, zira ulusun hareket kabiliyeti oldukça değişimlere uğradı. Kadınların ve göçmenlerin girmek isteyip başaramadığı Halkevi yerle bir oldu.

Sorun, Halkevi'nin yerle bir olmasının ardından nasıl devam etmemiz gerektiği. Bazıları, önceleri daha iyi olduğunu ileri sürüp halkevini yeniden yaşatmak istiyorlar, tıpkı eskisi gibi. Başkaları da içinde bulunulan koşullardan hareketle, Halkevi'nden farklı vizyona sahip, yeni ve daha iyi bir toplum yaratmak istiyorlar. En iyi alternatif, insanların de facto içinde olup erk sahibi oldukları bir katılımcı demok-

rasi. Bu alternatifte önemli olan daha iyi yada daha güvenilir bir lider bulmak değil, insanların kendilerine olan güveni sağlamak. Onlara iyi bir şekilde yönetilmeyi değil, kendi kendilerini yönetebilmeyi öğretebilmek.
Alışılagelen yapılanmaları değiştirmek kolay değil, bir anda başarılacak bir iş de değil. Kuşkusuz yeni bir İsveç modeli kurulurken eskiye ait olan iyi ne varsa sahip çıkılıp muhafaza edilmeli. Sosyal refah, kamu sektörü, eğitimde eşit olanaklar ve sağlık hizmetleri geniş halk kitlelerinin desteğini alan olumlu yanlar. Katılımcı demokrasinin yarattığı bilgi sürecinin bir benzeri olan halk eğitimi geleneği sürdürülmeli. Model bugün İsveç'te yaşayan bütün grupları temel almalı ve hareket noktası herkes olmalı. Herkes, beyaz-ortayaşlı-orta kesim-erkek anlamına gelmiyor, herkes tanımı, bütün çeşitliliğiyle tüm vatandaşları kapsamalı. Politik karar süreçlerinde sadece örgütler değil, tüm vatandaşlar meşru aktörler olmalı. Seçimler, süreçler ve kararlar sonuca ulaştırmalı. Şayet halk büyük bir kamu sektöründen yanaysa bu iradenin sonuçları kararlara yansımalı, eğer suyun özelleştirilmesi istenmiyorsa ya da Avrupa Para Birliğine karşıysa politikanın yönü çoğunluğun bu istemleri doğrultusuna yöneltilmeli. Umutsuzluk ve güven uçurumu, insanların politikacılardan nefret etmesinden değil tam tersine politikacıların insanlardan ve onların fikirlerinden nefret etmesinden kaynaklanıyor.
Ben tarihi katiyen karalamıyorum, yalnızca çok yönlü anlatabilecek yer ayıramıyorum. Sayısız harika insanın, işçi sınıfının hem İsveçliler hem de diğer vatandaşlar için yaptıkları harika katkıları anlatabilmek ciltlere sığmaz. Ben bunların hepsinin bilincindeyim zaten benim hareket noktam da bu. Yapılan bu kadar iyi şeyin sorumluluğunu taşıyıp daha iyiye götürmeliyiz. Ve ben kesinlikle konformist ve pasif olduğumuza ilişkin iddiaları reddediyorum. Bu ülkede varlık gösteren sayısız aksiyon grupları ve dernekler bunun tersini kanıtlıyor. Daha az angajmana sebep olan konformizm değil, çaresizlik duygusudur. Politik partilere yönelip de bir yer bulamayan, sendikalarda aktif olmak isteyip de yanlış iş seçtiği söylenen, halk oylaması için imza-

lar toplayıp da kendi seçtiği politikacılar tarafından engellenen- bunların hepsi nereye kayboluyor. Geri dönüp tekrar denemedikleri malum.
Katılımcı demokrasinin ortaya çıkışının birçok sebebi var. Bunlardan biri ihtiyaç; daha iyi bir toplumu mümkün kılabilmek için daha fazla demokrasi ihtiyacı. Denemeyi göze alan insanlar var. İsveç'te her şey kötü değil, mesele bu şekilde sürüp gitmesini arzu edecek kadar her şeyin iyi olup olmadığında. Topumu nihai olarak başka bir görünüme kavuşturabilmek için ve değiştirebilmek için denemeye cesaret etmeliyiz, başarabilmek için hata yapmayı göze almalıyız.

DEMOKRASİNİN GELECEĞİ PEŞİNDEN KOŞTURMAK

Bilgi ve Sorumluluk

Bilgilenme süreci katılımcı demokrasinin can damarını oluşturuyor. Bilgili olmak erk sahibi olmak anlamına geliyor. Bilgilenme hareket kabiliyetini artırıyor. Örneğin Porto Alegre'deki Katılımcı Bütçe süreci her yıl 50 000 insanın belediye bütçesinin işleyişine ilişkin bilgilenmesini sağlıyor. Bu katılım, hataların olup olmadığını anlamak amacıyla konulan bir inisiyatif değil, karar alma sürecinin doğal bir parçası. Vatandaşlar mümkün olduğunca en az hatanın olması için demokrasiye aktif katılım sağlıyorlar. Bununla Katılımcı Bütçe sürecinin, önceden getirilen önerilere ya da alınan kararlara her şey olup bittikten sonra eleştirel bir müdahalede bulunma anlamında değil, bizzat öneriler getirerek ve kararlara katılarak sürece damgasını vurduğunu belirtmek istiyorum. Katılımcı Bütçe sürecinde vatandaşlar ne zaman hangi kararların alınacağını çok iyi biliyorlar. Belli bir soruya yanıt bulabilmek için belediyenin hangi departmanına başvurulacağını, ya da belli bir konuda alınacak kararı etkileyebilmek için hangi toplantıya gidileceğinin bilincindeler. Bu durum sonuç olarak birçok şeyin olumlu yönde değişmesine yol açıyor. Her şeyden önce vatandaşların belediyeyle ilişkiler konusundaki tutumu değişiyor. Porto Alegre'de Katılımcı Bütçe hayata geçirilmeden önce vatandaşların belediyeyle ilişkileri sık rastlanan bir olay değilken daha sonra sıradan bir hal aldı. Bu durum bürokratik ilişkileri de etkileyerek daha şeffaf ve kolay ulaşılabilir hale getirdi. Resmi kurumların vatandaşlara karşı tutumu kökten değişti.

Önceleri, vatandaşın başvuruda bulunarak herhangi bir belge istemesi, ya da bir soruya cevap araması memurlar tarafından rahatsız edici bulunurken, şimdilerde bu vatandaşların katılımını kolaylaştırmada sunulan doğal bir hizmet olarak görülüyor. Bütçe sürecine bağlı olarak kurulan çok değişik konsey ve komiteler var. Çünkü belediyenin görevi vatandaşları sadece karara ortak etmek değil, onlarla birlikte analizler yapıp, karar verip birlikte hayata geçirmek aynı zamanda. Başlangıçta uzman kadrolarla vatandaşlar arasında baş gösteren kültürel çatışma sonradan normalleşti. Süreç içerisinde örneğin bir mahallede konut planı vapacak olan bir mimarın o mahalle sakinleriyle bilgi alışverişi içerisinde olması normal görülmeye başlandı. Her iki taraf da bunun hem zaman kazandıran, hem de kaliteyi artıran bir yöntem olduğunu anladı. Son derece açık ve şeffaf işleyen Katılımcı Bütçe süreci politikayı efektif ve daha iyi kıldı. Çünkü vatandaşlar öncelikli sorunların tespitinde belediye bürokrasisine inanılmaz katkılarda bulunarak onların işini kolaylaştırdılar.

Özellikle bütçenin katılıma açık hale getirilmesi Porto Alegre'deki değişim sürecinin mihenk taşını oluşturdu. Var olan ekonomik kaynakların en iyi şekilde bölüşümünü sağlamak toplumsal gelişmede çok önemli bir rol oynar. Bir diğer önemli sorumluluk da belediyenin gelirlerini nasıl arttırabileceği konusunda çözümler üretebilmek. Birçok belediye, kurum ve kuruluş için bütçe açığı en önemli sorunlardan birini oluşturuyor. Her hangi bir önerge sunulduğunda alınan yanıt paramız yok ya da yeterli para yok, oluyor genellikle. O halde insanların yaratıcı fikirlerle, ihtiyaç duyulan gelir düzeyine nasıl ulaşılacağı konusunda öneriler getirmesine izin verilmeli. Belediye ekonomisi, hem seçimlerde hem de genel politik tartışmalarda en önemli konulardan birini oluşturuyor. Bu kitapta adı geçen ve kendileriyle söyleşi yaptığım her iki belediye başkanı da halkın düşüncesizce hem iyi bir hizmet beklentisinde olduğunu, hem de vergilerin artırılmasına karşı geldiğini söylüyor. Kalix'teki vergi sorunlarını tartışmak için kurulan konsey, her iki şeyin bir arada yapılamayacağına dair bir bilinç ol-

duğunu gösteriyor. Buna karşın vergilerin artırılması doğrultusunda oy verenlere ya da gelir bölüşümü konusunda fikir yürütenlere rastlamak çok ender.

Oysa vatandaşlara, vergi düzeyini belirleme kararlarına katılma imkanı verilse, ya da kaynakların nasıl bölüşüleceğine dair imkan tanınsa, değişimde rol sahibi oldukları kendi desteklediklerı politik çizginin sonuçlarına katlanmaları da daha kolay olur.

Sağlam ayaklar üzerine basan bir demokrasi elbette sadece maddi bileşenlerden oluşmuyor, ama maddi olanaklar yine de temel rol oynuyor. Fagersta'da Henriksson'un ve Kalix'te Eriksson'un belirttiği gibi umut etmek önemli. Maddi durumların düzelmesiyle birlikte belediye sakinleri yeniden umutlanmış ve günlük yaşamlarında söz sahibi olur hale gelmişlerdi. Vatandaş olmanın birçok anlamı olsa gerek ama bunlardan en önemlisi maddi şartlar. Oturacak bir evinin, günlük yiyeceğinin ve geçimini sağlayabilecek bir gelirinin olması gerekir. Brezilya'da Lula devlet başkanı seçilince açlığa karşı savaş - Fome Zero- ilan etti. Hedefi her Brezilya'lının günde üç öğün beslenebilme imkanına sahip olabilmesi. Batı dünyasında yaşayan bizler için beslenebilme zaten pek sorun değil ve bu konuda fazla bir şey konuşma gereği pek yok, ama Lula için en önemli politik projelerden birini oluşturuyor. Daha fazla vatandaşı aktif hale getirmek de başka bir hedef. Ne kadar çok kişi kafa yorar, angaje olur, katılırsa toplumsal gelişmeye katkıda bulunanların potansiyeli o ölçüde artar. Vatandaş olmak bilgi sahibi olmak anlamına geliyor. Enformasyon ve bilgi, güç sahibi olmayan kitlelerin demokratik kanallarla güçlenip etkin olmasında önemli araçlar.

Salt formalite icabı görüşlerine başvurulma ile alınacak kararlarda söz sahibi olabilme arasında çok büyük farklar var. Benim savunduğum katılımcı demokrasi modeli hem görüş belirtme hem de kararlarda ortak olmanın birlikteliğini öngörüyor. Çünkü kararlarda katılımcılık olanağının insanların angaje olabilmesinde önemli bir kriter oluşturduğunu düşünüyorum. Ama bu aynı zamanda pratik olarak organize edebilme açısından çözülmesi en zor sorunlardan

birini oluşturuyor. Bir sürecin katılımcı kabul edilebilmesi için hangi ölçütler geçerli, bu katılanların sayısına mı bağlı olmalı, sürecin uzunluğuna mı yoksa sorunun önemine mi? Şüphesiz farklı durumlar farklı uygulamalar gerektirir. Ne son derece angaje olmuş küçük bir grubun kalan diğerleri üzerine kararlarını sürekli dayatmalarına izin verilmeli, ne de ne kadar angaje olmuş olursa olsun vatandaşların, seçimle gelmiş politik temsilcilerin ya da bürokratların kalın duvarlarını aşamamasına fırsat verilmeli. İşi ta başlangıçta sağlam tutarak çalışma şekillerine ve karar sürecinin kurallarına ilişkin tüzük ve kuralların birlikte hazırlanarak sürecin bir parçasını oluşturması çok önemli.

Porto Alegre'deki katılımcı demokrasi modeliyle, herhangi bir karar taslağı konusunda görüşe başvurma arasındaki en önemli fark sorumluluk olayına dayanıyor. Bilgilenme süreci vatandaşlara sorumluluk almayı da öğretiyor.

Katılımcı demokrasiye karşı çok sık duyduğum itirazlardan biri de herkesin her türlü saçma önerilerde bulunarak karara bağlatabileceği endişesi. Mantıki olarak doğru görünse bile pratik işleyişte katılımcıların kaynak bölüşümündeki sorumlu ve dikkatli tutumları bu tür olaylara meydan bırakmıyor. Kentin tamamının ya da bir mahallesinin nelere ihtiyaç duyduğu konusunda çok gelişmiş bir bilinç düzeyi var. Elbette katılımcı demokraside de zaman zaman yanlış kararlar alınabiliyor, ama zaten parlamenter demokrasinin de yanlışlara karşı bir bağışıklığı yok. Bir halk oylamasında kişilerin gidip oy vermesinden başka bir sorumluluğu yok. Halk oylaması kararı ya da bundan çıkan sonuçlar siyasi temsilcileri ilgilendirir. İktidardakiler çıkan sonuçları kendilerine göre yorumlayıp, oy veren çoğunluğun eğilimi doğrultusunda hareket etmeyebilirler.

Bundan kaçınmanın biricik yolu vatandaşların sorumluluğunu oy verme işlemiyle sınırlamayıp genişletmek.

O zaman vatandaşların katılımı sadece bir defayla sınırlı kalmayıp, öneri, tartışma ve kararı kapsayan bütün Katılımcı Bütce sürecine yayılacaktır. Bu bağlamda demokratik bir yol olan sürecin kendisi özel bir değere sahiptir. Bu de-

ğer iki önemli demokratik nitelik doğurur: bilgi ve sorumluluk.

Genel geçer olan karar tarzlarından farklı bir şekilde karar vermek mümkün mü peki? Bilgi ve enformasyon, talebi de beraberinde getirir. Ve bazen Porto Alegre'de olduğu gibi halkın seçtiği temsilciler de vatandaşların istediği doğrultuda birilerinden talep de bulunur. Örneğin belediye başkanı, çokuluslu şirketlere ait bir alışveriş merkezi olan Carrefour ile ilgili müzakerelerde bulunurken kapalı kapılar ardında gizli uzlaşmalara gitme yerine, açık bir şekilde vatandaşlarının taleplerine atıfta bulunur. Burada söz konusu olan politik hareket alanını genişletme mücadelesidir. Bu aynı zamanda halkın seçtiği politik temsilcilerin son aşamada hangi tarafı dinlemeye istekli olacağını da belirleyen bir mücadeledir. Norrköping'de dinlenen taraf halk olmadı örneğin, orada politikacılar sermayenin baskısının da yarattığı etkiyle danışmanların tavsiyelerine kulak verip sular idaresini özelleştirdiler. Katılımcı demokrasiyi incelerken gördüğüm en zekice şeylerden biri de politikacıların halk böyle istedi diyerek sorumluluğu halka yıkmaları. Porto Alegre'de halkın çoğunluğunun ilerici olması PT'nin bu konuda işini daha da kolaylaştırabiliyor. Tony Blair'in vatandaşlarım istemediği için Irak'a asker göndermiyorum dediğini tasavvur edebilir misiniz? Sanırım edemezsiniz. İşte tam da bu gerekçeyle, katılımcı demokrasinin temsili demokrasiyi tamamlaması gerekiyor.

Bu halkın seçtiği politikacılara yeri geldiğinde "nahoş" kararlar verebilme gücünü ve dayanağını da sağlar. Politikacılar halkın iradesine karşı kapitalistlerin iradesine boyun eğip özelleştirdiklerinde, kemer sıktıklarında ya da savaş açtıklarında da yine bir çeşit "nahoş" kararlar alırlar. Tam tersini yapacak cesareti göstererek kendilerini seçenleri memnun etme yoluna gittiklerini düşünün bir kez.

Kadınlar ve Yeterlilik

Demokrasi tarihi her zaman erkeklerin tarihi oldu. Demokrasi onların katıldıkları, karar verdikleri ve hüküm sürdükleri bir arena oldu. Antik çağın Yunanistan'ından

Rousseaue'nun cumhuriyet düşüncelerine ve liberalizmin özgürlük idealine kadar erkekler demokrasinin biricik aktörleri oldular. Eski Yunanlılar meydanda toplanıp, güzel konuşmalarla toplumları için neyin en iyi olduğunu tartıştılar. Meydanda sadece mal-mülk sahibi erkekler vardı. Halkın büyük çoğunluğunu oluşturan kadınlar ve köleler ise belki tartışma konularının bir bölümünü oluşturuyordu ama asla demokrasinin değil. Rousseaue'nun ideal cumhuriyet toplumunda sadece ve sadece toplumda yaşayanların yasama hakkı vardı. Toplumun onayından geçmeyen bir yasa meşru kabul edilmeyecekti. Ama halk demek erkekler demekti. Liberalizm ise demokratik sistemi geliştirerek bugünkü duruma getirdi. Liberalizmin özünü bireye özgürlük ve mülkiyet hakkının korunması oluşturuyor. Bireyden anlaşılan ise, beyaz, mülkiyet sahibi erkek. Burjuva temsili demokratik sistem erkeği baz alıyor. Marksizm de ne yazık ki eleştiriden kendine düşen payı alıyor. İşçi sınıfı Marksizmin düşünce sistematiğinin nesnesini oluşturuyor, burada söz konusu olan yine geleneksel olarak sanayi işçi sınıfından beyaz erkek.

Neredeyse bütün ideolojilerin bağrından feministçe düşünenler çıktı. Hizmetçiler vasıtasıyla kadınların özgürleştirilebileceğini söyleyen cumhuriyetçi Wollstonecraft. Liberalizmin J. S. Mill'i ise ücretsiz ev işlerine devam etmeleri şartıyla kadınların toplumsal ve demokratik yaşamın geliştirilmesine katılmalarını öngörüyordu. Marksizmin ise 'Ailenin, özel mülkiyetin ve devletin kökeniyle' aileyi ele alarak erkeği burjuva, kadını ise proletaryaya benzeten Engels'i vardı. Böyle güçlü bir analize rağmen, kadınların erkeklerle birlikte sınıf mücadelesine katılarak kapitalizmi alt etmelerini çünkü o zaman kendilerinin de özgür olacağı çıkarsamasına varılıyordu. Hiç kimse kadının demokrasideki yerini itiraf etmedi.

Şimdiye kadar kadınların demokrasi içerisinde yer almaları tarihi hep onların mücadele tarihi oldu. 1900'lü yıllar kadınların demokratik yükümlülükler ve hakları bakımından yasal olarak tanınmaya başlandığı yıllar oldu. Ne yazık ki büyük bir çoğunluk ancak yüzyılın sonuna doğru

pek çok hakkı kullanabildi. Kadınların yasalar karşısında erkeklerle eşit demokratik haklara sahip olduğu liberal temsili demokratik sistem birçok ülkede ancak 20 yıl kadar önce yürürlüğe girebildi. Atina'daki demokrasiden 2500 yıl sonra ancak dünya nüfusunun çoğunluğu oy hakkına sahip olabildi. Uzun süreler kadınların demokrasiye katılımları için gereken yeterliliğe sahip olmadıkları iddia edildi. Bugün artık kadınlar katılıyor ve kadınların katılımıyla sistemde belli düzelmeler de oluyor.

Yeterlilik çoğu zaman kadınlara ve onların eşit koşullarda katılım hakkına karşı kullanılan bir gerekçe olmuştur. Bugün ise, sadece kadınlara karşı değil toplumun çoğunluğuna karşı kullanılan bir argüman. Vatandaşlar bazı konularda karar alabilecek yeterliliğe sahip midir, diye şüphe beslenir. Siyasetçilerin gözünde halk aptaldır, bilgisizdir, yetersizdir ve kendisinin yararına olan şeylere aklı ermez, onlara kalsa başka bir halkı tercih ederler. Vatandaşları sadece oy sürüsü ya da güdülecek koyunlar olarak gören bir mantığın halk oylamalarına ya da katılımcı demokrasiye karşı çıkması doğaldır elbette. Oysa hareket noktası farklı olmalı. Bence insanlar inandığımızdan daha fazla yeterliliğe sahipler. Yeter ki oylama öncesi ciddi ve öğretici tartışma platformları yaratılsın. Bunun dışında oy hakkı en temel vatandaşlık haklarından biridir. Eğer siyasetçiler insanların yeterli bilinç düzeyine sahip olmadığını iddia ediyorlarsa, bunu yükseltmek onların görevi olmalıdır.

Halk oylamaları gerektiği şekilde kullanıldığında çok olumlu olabilir. Ama halk oylamasının sonuçlarına saygı göstermemek, nasıl olsa bir işe yaramıyor diye halkta yılgınlık da yaratabilir. İsveç'te EMU (Avrupa Para Birliği) oylamasından önce başbakan Gören Persson "Hayır" sonucu çıktığı taktirde birkaç yıl sonra tekrar halk oylamasına gidileceğini ilan etti. İrlanda'da Amsterdam Sözleşmesine Hayır çıktığında vatandaşlar oylamanın 'yanlış' yapıldığını ve acilen yeni bir oylamaya gidilmesi gerektiğini öğrendiler. Danimarka'daki oylamada Maastrich antlaşmasına "Hayır" çıkınca iki yıl sonra yeniden oylamaya gidilmesi doğrultusunda karar alınıverdi. Nükleer enerji konusundaki halk

oylamasından istediği sonucu alamayacağını anlayan hükümet, 'Evet' ve 'Hayır' şıkkının yanı sıra üçüncü bir alternatif olarak 'Belki sonra' şıkkını ilave ettirdi. Bütün bunlar göz önünde bulundurulduğunda insanların nasıl olsa kendi seçimleri kaale alınmayacak düşüncesiyle yılgınlığa kapılmaları doğaldır. Eğer EMU'ya ilişkin halk oylaması sadece 'şimdi veya sonra' arasında bir alternatifi içeriyorsa bu durumda 'hiç bir zaman' diyenler için daha başından itibaren kaybedilmiş bir oyun olarak görülmesi doğaldır.

Mülkiyet – Ne Şekilde Karar Verilmeli?

Günümüz modern demokrasilerinde en zengin olanlar en fazla belirleme hakkına sahipler. Her şeyin özelleştirildiği bir demokrasi nasıl olurdu acaba? Toplumdaki mülksüzler bakımından demokrasi politikaya, moral ve ahlaka ilişkin yasalarda söz sahibi olup, toplumun temellerini oluşturan bir konuda yani ekonomi konusunda bundan mahrum kalmak anlamına gelirdi. O zaman da buna demokrasi demek ne ölçüde doğru olurdu? Demokratik bir tanımlama ekonomiye ilişkin görüşleri ve yeniden bölüşüm konusunda söz sahibi olma olanağını ölçüt almalıdır. Neoliberaller de tıpkı klasik liberalizm gibi kamu mülkiyetinin tamamen yok edilerek devletin küçültülmesini ve her şeyin ticaret metası haline getirilmesini savunuyor. Neoliberal kuramcılardan Robert Nozick ve Friedrich Hayek (Thatcher, Reagan, Pinochet ve daha bir çoklarına ilham kaynağı olan) mülkiyet hakkının ve kaynak birikiminin temel olduğu liberalizmin köklerine döndüler. Bununla liberalleri anti-demokrat olmakla mı suçluyorum? Hiç de öyle değil, sadece ekonomi ve bölüşüm politikalarını içermesi gereken bir demokrasi perspektifini savunmaya çalışıyorum.

Ta eski Yunanlılardan bu yana uygulanagelen demokrasi modellerinin birbirinden çok farklı olduğunu ve bunların bir çoğunu bugün asla demokrasi olarak adlandırıp adlandıramayacağımızı araştırdım. Anti-demokrat tanımlaması genelde, demokrasi tartışmasında bir boyuta açıklık getirmek yerine sırf çamur atmak için hiç de dürüst olmayan bir amaçla kullanılır. Buna karşın politikacıların, demokrasi-

nin nasıl işlemesi gerektiği, birçok şeyin hatta her şeyin özelleştirildiği bir toplumda kimin ne üzerinde ne kadar söz sahibi olabileceğini açıklayabilmeleri gerekir.

Katılımcı demokrasi yalnızca herkesin katılımını savunmakla yetinmeyip bunun imkanlarını sağlayacak biçimleri de yaratıyor. Böylelikle mülksüzlerin zenginler tarafından yönetilmesi olanağı engellenerek onlara bizzat katılma ve belirleme zemini hazırlanıyor. Kamusal mücadele bu ışıkta değerlendirilmelidir. Bazı sosyal hareketlerde kamu arazilerinden ve kamu sektöründen bahsedilir ki bu küresel düzeyde global public goods - yani kimsenin tekelinde değil herkese ait olan örneğin su kaynakları gibi- olarak adlandırılır. Bu konulardaki kararlar herkesin katılımına açık ve herkesin çağrıldığı toplantılarda belirlenir. Her şeyin ticari bir metaya dönüştüğü küresel düzeyde ise durum tersidir. Gizlidir damgası taşıyan belgeler, kapalı kapılar arkasında olup biten işlemler ve kapital sahiplerinin gittikçe artan gücü. Uluslararası şirketlerin manevra kabiliyeti vatandaşlarınkiyle ters orantılı olarak genişliyor.

Kimlerin belirlediği ve nasıl belirlediği soruları aslında birbirine bağlı. Halkın temsilcilerinin gücünün sınırlandığı ölçüde mülk sahiplerinin artıyor, ya da yasal düzenlemelerle sermaye sahipleri devletten daha etkin duruma geliyorlar. Aynı zamanda mülksüzlerin etkileyebildiği tek alan olan kamu mülkiyeti gittikçe küçülüyor. Toplumsal zenginliklere yönelik gittikçe artan talan gereken tepkiyi uyandırmıyor. 90'lı yıllarda Stockholm'de kamuya ait yerlerin ve evlerin özelleştirilmesi buna bir örnek. Ortak vergi paralarımızla kamuya ait konutların yapılmasını finanse ediyoruz. Kamuya ait bu konutlar daha sonra satışa çıkarıldığında sadece yeterince maddi imkanlara sahip olanlar tarafından alınıyor ve ondan sonra da spekülatif amaçlarla el değiştirmeye devam ediyor. Spekülatif vurgunları vuranlar ortak vergi paralarımızla toplumsal altyapıya yapılan yatırımlar sayesinde zenginliklerine zenginlik katıyor.

Sosyal adaleti kapsayan bir demokrasi tanımı vatandaşların ekonomi üzerinde karar verme hakkını da içermelidir. Porto Alegre'deki Katılımcı Bütçe çoğunlukla yeniden dağı-

tımcı, yeniden bölüşümcü bir demokrasi olarak tanımlanıyor. Bütçeyle ilgili alınan kararlar ya da bütçe işlemlerine yönelik tüzük yeniden ve adil bölüşümü arttırmaya yönelik. Gittikçe daha çok sayıda insan katılarak bütçenin ne şekilde işlediğini ve nasıl adil bölüşümü sağlamada bir araç işlevi gördüğünü ve eşitliğe katkıda bulunduğunu öğreniyor. Kararlar icra edilip sonuçlar alınmaya başlandığında ise giderek daha çok sayıda insanın refah pastasından payını alması, katılımı daha anlamlı hale getiriyor. Artık politikacılar gelip vaatlerde bulunamıyor çünkü kararlara damgasını vuran bizzat kendileri olduğu için buna ihtiyaç duymuyorlar zaten.

İnsanlara yönetebilmeleri için daha fazla fırsat ve güven vermek değişim sürecini hızlandırarak ivme kazandırır. Şahsen bölüşüm politikalarında insanlara etkin olma olanağını vermenin katılımı artırmada belirleyici olduğuna inanıyorum. Buna katılım vasıtasıyla demokrasinin yeniden dağıtımı diyebiliriz.

Farklı bir demokratik işleyişle vatandaşların lehine olan bir sonuç yaratılabilir.

Özünde yanlış olan ne küreselleşmenin kendisi ne de Avrupa işbirliği, problem halkın çoğunluğunun aleyhine sonuç veren işleyişe neden olan politikanın kendisi. Katılımcı demokrasi ile neoliberalizmi tersyüz edip kar amacını değil, insanları her şeyin merkezine oturtabiliriz.

Karşı Tepki

Porto Alegre'de bütçeyi belirleyen halk. Katılımın sağladığı baskı, yerel parlamentonun halkın belirlediği kararları değiştirmesine engel oluyor. Katılım işlemi belediyeler yasasında yer almıyor ve kurumsallaşmış da değil. Buenos Aires'de komşu konseyleri bir binayı işgal etmeye karar verdiklerinde doğrudan belediyeler yasasını çiğnemiş oluyorlar. Filistin'de Halk komiteleri İsrail saldırıları ardından halkın yardımına koştuğunda yine kimsenin yapamayacağı bir şekilde riske atılıyorlar. Hepsi de boşlukları dolduran çeşitli örnekler. Porto Alegre'de meşru bir alanın her yıl katılımla pekiştirilmesi, Buenos Aires'de iktidara karşı mü-

cadele, Filistin'de ise kurumsal boşluğun doldurulması söz konusu. Hepsinin ortak yanı paralel güç dengeleri oluşturmaya çalışmaları. Paralel güç oluşturma iktidara karşı bir meydan okuma olduğu için doğal olarak bir tepki yaratıyor. Ama bu her zaman olumsuz bir tepki olmayabiliyor. Örneğin Porto Alegre'de bu olumlu bir güce dönüşürken, Buenos Aires'de bir tehdit olarak algılanıp Filistin'de ise görmezden geliniyor. Paralel güçler belli bir politikaya karşı alternatif bir güç oluşturuyor, bu kimi zaman neoliberal bir politika, kokuşmuş bir sistem ya da işgal gücü olabiliyor. Bu bir bakıma, başka yöntemlerle sistemin daha iyi işleyebileceğini ispat etmeye çalışma ve bu başka olanı normal olan haline getirme çabaları anlamına geliyor. Yani kalıcı olan haline getirme. Bu çabalar bazen karşı tepkilere yol açabiliyor.

2002 yılında Arjantin'deyken Peronist parti "Patotas" denilen özel kuvvetleri komşu konseyi toplantılarına gönderiyordu. Saldırgan erkeklerden oluşan bu gruplar toplantıya katılan komşuları hırpalayıp döverek bir daha toplantılara katılmamalarını sağlamak için gözdağı veriyorlardı. İnsanların bir araya gelerek barışçıl bir şekilde sorunlarını tartışıp çözüm üretmeye çalışmalarını iktidar güçleri kendilerine yönelik bir tehdit olarak algılıyordu. Özünde tehdit olarak algılanmasının nedeni toplantıların kendisinde değil, kontrol edilemez oluşunda yatıyordu. Şiddet de bir çeşit kontrol. Katılımcı demokrasinin düşmanları var mı? Evet, şiddet ve misilleme yönetici elitin kullandığı düşmanca yöntemler. Bu bazen ülkeyi idare eden sivil ya da askeri hükümet, bazen örneğin ABD gibi Latin Amerika'yı hep arka bahçesi gibi görüp müdahale eden yabancı bir süper güç ya da başka silahlı koruma birlikleri ve özel ordular olabiliyor. Yöneticiler, kabul etmek istemedikleri politik aktivitelere karşı şiddetin düzeyini artırarak misillemelerde bulunuyorlar. Baskıya maruz kalanların gösterdiği karşı tepkiler birçokları tarafından kaos olarak algılanıyor. Bunun üzerine sıfır toleransla sükuneti sağlayıp huzur getireceğini vaat ederek tekrar devreye giren yöneticiler bu kez dizginsiz bir şiddet uyguluyorlar. Bu oldukça alışılagelen bir durum. Allende döneminde Şili'de de buna benzer bir durum ol-

muştu. Bu kez zengin ve iyi halli olan kesimler yemekleri dökerek ellerine aldıkları tencerelerle sokağa fırlamış ve yoksulluğu protesto etmek bahanesiyle kaos yaratmaya çalışmışlardı ki sırf Pinochet onlara huzur vaat edip iktidara el atabilsin diye.

Özel mülkiyete karşı gelişen tehditler genelde şiddetle karşılanıyor. Arjantin'de kriz dönemi başladığında en ufak bir sorumluluk duygusu dahi taşımadan kaçan şirket sahipleri onbinlerce insanı maaşsız ve aç durumda bıraktılar. Birçok fabrikaya işçiler tarafından el konması üzerine, seçim öncesi büyük bir şiddet uygulayarak fabrikalar boşaltılmaya çalışıldı. İşçilerin el koyarak çalıştırdığı fabrikaların çok iyi ve kar getirir duruma geçtiğini gören eski sahipleri mallarını geri istiyordu.

Karar Hangi Düzeyde Alınmalı?

En iyi kararların ilgili alana en yakın yerde alınan olduğuna ve dolayısıyla yerelde alınan kararların en demokratik kararlar olduğuna dair düşünceler var. Yakın alanı, karar vermede en ideal alan olarak belirlemenin mutlaka önemli dayanakları vardır. Ama bunu basit bir genelleme ile ulusal düzeydeki merkeziyetçi yönetime ya da onun üstündeki boyutları demokratikleştirme önerilerine karşı genel geçer bir alternatif olarak kullanmak doğru olmaz. Dar alan savunucuları, yereli küresele karşı bir dikotomi – zıt kutup – olarak tanımlama eğilimindeler. Bütün dikotomileştirme çabalarında olduğu gibi bu, bir kutup iyi –yerel - diğer kutup kötü -küresel- anlamına gelir.

Demokrasi hareketi, birçok durumda yerel boyut ile küresel boyutu birleştirebilmeyi başardı. Artık içi boş ve çoğu durumda hiç bir anlam ifade etmeyen *küresel düşün yerel davran* sloganı bir kenara atıldı. Sadece çevre kirliliğini düşünerek alışveriş etmekle yetinmeyip, küresel ile yerelde aynı anda harekete geçmek. Sanırım Zapatistler aynı anda farklı düzeylerde harekete geçmeyi sembolize eden en iyi hareket. Stina Lundberg Zapatistlerin ünlü lideri Subcommandante Marcos ile en ünlü röportajlarından birini yaptığında onların internetteki sitelerini yapan gence

çok önemli bir yer ayırmıştı. [57] Bu site sayesinde hareket bütün dünyayla bağlantı kurup onları harekete geçirmeyi başarıyordu. Bununla Chiapas cangıllarındaki olaylar küresele mal oluyor, birçok çevreler neler olup bittiğini öğrenerek Zapatistlere destek sağlayan güçlü bir kamuoyu yaratıyorlardı. Hareket aynı zamanda her iki yöne doğru hareket etme esnekliğini göstererek bir yandan Chiapas'da bağımsız belediyeler ilan ederken öte yandan küreselle bağlantı sağlıyordu. Zapatistler ilginç bir örnek ama bu, yerelde ve küreselde aynı anda hayat gösterebilmek için ille de maske takıp, puro kullanıp, Latin Amerikan halk isyanları geleneğinin bir parçası olmayı zorunlu kılmıyor.

Sosyal hareketler her gün bir yandan küresel anlaşmalara karşı küresel boyutta mücadele ederken, diğer yandan yerelde de bu anlaşmaların yarattığı yıkıcı olumsuz etkileri ortadan kaldırmak ve kamuoyu oluşturmak için mücadele veriyorlar. Yerel düzeydeki katılımcı demokrasi küresel düzeydeki demokrasi boşluğunu doldurabilecek bir rol oynayabilir mi? Araştırdığım hiç bir örnek küresel boyuta karşı güç dengesi oluşturabilecek bir yeterliliğe sahip değil. Söz konusu kentler ve belediyeler arasında bir iletişim ağının kurulması dahi böyle bir yeterliliği sağlayamaz. Salt beyin jimnastiğiyle stratejiler geliştirerek bütün katmanlara nüfuz edebilecek bir küresel demokrasi istemini hayata geçirebilmek mümkün olmasa gerek. Küresel boyutlarda değişimin üstesinden gelmek bugün bulunmayan demokratik kanalların bulunup yaratılmasına bağlı. Bundan hareketle,

---

[57]Burjuva alternatiflerine bakmamamın nedeni onların her zaman kapsayıcı değil de dıştalayıcı, ayrımcı ve hiyerarşik düzenlemelerden yana olmalarından dolayı onları dikkate değer bulmamam. Örnek burjuva belediyeleri genelde etnik isveçlilerden ve üst sınıftan oluşuyor. Bu tür bileşimi olan belediyelerde vatandaşların hiç de öyle bilgi ve sorumluluk sahibi olmaları gerekmiyor, bu nedenle de dikkate değer örnekler değil. Bu tür belediyeler örneğin mültecileri kabul etmemek ya da sorunlu çocukları okullarına almamak gibi "özgürlüklere" sahipler zaten.

demokrasinin yalnızca ulusal boyutlarda mümkün olduğu gibi bir sonuca da varılmamalıdır.

Ulusal devletin statüsünde, egemenlik hakkında ve yasal çapında bir değişiklik olmadığını ya da eski modelin geri getirilebileceğini iddia etmek son derece yanlış olur. Yer yer iktidar ve egemenliklerin el değiştirmesi ve bu alandaki yasal düzenlemeler devam ederken, ulusal devleti haritada yeni bir yere yerleştirip yeni boyutlara demokrasiyi nasıl taşıyabileceğimizi düşünmek durumundayız. Küreselleşme fırtınasının yarattığı kapsamlı alt üst oluşlar karşısında salt ulusal devletin yitirdiği yetkileri geri almaya çalışmak ortaya çıkan yeni dinamikleri dizginlemekte yetersiz kalır. Kaldı ki amaç bu olmamalı. Yapılacak tek şey değişimlere denk düşecek yeni demokratikleştirme stratejileri geliştirmek olmalıdır.

Sınırlamalar, Tehlikeler ve Problemler

İlgi ve katılıma karşı herhangi bir sınırlama söz konusu mu? Nasıl olur da 1,3 milyon nüfusa sahip bir kentte "sadece" 50 000 kişi Katılımcı Bütçe'de yer alır? Neden daha fazla sayıda insanın katılmadığına dair listeler dolusu gerekçeler sıralamak mümkün. Amaç elbette ki sürecin az sayıda aktif kişi tarafından yönlendirilmeyip elden geldiğince katılımın çok olmasını sağlamak olmalı. Her yerde bütün vatandaşlara ulaşa-bilen bir ağa sahip olması ve karar sürecinin herkese aynı mesafede yakın ve açık olması Katılımcı Bütçenin en önemli özelliği. İster istemez aktif ve pasif katılımcılar olarak bir ayrışma da oluyor. Toplantılara aşırı katılım ve elde edilen verim ya da kalite kimi zaman ters orantılı olabiliyor. Sorun niceliğin nitel olarak ölçülüp ölçülemeyeceğinde yatıyor. Bazı ülkelerde seçimlere katılma oranının % 25'e kadar düştüğünü düşünecek olursak yine de Katılımcı Bütçenin başarılı olduğunu söyleyebiliriz.

Model ve sistem ayrımı olmaksızın katılımın çok daha fazla insanı kapsaması her zaman arzu edilen bir durum, ki daha iyi ve gelişkin modeller bulabilme mücadelesinde olumlu bir itici güç olabilir. Daha önce de belirttiğim gibi demokrasi statik bir sistem değil, aksine insanlara toplum-

sal gelişmeleri etkilemede en iyi katılım aracını sağlayacak dinamik ve değişken bir süreç.

Liberalizmin temel taşlarını atan ideologlar en çok çoğunluğun diktası dedikleri olgudan korkarlardı. Montesquieu'ye göre bazı insanlar daha doğuştan yönetmek için yaratılmışken birçoğu ise öz iradeden yoksun doğardı. [58] Çoğunluğun toplumsal gelişmelere damgasını vuracağına dair endişeler hala var. Hiç bir toplum sınıfsal, cinsel ya da mülkiyet ilişkileri bakımından eşit olmadığı için bu endişeler haklı olabilir. Zira çoğunluğun eline imkan geçtiğinde toplum gerçekten bambaşka bir duruma gelecektir.

Katılımcı demokrasinin riskli yanları da var. Bu risk aktif kişilerin diktasının oluşabileceği endişesinden kaynaklanıyor. Fanatik dernek üyeleri, genç ve yorulmayan aktivistler, can sıkıntısından bunalan emekliler, ilişki arayışında olan orta yaşlı erkekler – bunların hepsi toplantılara katılıp kendi bireysel damgalarını vurmaya ve kendilerinden başka hiç kimsenin sesi olmamaya çalışabilirler. Bu küçümsen-memesi gereken bir tehlike. Bunun üstesinden gelebilmenin tek yolu toplantılara katılım sayısını artırarak mümkün mertebe kapsamlı olmasını sağlamak. Birçok çevre ve gruplardan çok sayıda insanın katılımını sağlayarak, kimi çenesi düşük ya da yarım akıllının toplantıyı sabote etmesi engellenebilir. Çeşitli diktalara karşı en etkin ilaç mümkün olduğu kadar çok sayıda insanın katılımını sağlamak. Çünkü artan sayıda katılım, en iyi kararların çıkmasının da garantisi.

Başka bir problem de farklı grupları angaje edebilme sorunu. İsveç'te üst sınıflar seçime katılma oranının en yüksek olduğu kesimi oluşturuyor. Bundan hareketle de, katılımcı demokrasi uygulaması durumunda en yüksek katılımı da yine zenginlerin sağlayacağı kanısına varabiliriz. Bilindiği gibi birçok ülkede durum böyle; güçlü kapitale sahip olanların oyları da güçlü. Ama bu durumu, ilgi ve angaj-

---

[58] "Stina om Subcommandante Marcos" sändes på årsdagen av Zapatisternas uppror 1/1 2000 på Sveriges Television. İsveç televizyonunda Zapatistlerin lideri Marcosla yayınlanan röportaj.

manla karıştırmamalı. Zengin kesimin seçimlere katılım oranının yüksekliği, katılımcı bütçeye de en çok onların katılacağı anlamına gelmiyor. Tersine, bu kitapta okuduğunuz örneklere en çok katılanlar hep toplumun en çok ihtiyaç duyan kesimi.

Genelde her yerde, toplum dışı kalmış ve marjinal-leşmiş grupları sürece dahil etme arzuları vardır. Salt arzu etmek yetmiyor, onları gerçekten sürece katmak gerekir. İsveç'te çeşitli toplantılarda sıklıkla göçmenlerden bahsedilerek onların neden katılmadıkları üzerinde konuşulur. Katıldıkları toplantılarda da otomatikman dışlandıklarını görürüz. Birdenbire, onların "herkesten" farklı aksanlı konuşmaları, konuşurken el kol sallayarak seslerini yükseltmeleri söz konusu oluverir.

Benzeri duruma Buenos Aires'in "orta sınıf" komşu konseylerinde işsiz ve sosyal olarak dışlanmış insanlara karşı tavırlarında da rastlanır. 2001 yılının Noelinde ekonomik bunalım baş gösterdiği zaman insanlar komşu konseylerinde örgütlenmeye başladığında, işsizlik konusu en önemli temalardan birini oluşturuyordu. İşsizlik komisyonları oluşturuluyor, işsizlerden bahsediliyordu. İşsizler ise çoktan piqueteros gruplarında örgütlenmeye başlamışlardı bile. Ama genellikle alt sınıflardan gelen bu işsiz insanlar komşu konseyi toplantılarına katılmaya başlayınca, onların farklılıkları, çirkin ve kirli elbiseleri, dişsiz oluşları fark edilmiş ve dışlanmışlardı.

Ben, katılımcı demokrasinin en yoksul kesim için bir oyun kulübesi olmadığının altını çizmek istiyorum. Katılım süreci salt bir gruba ya da bölgeye yönelik değil, genel olmalı. Katılımcı demokrasi modellerini araştıran bazı kurumlar, politik partiler ya da görevliler özellikle en yoksulları sürece katmaya odaklanıyorlar. Bu sürecin daha baştan amacından sapmasına neden olabilir. Çabalar herkesin katılımına odaklanmalı. Benim incelediğim örnekler, en zenginlerin değil, en çok ihtiyaç duyanların en fazla ilgiyi gösterdiği örneklerdi. Katılımcı Bütçe'ye düşük ücretli, düşük eğitimli ve etnik bakımdan ayrımcılığa uğramış yani pek oy kullanma alışkanlığı olmayan grupları çekmek başarılmıştı.

Katılımcı demokrasi bireyin özgürlüğünü tehdit eder mi? Elbette edebilir. Bütün karar süreci biçimlerinde azınlıkları ve tek tek bireylerin iradesini hiçe saya-bilecek riskler vardır. Bireylerin gücünü, katılmaktan geri durarak, onu karardan muaf tutup koruyarak ya da ait olduğu grup vasıtasıyla (vatandaş, işçi, tüketici gibi) etkinlik sağlayarak artırmak mümkün. Ne şekilde adlandırıldığı önemli değil, ama farklı biçimler altında ve farklı alanlarda insanların etkinlik gücünü artırabilmek pekala mümkün.

Bazen de iktidardaki güçler önce vatandaşlara çağrıda bulunup onları sürece dahil eder, sonra da onları yönlendirerek iradelerini kısıtlayabilirler. Porto Alegre'deki Katılımcı Bütçe'de ileri sürülen bir eleştiriye göre, yerel hükümet halka öncülük yapan kişilere iş, kariyer ve belediye bürokrasisinde önemli görevler teklif ederek onları bünyeye dahil edip zararsız hale getirmeyi denemişti. Kişi ya da hareketlere yönelik bu tür bazen iyi bazen de kötü niyetli girişimler her zaman olacaktır. Önemli olan sosyal hareketlerin, derneklerin ve halka öncülük eden kişilerin bunun farkında olup iyi ve kötü niyeti birbirinden ayırt edebilmesi.

Katılımcı demokrasi egoizme ve özel çıkarların genel çıkarların önüne çıkmasına yol açabilir mi? Bazıları açık açık katılımcı demokrasinin karşısında yer alıyorlar. Böyle durumlarda politikanın genelin çıkarları doğrultusunda değil de dar grupların çıkarları doğrultusunda yönlendirileceği endişesi duyulur doğal olarak. Buna karşın söz konusu olan dar çıkarlar vatandaşların değil, olsa olsa bir şirketin ya da siyasi bir sınıfın dar çıkarları olabilir. Halkın genel iradesi her çıkarla her halükarda çatışmalı olmayabilir. Örneğin Porto Alegre'de genel çıkarlar ile özel çıkarların çakıştığına sıkça tanık olmak mümkün. Kütüphanenin ya da hastanenin acil bölümünün varlığını sürdürebilmesi hem özel hem de genel çıkarlara denk düşen bir durumdur. Kimi durumda çıkar çatışması, kimi durumlarda ise çıkar uyuşması mümkündür. Kendi çıkarlarını düşünmek her zaman olumsuz anlama gelmeyebilir, aynı anda hem kendi çıkarlarını düşünüp hem de dayanışmacı olmak pekala mümkün. Dayanışma, ortak çıkarlar için birlikte mücadele etmek anla-

mına geldiğine göre, birbiriyle çakışan çıkarlar için de birlikte mücadele verilebilir.

En büyük tehlikeyi çoğunluk diktası oluşturuyor. Büyük çoğunluğun sermaye sahiplerinin çıkarlarına ters düşen ve stabiliteyi sarsabilecek şekilde düşünüp bu doğrultuda oy kullanması. Bu durum örneğin medyanın katkıda bulunduğu resmi ideoloji üretimi demokrasisine yönelik sınırlamalar getirebilir. [59] Demiryolları, posta-hane, sular idaresi gibi kamuya ait kurumlar özelleştirildiğinde normal karşılayanlar, bunun tersi olan bir şirketin kamulaştırılması söz konusu olduğunda yaygara koparabilirler. Son derece ılımlı politik istemler ya da görüşler şirketlerin ülkeden kaçabilecekleri ve büyüme hızının düşeceği (büyüme her halükarda refahı artırma anlamına gelmiyor, buna rağmen her nedense büyümeye karşı fanatikçe bir bağlılık var) ve bunun da işsizliğe yol açabileceği tehditleriyle karşılaşıyor. Medya ve sermaye sınıfının gücü kamusal tartışma alanlarını sınırlayıp daraltıyor. Bir şeyin lehinde ya da aleyhinde oy vermeyi yönlendiren fikirler değil korku ve endişeler oluyor.

Katılımcı Demokrasi Light

Herkes katılımcı demokrasiden hoşlanabilir. Hem Dünya Bankası hem de İsveç hükümetinin yaptırdığı Demokrasi Araştırması sonuçları katılımcı demokrasiye sıcak yaklaşıyorlar. Halkın artan oranda katılımı, kamu sektörünün küçültülmesinde ya da özelleştirme ile ilgili politik projelerin meşrulaştırılmasında pekala kullanılabilir. Dünya Bankası belli bir ülkede kamu sektörünün küçültülmesi ve özelleştirmelere gidilmesi doğrultusunda karar veriyor ve buna uygun olarak insanları davet edip belli bir kurumun tamamen kapatılmasını mı yoksa özelleştirilmesini mi istersiniz şeklinde soru yöneltiyor. Katılımcı demokrasi seçme hakkı anlamına geliyorsa, bunun katılımcı demokrasi olmadığı apaçık. Kapatma ve özelleştirme dışında başka bir seçim

[59] Montesquieu The Spirit of Laws.

hakkının olmayışı katılımcı demokrasinin en temel prensibine ters düşüyor. Şüphesiz sırf Dünya Bankası hoşlanıyor diye katılımcı demokrasiyi reddedecek halimiz yok. Buna karşın, kavram tanımlamasından pratikte politikada nasıl uygulandığına kadar her türlü farkı görüp irdelemek gerekir. Dünya Bankasının savunduğu katılımcı demokrasi ile bizim bu kitapta anlattıklarımız aynı şey değil.

Salt insanları toplantıya çağırmakla katılımcı demokrasi olmaz. Çok çeşitli adlar altında insanların çağrıldığı, dinlediği ve dinlendiği ama karar verme süreçlerinde yer almadığı bir sürü toplantı yapılıyor. Bunların çoğu meşru dayanaklar sağlamak için ve katılanların ne söylediklerinin pek de önemsenmediği toplantılar. Bu tür toplantıların insanları angaje etmek ya da meşruiyet sağlamak yerine onlardaki hayal kırıklığını artıracağını düşünüyorum. Hiç umutlanmamak, yıkılan bir umuttan daha evladır bu durumda. Kararların çerçevesini oluşturmakla, oluşturulan çerçevenin içini doldurmak arasında büyük fark var. Büyükşehire yönelik yatırım projesinde de çerçeve oluştuktan sonra açılım yapıldığı için beklenen neticeler alınamadı. Büyükşehir banliyölerinden birinde genç bir kadının konuşmalarına tanık olmuştum. Gençlerin okul sonrası boş zamanlarını değerlendirdikleri fritidsgård için belediyeden sınırlı bir süre yetecek kadar bütçe ayrılmıştı. "Maksatları sonra da bir anı olarak anmamız her halde" diye yakınıyordu kadın yakın gelecekte kapanacak olan fritidsgårda bakarak. Gerçek bir katılımcı demokrasi modeli, hem çerçeveyi hem de içeriğini belirlemede vatandaşların kararlara ortak edilmesini sağlar. Yoksa sadece bir takım detaylara ilişkin etkileme payı bırakıp, temel olan ekonomik çerçeveyi belirlemede merkeziyetçi davranmakla değil.

Benim incelemiş olduğum katılımcı demokrasi örnekleri, neoliberal politikalara karşı gelen, parlamenter temsili demokrasiyi hem biçim hem de içerik olarak eleştiren ve kendilerini bütünün bir parçası olarak gören deneyimler. Hepsinde yapıcı demokratikleştirme çabaları hakim. Buenos Aires'de komşular IMF'i eleştirebilmek için birleşip komite ve konseyler kuruyor, kapatılan fabrikaları işgal edip onları

kooperatifleştiriyor, et ve meyve-sebze alışverişini kolektif yapıyorlar. Kerala ve Batı Bengallerde her yıl yüz binlerce insan en iyi politikayı belirlemek için toplanıyor. Filistin'de, halk komiteleri Jenin'deki katliamdan sonra evsiz kalanların imdadına yetişip, Ramallah'ta çocuklar için yazlık kamplar düzenliyor. Brezilya'nın kuzeyindeki Belem do Para' da insanlar kendi şehirlerinin politikasını kendileri belirliyor. İtalya'daki sosyal merkezlerde alternatif mekanlar oluşturuluyor.

Bütün demokrasi modellerinin bir çeşit karar verme mekanizması olduğunu ve ille de politik içerikte olması gerekmediğini savunanlar olabilir. Böyle bir şey benim tanımladığım katılımcı demokrasiye ters düşer. Katılımcı demokrasinin hareket noktasını kamuyu ilgilendiren konular ve kamusal alanlar oluşturur. Katılımcı demokrasi teoride işletmelerin kapatılması ya da özelleştirilmesini de içerebilir elbette. Ben bunun pratikte ekonomik çerçevesi belirlenmiş ve vatandaşlara ya kapatma ya da özelleştirme alternatifinden başka bir seçim bırakılmamış örneklerini gördüm. Ben bu tür örnekleri özellikle de az gelişmiş ülkelerde uygulandığında demokrasi değil bir çeşit çıkarcılığa dayanan sinizm olarak adlandırmayı tercih ederim.

Nostalji, Romantizm, Dogmatizm ve Daha Başka Olumsuzluklar

Bütün politik düşünceler ve önerilerde gizli bir takım problem ve tuzaklar vardır. Gelecekle ilgili değişik öneri ve tartışmalarda çok sık tekrarlandığını gördüğüm ve pek de fayda vermeyen birkaçına değinmek istiyorum. Bunlardan biri başkaları tarafından yaşanmış geçmiş zamana duyulan özlem, yani nostalji. Daha fazla demokrasi isteyen birçokları belediyelerin ve belediye politikacılarının sayılarının daha fazla olduğu, daha çok sayıda meydan ve dernek lokallerinin olduğu eski zamanları romantize ederek anarlar. Refah düzeyinden sol hareketlere, medyadan politik partilere kadar her şeyin önceleri daha iyi olduğuna inanılır her nedense. Ben eskiden her şeyin daha iyi olduğuna kesinlikle inanmıyorum. Kaldı ki öyle olmuş olsa bile geçip gitmiş

olduğuna göre yapabilecek bir şey yok. Elbette geriye dönüp bakılabilir, ama aşırıya kaçtığı taktirde her şeyi karartıp bugünü görmeyi engelleyebilir. Aynı şekilde usandırıcı olan diğer bir şey de 70'li yıllarda daha fazla politik aktivitenin olduğu ve daha fazla sayıda insanın sokaklarda gazete sattığı iddiasıdır. Belki kısmen doğru olabilir ama internetteki aktiviteler, göz önünde bulundurduğumuzda, örneğin alternatif bir küresel medyanın tohumlarının filizlendiği Independent Media Center gibi örneklere baktığımızda, o zamanlardan çok daha kapsamlı olduğunu görürüz.

Bazen de teknik düşmanlığına kadar varan küçük ölçekliliği tehlikeli bir şekilde romantikleştirme eğilimlerine rastlarız. Küçük birimlerde yaşayarak, kendi kendini yönetme, kendine yetecek kadar üretme fikirleri zor anlaşılır politik analizler. Şahsen içinde yaşadığım toplumsal sistemi, herkesin bir arada yaşayıp, sebzelerini ekip biçip, modern olmayan tekniklerle giyeceklerini ürettiği bir yaşam stiline tercih ederim. Daha fazla doğrudan demokrasi isteyen kimileri, sanki bunu daha fazla kişinin karar süreçlerine katılmasını kolaylaştırmaktan çok, insanların yükünü ağırlaştırmak için istiyorlarmış gibi geliyor. Alternatif politik kararlar yerine alternatif projeler öne sürülüyor. Yasal düzenlemelerle uluslararası tekstil şirketlerini vergilendirmek yerine, kendi küçük çaplı tekstil tezgahlarını kurmak istiyorlar. Bilgi sorunu ve bilgiye sahip olma sorunu birbirine karıştırılıyor. Sonuncusu yerine birincisi için mücadele ediliyor. Tekniğin önemi içinde bulunduğu sosyal bağlamda aranmalıdır. Yoksa o kendi başına ne ilerici ne de yıkıcı bir anlama sahiptir. Teknik gelişim politik bir sorundur ve dolayısıyla iktidarın kimin ellerinde olduğu belirleyici olabilir. Genlerle ilgili her tür araştırma, bioteknoloji ya da ilaç üretimi kendi başına kötü şeyler değil, sorun bütün bunlarla ilgili bilgilere kimlerin sahip olduğudur.

Yeni bir şeyler keşfedilir keşfedilmez hemen zapturapt altına alınıp özel mülkiyete geçiriliyor ve sadece sahibinin kullanma yetkisi oluyor. Uluslararası şirketlerle ilgili problem onların çok büyük olmasında ya da uluslararası olma-

larında değil, acımasız rekabetlerle yığınlarca insana, hayvana ve doğaya zarar vermelerinde yatıyor.

Dogmatizm asla iyi bir şey değil. Her yerde rastlanılan dogmatizm, çoğu zaman prensiplerle gerçek arasında, teoriyle pratik arasındaki farkı görememe ve algılaya-mama körlüğüdür. Benim araştırdığım katılımcı demokrasi modellerinin avantajlı yanı pratikte işleyip işlemeyeceğinin kıstas alınmasıdır. İşlerse yaparız prensibinden hareket ediliyor. Böylece gerçek teorinin bir adım önünde gidiyor.

Her Hangi Bir Belediyede Uygulanabilir miydi?

İsveç'in en kuzeyindeki Kiruna' da şehir merkezindeki bir meydanda taşlardan yapılmış bir heykel var. Bu taşlar, Baltık denizindeki Gotland adasından getirilme. Kirunalılar kendi maden ocaklarındaki taşlar dururken, kendi şehirlerini süsleyecek taşların Gotland'dan getirilmiş olmasına bir anlam veremiyor ve sinirlenip tepki gösteriyorlar. Bu küçük örnek, günümüz politik sistemiyle oldukça benzeşiyor. Vatandaşların almakta çok daha yeterli olduğu bir yığın karar onlar adına başkaları tarafından alınıyor. Kiruna'daki vatandaşlar belediye bütçesiyle ilgili kararlara katılma olanağı bulabilseydi, Gotland'dan belki hiçbir zaman taş gelmeyecek, onun yerinde başka bir heykel olacak ya da paralar başka şeylere aktarılacaktı. Vatandaşların ortak edildiği bir karar süreci ve artan bir katılım sayesinde hastane ve yuvaların kapatılması engellenecek, işsizlerin ve hastaların ceremesini çektikleri zayıf ekonomiye sahip devlet bütçesi kaçınılmaz olmayacaktı. İnsanların ödedikleri vergiler üzerinde etkin olmaları iyi olmaz mıydı? Brezilya'da, Internet ve cep telefonu imkanlarının Kanada ya da İsveç'teki bir belediyeyle kıyaslanmayacak kadar az olan 1,3 milyon nüfusa sahip bir şehrinde olabiliyor.

11 milyon nüfuslu bir Brezilya kenti olan Rio Grande do Sul'de de mümkün oldu. O halde neden Güney Afrika'da, Türkiye'de, İsveç'te ya da Şili'de mümkün olmasın?

Mümkündür, olacak sorunun yanıtı. Demokrasiyi geliştirmek için nedenler saymakla bitmez ve biz başarabilmek için oldukça iyi koşullara sahibiz. İnsanlar kararları etkile-

mek, belirlemek ve değiştirmek istiyorlar. Batı dünyasında yaşayan bizlerin katılımcı demokrasi modellerini incelediğim ülkelerden farklı oldukça gelişmiş ve uzmanlaşmış toplumlara sahip olduğumuz, farklı iklimlere, alışkanlıklara ve kültürlere sahip olduğumuz düşünülebilir. Güney Afrika, Türkiye, İsveç ya da Şili'de katılımcı demokrasi modellerini uygulamak elbette bu ülkelerin içinde bulunduğu somut koşullardan hareketle olacaktır. Birçok insanın internet ve cep telefonlarına sahip olması da kuşkusuz iyi bir avantaj sağlayabilir. Bir ülkenin diğerlerine göre daha ileri atılımlar yapmış olması durup beklemesi anlamına da gelmemeli.

Bizim ülkemizle kıyaslandığında diğer ülkelerde birçok şeyin daha kötü olduğunu görünce, acaba neyi daha iyileştirebiliriz diye düşünüyor insan. Birçok ülkede seçimlerde sahtekarlık, oy verme zorunluluğu, politikacıların sırf seçilebilme için verdikleri olmadık vaatler, oyların satın alınması, polislere ve mahkemelere verilen rüşvetler neredeyse sıradan olaylar. Benim bildiğim kadarıyla rüşvet ve boş vaatler hem Fransa hem de Kanada'da da görülen şeyler. Katılımcı bütçe süreçleri belki bu ülkelerde de boş vaatler kargaşasına bir son verir. [60]

Zaman değişiyor. Demokrasi tarihi artık yalnızca erkeklerin, politik temsilcilerin ya da ulusal devletin tarihi olmayacak. Daha şimdiden değişen şeyler var. Ve değişme tabanından geliyor. Tepeye ulaştığında artık demokrasiye katılan kadınlara "küçük kız" diye hitabedenler kalmayacak. "Korkmanıza gerek yok, ben varken izin vermem" gibi kandırmacalarla gelen ve halkın körü körüne inanmasını isteyen politikacılar da olmayacak. Kendilerine yönelen aktivistlere " ülkelerinize dönüp kendi politikacılarınızı etkileyin" diyerek küresel demokrasi gerekliliğini inkar eden büyük iktidar sahipleri de olmayacak.

---

[60]Bu kitapta medya ve medyanın iktidarına değinmiyorum. Bu konuda çok şey yazılıp çizildi ve ben bunun ciddiyetinin bilincindeyim. Bu konuya daha fazla yer vermeyişimin başlıca nedeni katılımcı demokrasi modeline yoğunlaşmak istememden ileri geliyor.

Demokrasiyi geliştirmeyi başarabilmek için belki de defalarca deneyip başarısızlığa uğramamız gerekiyor. Başarısızlığa uğramak için de tekrar ve tekrar yeniden deṇememiz gerekiyor. Yeni bir modelin nasıl olacağını doğrusu ben de bilmiyorum. Hiç kimse pratikte uygulanabilir bir yeni model yaratmak için teoriler üretemez. Yeni demokratik model, yerelde ve küreselde katılım ve sosyal adaleti araç ve amaç edinerek kolektif bir şekilde form bulacaktır. Bu kitabı okuyan sen, belediye meclis üyesi olan komşun, sendikada aktif olan iş arkadaşın, dernek üyesi olan dostun, hepimiz birlikte demokrasinin geleceğini oluşturacağız.

Aşağıdan Yukarıya Doğru Demokrasi

Günümüzdeki kemikleşmiş demokrasi toplumsal sistemin zaafını oluşturuyor. Bu zaafı yok etmenin çok çeşitli yolları var. Görebildiğim en belirgin yol demokrasinin derinleştirilmesi. Kuşkusuz demokrasinin derinleştirilmesi zaman alır. Ama gerekli zaman verildiğinde de devrimci değişimlere yol açar. İçinde bulunduğumuz sistemde bir dizi reformlar yapabileceğimize inanıyorum. Bunu sistemin ayakta kalabilmesi için değil, bizzat kendi iyiliğimiz için yapmalıyız. Aşırı sosyal marjinalleşme, giderek artan adaletsizlik ve duyarsızlığın sistemi sonunda çökerteceğine dair yutturmaca söylentiler var. Bu doğru olamaz. Sosyal adaletsizliklerin artması güvensiz bir ortama yol açıyor, bu durum çatışmaların, her türlü dini ya da siyasi aşırı hareketlerin doğmasına zemin hazırlıyor. Ama uçurumların derinleşmesi, yukarıdakilerin de zenginliklerine zenginlik katıp daha da güçlenmelerine ve yüksek duvarlarla, korumalarla kendilerini güvence altına alıp, başkalarının özgürlüklerine yönelik saldırganlıklarını artırmalarına neden oluyor. Toplumun çoğunluğunun selameti için acilen reformlara ihtiyaç var. Daha canlı ve katılımcı bir demokrasiye kesinlikle ihtiyacımız var.

Rousseaeu ayaklanma hakkının çok coşkulu bir savunucusuydu. " Salt güçlü olmanın haklı olmaya yetmeyeceği ve yalnızca meşru güçlere itaat etmekle yükümlü olduğumuz

konusunda birleşmemiz gerekir. "[61] Gittikçe daha çok sayıda insan iktidarların meşru olmadığı kanaatine varıyor. En son kanıtlardan biri de Irak'a karşı başlatılan savaşa karşı gösterilen küresel düzeydeki tepkiydi. Bütün dünyada insanlar ayaklarıyla savaşa karşı oy kullandılar. ABD'nin gücü ona askeri zafer sağladıysa da onu en azından halkın gözünde haklı kılmadı. Meşru olmayan güçlere itaat etmeme hakkını veren bir gayrı meşrulaştırma süreci devam ediyor.

Bu kitapta değindiğim bütün haklı gerekçelerden dolayı politik partilerin bugün bir yol ayrımında olduklarını düşünüyorum. Ya kendilerini temelden değiştirecek yada ölmeye mahkum olacaklar. Bunun bir değişime yol açıp açmayacağı toplumdaki iktidar sahiplerine bağlı. Dünyanın bazı yerlerinde siyasi partiler sosyal hareketlerle güçlerini birleştirmeye başladı. Yerelde iktidara gelip, yönetim kademelerinden başlayan bir değişim ve dönüşüm sürecini başlatmak istiyorlar. Bu durumda bu hareketler "ellerini kirletmeye" hazır olmak zorundalar. [62] Sosyal hareketler içerisinde bu konuda çok yoğun tartışmalar var. Kimileri işbirliğine giderek ideallerini satmış olacaklarını, kimileri de ne pahasına olursa olsun işbirliği yapmaları gerektiğini savunuyor. Gerçek ikisinin arasında bir yerde yatıyor olmalı.

Demokratikleşme bütün alanlara nüfuz etmeli. Sadece bir alana el atıp diğerini ihmal etmek örneğin insan haklarını halledip, kamu sektörüyle ilgilenmemek bir çözüm yolu olamaz. Bu kitapta anlatılan içerik ve tanımlamayla katılımcı demokrasiyi uygulamak bir çözüm olabilir. Parlamento seçimlerinden her türlü politik temsilciliğe, ekonomiden genel refah sorunlarına kadar herkesin katılıp belirleme hakkı olmalı. Yönetimsel kararların alındığı her aşa-

---

[61] Fartblindhet är ett ord som har använts i samband med Skandia chefernas kriminella agerande. Fartblindhet-hızkörlüğü kavramı Skandia şeflerinin yolsuzlukları gündeme geldiğinde kullanılmıştı. Bu bütçe süreçlerinde de pekala rastlanabilecek bir olgu, ancak bunu önleyebilmenin tek çaresi açıklık.

[62] Rousseau s 21.

mada demokratikçe belirleme durumu olmalı. Coğrafi bir bölgeyi kapsayıp kapsamadığı önemli olmaksızın, küçük çalışma gruplarından mahallelere kadar halkın egemenliği olmalı.

Demokrasiler, düşünce ve vizyonlarla yukarıdan aşağı değil, insanların yaşamlarında yapılacak somut değişimlerle aşağıdan yukarıya doğru inşa edilebilir. Demokratikleşme A'dan Z'ye kamu iktidarını ilgilendiren her düzeyde gerçekleştirilmeli. Yerel düzeyde kurulup geliştirilen demokrasiler ister istemez küresele de yayılacaktır. Yerel düzeyden hareket edip oradan başlamalıyız, zaten yerelde işlemeyen başka yerde de işlemez. Ve tersi de mümkün, yerelde kök verip işliyorsa başka düzeylerde de işleyememesi için bir neden olmasa gerek.

TEŞEKKÜR

Bir kitap yazmak birçoklarının düşündüğü gibi bireysel bir iş değil. Bu kitap, uzun ve büyük ölçüde kolektif bir sürecin ürünü. Öyle ki, o kadar çok insan katkıda bulundu ki hepsinin adını buraya yazabilmem mümkün değil. Bazıları ipuçlarıyla, röportajlarla, yazılarla, telefonlarını bile ödünç vererek, yığınlarca sayfaları yazıcılarından çıkarmama izin vererek (ki bu ekonomik iflasıma neden olabilirdi) ve her türlü kolaylığı sağlayarak pratikte bana yardımcı oldular. Carla Ferreira, Sergio Campos ve Merlene Steffen İsveç' de dahil dünyada ziyaret ettiğim her yerde katılımcı demokrasi ile ilgili bilgilenmemde yardımcı oldular. Kalle Larsson hiç şikayetçi olmadan pratik yardımlarını benden esirgemedi. Tomas Bolme Jerka ile ilgili telif hakları meselesini halletti, Marika Lagerkrantz senaryosunu bana verdi ve Stina Lundberg Marcos' la olan röportajını gönderdi.

Başka bir kategori ise bana makaleler ısmarlayarak, seminerlere çağırarak düşüncelerimin daha da gelişmesine ve bir süre daha yazabilme gücünü kazanabilmem için yememe içmeme katkıda bulunacak paralar ödeyerek yardımcı oldular. Markus Fransman, Röd Press(Kızıl Press) Jonas Thunberg, Flamman gazetesi, Dagens Nyheter'den Ola Larsmo Arjantin'le ilgili makaleler istediler. Express gazetesinin kültür sayfası katılımcı demokrasiyle ilgili iki makalemi satın aldı. Znet'ten Michael Albert düşünceler geliştirmemi ve ayda bir kez kendi yorumlarımla hikayeler anlatmamı sağladı.

Konferanslarıma ilgi göstererek gelip dinleyerek, anlatarak ve sorular yönelterek benim çalışmalarıma devam edecek enerjiyi depolamamı sağlayanlar.

2001 baharında çıkan bir kitaba bir bölüm yazmamı isteyen, iki yıl sonra da tam bir kitap için benim yayıncım olan, yazdığım metinleri didik didik edip bana bu kitabı yazabilmem için cesaretlendirici sözler söyleyen Ursula Berge'ye teşekkürler.
Bu kitabı güzelleştirebilmek için yardım eden daha niceleri, harika çizimlerle katkıda bulunan Beatrice Hellman. Bu kitapla ilgili bir internet sayfası yapma hayalimi gerçekleştiren Fredrik Edin ve İbrahim Botani. Kitabıma küçük ama çok anlamlı bir giriş metni yazan Jason Timbuktu Diakité.
Bazıları beni dinleyerek ve eleştirerek düşünce sistematiğimi geliştirme ve sıralamada paha biçilmez yardımda bulundular. Naomi Klein ve Avi Lewis'e olağanüstü yolculuklar, harika yemekler ve katılımcı demokrasi üzerine saatler süren konuşmalar için teşekkürler. Michael Hardt, beni gerekli yazılar ve eleştiriler ile beslediğin, zaman ayırıp kitabındaki bazı anlaması güç noktaları açıkladığın ve bana anlamam için zaman tanıdığın için teşekkürler. Bu projeye inanan Emil Berg ve Hanna Zetterberg'e teşekkürler.
Son olarak da, benim her türlü başarı ve zorluklar karşısında yaşayabilmemi ve ayakta kalabilmemi sağlayan en yakınlarıma. Benim ailem, anneannem, annem, babam Libertad, Rodolfo, Leo, Jenny Ohlsson, Helen Engholm, Anita Johansson. Korkusuz ve yaratıcı bir eleştirmen, harika bir grafikçi, ziyafet ve şölenleri seven ve benden hiç bıkmayan benim en sevgili arkadaşım Jesper Weithz. Sevgi ve titizlikle hep yanımda olan ve bana düşünce ve görüşlerimde hep destek olan, bu kitabı yazdığım yıllar boyunca her sabah bana kahvaltı hazırlayan, yazdığım metinleri redakte edip yorumlayan, dünyanın neresinde bulunursam bulunayım bana güç verip beni-bizi ileri götüren Magnus Hörnqvist'e sonsuz teşekkürler. Kendisi defalarca okuyarak, tıpkı benim hayatımı zenginleştirdiği gibi bu kitabı zenginleştirdi.

KAYNAKÇA

Abers, Rebeca (1997) *Inventing Local Democracy: Neighbourhood Organizing and Participatory Policy-Making in Porto Alegre, Brazil*, University of California, Los Angeles

Arrighi, Giovanni (1994) *The Long Twentieth Century*, Verso, London

Balanya, Doherty, Hoedeman, Ma`anit and Wesselius (2000) *Europe Inc* Pluto Press, London

Bobbio, Norberto (1987) *The Future of Democracy*, Minneapolis, University of Minnesota Press

Cole, G. D. B. (1950) *The Social Contract and Discourses*, E. P. Dutton and Company

Dahl, Robert A (1999) *Demokratin och dess antagonister* Ordfront Förlag, Stockholm

Debord, Guy (2002) Skådespelssamhället Bokförlaget Daidalos, Uddevalla

Environmental Conference 2002-11-14,15, GUE/NGL, Changing the Direction of Water Policy

George, Susan (2001) *WTO bakom fasaden* Ordfront Pamflett, Stockholm

Greider, Göran (2001) Arbetarklassens Återkomst Pocky/ Bokförlaget Tranan, Avesta

Göteborg (2001), Betänkande av Göteborgskommittén, SOU 2002:122.

Giacomoni, James (1993) *A comunidade como instancia executora do planejamento: o caso do "Orçamento Participativo" em Porto Alegre*, M. Phil. Thesis, Universidad Federal doRio Grande do Sul

Genro, Tarso, Souza Ubiratam de (1997) *Orçamento Participativo: A experiencia de Porto Alegre* Sao Paolo: Editora Fundacao Perseu Abramo

Gunder Frank, Andre (1998) *ReOrient: Global Economy in the Asian Age*, University of California Press

Hardt, Michael & Negri, Antonio (2000) *Empire*, Harvard University Press
Held, David (1996) *Models of Democracy* Second Edition, Polity Press, Oxford
Hermansson, CH (2003) *Företagens Makt och Makten över Företagen* Nixon, Linköping
Horn, Carlos Henrique (1994) *Porto Alegre: O desafio da mudança* Porto Alegre Ortiz
Isaksson, Folke (1971) *Pariskommunen Den första socialistiska revolutionen* Bokförlaget Pan/ Nordstedts, Stockholm
Jansson, Rolf (2002) *Stålbadet i Degerfors* Hjalmarsson & Högberg Bokförlag, Stockholm
Klein, Naomi (2001) *No Logo* Ordfront, Stockholm
Klein, Naomi (2002) *Stängsel och Öppningar* Ordfront, Stockholm
Lasn, Kalle (2000) *Culture Jam* Quill An imprint of HarperCollinsPublishers, New York
Leys, Colin & Panitch, Leo (1997) *The End of Parliamentary Socialism, From New Left to New Labour* Verso, London
Lindeborg, Åsa (2001) *Socialdemokraterna skriver historia* Atlas Akademi, Stockholm
Norlin, Margareta (1994) *Baklängesrevolutionen* Ordfronts Förlag, Stockholm
Pateman Carole (1970) *Participation and Democratic Theory* Cambridge University Press, Cambridge
Patomäki Heikki (1999) The Tobin Tax: How to Make It Real UPI Working Papers 13/1999
www. globalsolidarity. org
Pont, Raul, (2000) *Democracia, Participaçao, Cidadania, Uma Visao de esquerda*, Livraria Palmarinca
Rebick, Judy (2000) *Imagine Democracy* Stoddart Publishing Co, Toronto
Rodrigues, Edmilsson and others (2002) *Congreso Da Cidade* Labor Editorial
Rousseau, Jean-Jacques (2001) *Do Contrato Social*, Editora Martin Claret, Lisbon
Rosseau, Jean-Jacques (1994) *Om Samhällsfördraget eller Statsrättens grunder* Natur och Kultur, Stockholm

Rudebeck, Lars (2001) *Beyond Democratic Constitutionalism: On the Twofold Meaning of Democracy and Democratization* U-landskunskap Uppsala Universitet

Rudebeck, Lars (2000) *Demokrati och utveckling Två flertydiga ord/komplexa begrepp och deras förhållande till varandra Professorsinstallationsföreläsning* U-landskunskap Uppsala Universitet

Sjölander Holland, Ann-Christin (2003) *Vatten – Rättighet eller Handelsvara* Agora, Stockholm

Souza Santos de, Boaventura (1998) *Participatory Budgeting in Porto Alegre: Toward a Redistributive Democracy,* Politics and Society Vol 26 No 4:461-510

Stiglitz, Joseph (2002) *Joseph Stiglitz and the World Bank The Rebel Within,* Anthem Press London

Sörbom, Adrienne (2002) *Vart tar politiken vägen? Om individualisering, reflexivitet och görbarhet i det politiska engagemanget.* Almqvist & Wiksell International Stockholm

Utzig, José Eduardo (1999) *Participatory Budgeting in Porto Alegre: a discussion in the light of the principle of democratic legitimacy and of the criterion of governance performance*

Vera-Zavala, America (2000) *Global rättvisa är möjlig,* Pocky, Stockholm

Vera-Zavala, America, Zetterberg, Hanna (2003) *Från tystnad till globalt ramaskri, En kartläggning och diskussion kring den svenska debatten om WTO* B-uppsats, Ekonomisk Historia, Stockholms Universitet

Vera-Zavala, America (2001) *Är intellektuell egendom en marknadsvara eller en mänsklig egendom,* C-uppsats, Ekonomisk Historia, Stockholms Universitet

Vera-Zavala, America (2002) *Democracy in the Era of Globalisation Power and Counter-power with Special Reference to Participatory Budgeting in Porto Alegre* magisteruppsats, Ekonomisk Historia, Stockholms Universitet

Vuscovic Rojo, Sergio *Allende en el Mundo* Colectivo Itinerante

Wainwright, Hillary (2003) *Reclaim the state, experiments in popular democracy* Verso, London

Wallerstein, Immanuell (1999) *The end of the world as we know it,* University of Minnesota Press, Minneapolis, London

Wingborg, Mats (1999) *Kerala alternativ väg till välfärd* Manifest, Stockholm

Makaleler

2001-10-30, Aftonbladet debatt, *Att demonstrera vid toppmöten räcker inte* America Vera-Zavala

2002-02-07, Aftonbladet debatt, *En annan värld är möjli om vi vill* America Vera-Zavala

2002-04-20, Expressen kultur, *Här är det vi som styr* America Vera-Zavala

2002-...,, Expressen kultur, *Fråga grannen om råd* America Vera-Zavala

2002-11-13, DN Essä, *Grytlockens revolution ekar i Argentina* America Vera-Zavala

2003-01-13, Aftonbladet debatt, *Här är frågorna vi vill ha svar på imorgon* Magnus Hörnqvist, America Vera-Zavala

Znet

Democracy as Resistance av America Vera-Zavala, commentary Znet 15 september, 2002

Disobbedienti av America Vera-Zavala, commentary Znet 29 november, 2002

Lula Hope av America Vera-Zavala, commentary Znet 22 mars, 2003

Daha fazla bilgi için yazarın kişisel web sayfasına bakınız:
www. americavz. com

"Katılımcı Demokrasi"de dünyadaki farklı katılımcı demokrasi deneyimlerinden örnekler işleniyor. Paris Komünü'nden, Latin Amerika'ya esen sol rüzgâra... Her ülke, kendi bölgesel ve kültürel koşullarına bağlı olarak farklı deneyimler yaşarken, başka bir dünyayı mümkün kılmanın yolu nedir? Katılımcı demokrasi, bunun için nasıl bir araç teşkil ediyor? Yazar, çalışmasında bu sorulara yanıt arıyor.

Vera-Zaval bir aktivist; geziyor, yaşıyor, yapmaya çalışıyor. Ancak bununla kalmayıp gözlemliyor ve deneyimlerini, incelikli eleştirel duruşunu, elinizdeki kitapla Türkiyeli okurlarla da paylaşıyor. Porto Alegre, İsviçre, Filistin ve diğer ülkelerin katılımcı demokrasi deneyimlerin titiz bir analizinden oluşuyor, elinizdeki kitap. Vera-Zaval, demokrasinin Türkiye'de de mümkün olduğunu, farklı ülkelerdeki deneyimler üzerindeki analiziyle bizlere gösteriyor!

dipnot yayınları
Selanik Caddesi 82/32 Kızılay - Ankara

ISBN 975-9051-13-3
9 789759 051136